

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN alezredes

KATASZTRÓFA SÚJTOTTA TERÜLETEKEN,
FESZÜLTSGTEREK BEN ÉLŐK ÉS SZOLGÁLATOT
TELJESÍTŐK VESZÉLYEZTETETTSÉG ÉRZETÉNEK
VIZSGÁLATA

(Pusztaszőlős, Tákos, Fajsz, Pristina)

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Témavezető:

(Prof. Szabó János)

TARTALOM

Bevezető	3
1. Módszertani kérdések.....	5
1.1 Kutatási probléma és cél	5
1.2. Kutatási hipotézisek	7
1.3. Kutatási módszer	8
1.4. A kutatás alanyai, az adatgyűjtés módszere	9
1.5. Az elemzésről.....	10
1.6. Együttműködés.....	10
2. Fogalomrendszer.....	11
3. Az interjú vizsgálat eredményei.....	17
3.1. Pusztaszőlős, elit vizsgálat	18
3.2. Tákos, elit vizsgálat.....	26
3.3. Fajszi, elit vizsgálat	32
3.4. Az elit vélemények összevetése	39
3.5. Pusztaszőlős, Tákos és Fajszi lakossági csoport vizsgálata	47
3.6. Adekvát lakossági attitűdök	81
3.7. A civil mintára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata	84
4. A pristinai állomány vizsgálati eredményei.....	87
4.1. Hadszíntéri gondolatok	88
4.2. Kérdések és válaszok	89
4.3. A pristinai felmérés összegzése	128
4.4. A KFOR állományára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata	131
4.5. Összefoglaló következtetések	132
4.6. A kutatás tudományos eredményei	135
4.7. OECD Irányelvek, EU normák és a nekik való megfelelés követelménye.....	142
Zárszó helyett	147
Felhasznált irodalom	150
Publikációk jegyzéke	152
Mellékletek.....	152

Bevezető

„A jövőnek az a dolga, hogy veszélyes legyen... A civilizáció olyan folyamatokkal lép a legnagyobbakat előre, amelyek hajszal híján elpusztítják azokat a társadalmakat, amelyekben megjelennek.”

Alfred North Whitehead:

2001. májusában azzal a kéréssel fordultam a ZMNE Doktori Tanácsának elnökéhez, hogy eredetileg választott kutatási témám megváltoztatásához járuljon hozzá. Kérésemet azzal indokoltam, hogy a sorozatban bekövetkező katasztrófaszituációk okán hasznosabbnak tűnik az ezen események által sújtott vagy fenyegetett csoportok veszélyeztetettségérzet vizsgálatának elvégzése, az ilyen környezetben élő vagy szolgálatot teljesítő emberek véleményének, elvárásainak megismerése. Törekvésemben nem csupán a kutatási téma aktualitása és várhatóan izgalmas információk megismerésének vágya motivált, de az is, hogy képet alkothassak a Honvédség, a Katasztrófavédelem és más intézmények illetékesei számára, akik döntési helyzetüknél fogva készek és képesek – az érintettek véleményének tükrében – szervezeteik működését racionalizálni, a katasztrófa-eseményeket elszenvedők észrevételeit figyelembe venni az emberi erőforrás, az anyagi javak megóvása és védelme érdekében.

Évezredes tapasztalat, hogy a válságok, katasztrófák előbb vagy utóbb, de törvényszerűen bekövetkeznek. A civilizáció fejlődésével párhuzamosan azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezek az események bizonyos körülmények között elkerülhetők, bekövetkezésük valószínűsége csökkenthető. Ha azonban mégis bekövetkeznek, a hatékony felkészülési munka eredményeként az események következményei messze elmaradnak egy váratlan katasztrófa-esemény következményeitől.

Az emberek többsége úgy érzi, hogy veszélyeztetettségük mértéke az utóbbi évtizedekben megnövekedett. A veszély érzetének fokozódása a globális jelenségek kiteljesedésének folyamatával párhuzamosan jelentkezik, amikor a nemzetgazdaságok kényszerű és gyakran erőltetett lépéseket tesznek a felzárkózás, versenyben maradás érdekében és gyakran megfélelkeznek az emberi tényező méltó képviselőjéről, a társadalmi jelenségek és az azt leképező egyéni és csoport psziché karbantartásáról, a szubjektum vagy csoport által megfogalmazott nyílt vagy rejtve maradó elvárásokról. Az egyén által egyre kevésbé átlátható és kontrollálható gazdasági, társadalmi folyamatok, a változatlanul fenyegető természeti katasztrófák veszélye mind az ember kiszolgáltatottságának érzetét erősítik. Hiába a rohamosan fejlődő technikai civilizáció, a katasztrófák kivédésének javuló esélye, az emberek aggodalma az őket körülvevő világgal kapcsolatosan fokozódik, veszélyeztetettség érzetük nő.

A Magyar Honvédség – totális szervezeti jellemzőinél, személyi és technikai adottságainál fogva – évtizedek óta a katasztrófák elhárításának vagy bekövetkeztük esetén a mentési, kárfelszámolási munkák elvégzésének fő tényezője. Ez ma is így van. A 2000. január 1-jén, a korábbi BM Tűzoltóság Országos Parancsnokság és BM Polgári Védelem Országos Parancsnokság szervezetének, feladatkörének integrációjával – új feladatrendszer meghatározásával – alakuló BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság intézménye mellett ma is a Honvédség a legnagyobb és leghatékonyabban működtethető szervezet a katasztrófa elhárítás terén.

Az elmúlt évek árvízvédelmi tapasztalatai következtében világossá vált, hogy a Honvédség katasztrófavédelemben való részvételét új alapokra kell helyezni. Ennek érdekében, a katasztrófavédelmi törvény előírásaival összhangban a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar létrehozta a honvédség keretein belüli katasztrófavédelmi szervezeti elemet. Kidolgozták a katasztrófavédelmi intézkedési tervet, meghatározták a Honvédség valamennyi szintjére vonatkozóan, hol, milyen erővel kell megkezdeni a felkészülést, milyen speciális csapatokat kell létrehozni, kikkel, hogyan kell együttműködni. Ennek a tevékenységnek a koordinálására létrehozták a Katasztrófavédelmi Operatív Bizottságot, és a csapatoknál katasztrófavédelmi céllal 27 speciális munkacsoportot alakítottak ki. Ezeket – adott esetben – a polgári katasztrófavédelmi erővel együtt alkalmazzák. Bár a katasztrófa

elhárítás nem kifejezetten katonai tevékenység, a törvény előírja, hogy a Magyar Honvédség erői vegyenek részt a katasztrófák elhárításában, amennyiben a feladatra az országos erők kevésnek bizonyulnának. Mivel bizonyos eszközökkel csak a Honvédség rendelkezik, ezek bevonása elkerülhetetlen. A viszonylag kis létszámú, de speciális kiképzésben részesített, a katasztrófavédelem más elemeivel sikeresen együttműködő csoportok tevékenysége jóval hatékonyabbnak tűnik, mint a tömegeivel felvonuló hadseregé.

A fentiek tudatában immár indokoltnak tűnhet az a szociológiai kutatás, amelyet három falu népessége és a KFOR állományában, Pristinában szolgálatot teljesítő magyar kontingens katonái körében végeztem 2001. júniusa és 2002. áprilisa között. A vizsgálat a katasztrófaeseményeket megélt vagy azzal fenyegetett populációk attitűdjeit volt hivatva feltárni és nem a katasztrófa helyzeteket hivatalból kezelő intézmények, szervezetek képességeire, lehetőségeire irányult. Számos alkalommal történik azonban utalás, véleménynyilvánítás ezen szervezetek tevékenységére, amiből a megkérdezettek velük kapcsolatos ítéleteire és elvárásaira egyaránt következtethetünk.

1. Módszertani kérdések

1.1 Kutatási probléma és cél

Kutatásom középpontjába az elmúlt néhány évben katasztrófák által sújtott vagy veszélyeztetett kistelepülések közül három – Pusztaszőlős, Tákos és Fajsza – lakossága, illetve a Koszovó tartományban (Pristinában) szolgálatot teljesítő magyar KFOR-5 kontingens állománya veszélyeztetettség érzet vizsgálatát helyeztem.

Célom a fenti populációk veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűdjeinek felderítése, leírása és magyarázata.

A vizsgálat újszerűségét igazolni látszik, hogy – az árvíz kivételével – hasonló témájú, a szociológia és szociográfia lehetőségeit felhasználó kutatás hazánkban még nem készült.

Az elmúlt évtizedekben, de a rendszerváltás óta eltelt évek során is alig történtek lépések a katasztrófák által sújtott területek lakosságának mérésére. Az érintett

társadalmi csoportok komformérzete, életlehetőségeik alakulásának problematikája nem került a politikai döntéshozók érdeklődésének középpontjába, így – bizonyos értelemben – a tudományos megközelítés szempontjából is érdektelen maradt.

Ez a tény szolgáltatta kutatásom kezdeti nehézségét, mivel a témával kapcsolatos – a hazai viszonyokra vonatkozó – szakirodalom meglehetősen szűkös, az ipari katasztrófákra, a potenciális veszélyeztetettségre vonatkozóan kevés kapcsolódási és hivatkozási lehetőséget nyújt. Meg kell azonban említenem néhány fontos, a vizsgálat elindításához nélkülözhetetlen forrást, melyek munkámat segítették.

Mindenek előtt a hazai árvízi eseményekkel kapcsolatos tudományos munkákról szólnék. Ezek közül a pszichológus Pető Csilla tanulmányai voltak segítségemre, aki néhány fős szakértőcsoport élén – az árvizek helyszínein – gyűjtötte tapasztalatait¹.

Az árvizekkel kapcsolatos szociológiai tanulmányok sorából Rozgonyi Tamás², Vári Anna³, Tamás Pál⁴ írásait emelném ki. Császi Lajos⁵ tanulmánya a világ különböző helyein előfordult tengeri, légikatasztrófák és földrengések médiareprezentációjával foglalkozik és azt a kérdést boncolgatja, hogy egyforma figyelmet szentel-e a média minden egyes katasztrófának? Ha nem, akkor milyen tényezők befolyásolják a szerencsétlenségek mediaképét?

A katasztrófák által sújtott lakossági csoportok reakcióinak vizsgálatát illetően – egyebek mellett – Pauchard⁶ és Lückert⁷ írásai voltak tanúságosak.

Szólnom kell arról, hogy mi indokolja a katasztrófákat elszenvedett (veszélyeztetett) lakossági csoportok és a veszélyt önként vállaló katona-csoport helyzetének

¹ Pető Csilla: Krízis és krízisintervenció. Traumák egyéni és kollektív szinten – gyógyításuk. Kézirat. Debrecen, 2000.

Összefoglaló a Pszichológiai Krízis Szolgálat árvízi munkájáról 2001. március 7-14. között. Kézirat. Debrecen, 2001.

² Rozgonyi Tamás: Egy 1999. tavaszán végzett kérdőíves szociológiai közvélemény-kutatási felmérés tapasztalatai. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2000.

³ Vári Anna: Kockázatértékelés és áldozatvállalási hajlandóság három tiszai öblötben.

Az árvízvédelemmel kapcsolatos társadalmi tudatosság kérdései. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2000.

⁴ Tamás Pál: Az árvíz mint kulturális kihívás (Felső-Magyarország és Kárpátalja összehasonlítása). MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2000.

⁵ Császi Lajos: Katasztrófák médiareprezentációja. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2000.

⁶ Pauchard J. P.: A lakosság magatartása katasztrófa helyzetben. Honvédelem, Budapest, 1989.

⁷ Dr. Heinz-Rolf Lückert: Félelem és pánik. Trivium kiadó, Budapest, 1997.

párhuzamos vizsgálatát? Két védelmi típusú aktivitással állunk szemben. A katasztrófavédelemből és a békefenntartásból következő aktivitásokkal. A veszélytartalmak kalkulációjának alapvető oka, hogy ezek mindkét esetben az emberek, csoportok attitűdjein keresztül realizálódnak. A környezeti hatásokra (veszélyeztetettség) adott egyéni vagy csoportválaszok minősége attól függ, hogy a veszélyt hogyan kezeljük. A veszélyhelyzet megfelelő kezelése lehetővé teszi a várható katasztrófa elkerülését, vagy a bekövetkező veszteségek minimalizálását, szakszerűtlenség esetén viszont pánik és indokolatlanul nagy veszteségek következhetnek be. Ezért tartom fontosnak a két – a katasztrófákkal és a békefenntartással együtt járó – veszélyérzet, illetve az ezt átélő civil és katonacsoportok egy dolgozaton belüli vizsgálatát és a kétféle veszélyeztetettségi-tudat modell-sajátosságainak bemutatását.

Mindezeken túl belátható, hogy a piaci társadalom kiteljesedésével, a katasztrófák megelőzésére, kezelésére létrehozott szervezetek szakosodásával párhuzamosan, ezen csoportok kutatása az érintettek közérzetének javulása mellett lokális és társadalmi szintű gazdasági megtakarításokhoz vezet és a szervezetek funkcionális működésének javításán túl, tudományos eredményeket is produkál.

Annyit mindenképpen remélek e dolgozat kézre adása kapcsán, hogy a kutatók és döntési pozícióban lévők figyelme ezen társadalmi csoportokra terelődik és a jövőben újabb, immár teljesebb vizsgálatok indulnak ebben az irányban.

1.2. Kutatási hipotézisek

A katasztrófák által érintett vagy veszélyeztetett egyének és csoportok, illetve a hadműveleti területen működő katonák veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűdjeit illetően az alábbiakat állítom:

1. A vizsgált települések lakossága folyamatosan veszélyeztetettnek érzi magát az aktuális veszélyforrások által. Veszélyeztettségük érzetét az arra hivatott szervezeti, intézményi rendszer az elvárható szintnél kisebb mértékben képes csökkenteni.

2. Feltételezem, hogy a katasztrófák által sújtott vagy veszélyeztetett községek lakói borúlátóak településük jelenét és jövőjét illetően.
3. Azt gondolom, hogy a vizsgált lakossági csoportok bizalma a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények, szervezetek iránt alacsonyszintű, ami az egyes személyek egyéni stratégiáiban is tetten érhető. Jövőbe vetett hitük negatív értelemben változott.
4. A koszovói KFOR misszióba vezényelt magyar katonák megfelelő ismeretekkel bírnak a rájuk váró hadszíntéri viszonyokat illetően.
5. A Pristinában szolgáló magyar katonák zászlóaljuk – többi nemzet kontingenseihez viszonyított – veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg.

Hipotéziseim (H1 – H5) igazolására vagy cáfolatára a dolgozat civil és katonai mintákra vonatkozó fejezeteinek végén keríték sort.

1.3. Kutatási módszer

A probléma kutatásának módszereként a terepkutatás lehetőségét választottam. (A katasztrófavédelmi szociográfia és az alkalmazott tömeglélektani felderítő kutatás műfaj-elemei egyaránt fellelhetők a dolgozatban.) Mivel a vizsgált témakörben számottevő ismerettel, tapasztalattal nem rendelkezttem, így a legegyszerűbb megoldásnak a helyszínek felkeresése, az ott történt vagy éppen zajló események személyes megtapasztalása mutatkozott. Ilyenformán alkalmam nyílt a megfigyelés különféle változatainak előnyeit kihasználva olyan személyes élmények, benyomásnak begyűjtésére, amelyek – önmagam előtt mindenképpen – hitelessé és képviselhetővé teszik a későbbiek során leírtakat.

A terepmunka sajátossága, hogy az eredményeképpen megszerzett adatok inkább kvalitatív jellegűek, azaz nehezen számszerűsíthetőek, viszont más módszerekkel ellentétben a kutató számára átfogóbb teljesebb szemléletet biztosítanak.

1.4. A kutatás alanyai, az adatgyűjtés módszere

Mint már említettem, az alapsokaságot a fent jelzett négy objektum – három falu és a pristinai magyar KFOR misszió katonái – adták. Az a cél vezérelt, hogy megismerjem az adott populáción belül mind az elit, mind a lakosság (Pristinában a hivatások tiszték, tiszthelyettesek és szerződéses katonák) veszélyeztetettségével kapcsolatos véleményét.

Ennek megfelelően három - strukturált – interjúvázlatot készítettem (lásd: mellékletben), ezt az adatok feldolgozásának megkönnyítése indokolta. Az elit esetében a kvótás mintavételi eljárást alkalmaztam, ami akár az adott település értelmiségi rétegére nézve reprezentatívnak is mondható, míg a lakosság többségét a „hólabda”-módszerrel mértem. Ennek lényege, hogy a település életében meghatározó, véleményformáló személyiség tanácsát kikérve kerestem fel interjúalanyaimat, akik ezután további nevekkkel és címekkel láttak el.

Ez utóbbi módszer semmiképpen nem nevezhető reprezentatívnak, így összességében kutatásom sem felel meg a reprezentativitás követelményeinek, de mindenképpen komoly és értékes információtömegnek tekinthető, hiszen a települések informális vezetőinek gondolatait tükrözi.

A fenti módszerekkel objektumonként 10–16 interjút készítettem. Ezek zömét lejegyzeteltem, majd kiegészítettem, egy kisebb hányadát magnószalagra rögzítettem. Beszélgetőpartnereimet anonimitásukról biztosítottam. Bizonyos személyek azonban kifejezetten kérték, hogy véleményük társadalmi pozíciójuk megjelölésével együtt jelenjen meg és nem tartottak igényt az azonosíthatatlanság jogára.

A célcsoportok elérhetősége biztosított volt. A falvak lakosságát a mezőgazdasági munkák és a pénztelenség, a Pristinában szolgáló katonákat pedig szerződésük kötötte helyhez.

Így a különböző helyszíneken eltöltött egy-egy hét (Pristinában hat hónap) elégséges volt a felvételek elkészítéséhez, a helyi közösségek alapvető gondjainak, törekvéseinek megismeréséhez és természetesen önmagam elfogadtatásához is.

Koszovóból való visszaérkezésem után – 2002. májusában – a falvak polgármestereit ismételten felkeresem. Látogatásom célja az esetleg időközben bekövetkezett

változások megtudakolása volt. Lényeges dolgok azonban a felvételek óta nem történtek.

1.5. Az elemzésről

A felvételek adatait, az interjúalanyok egyes kérdésekre, kérdéscsoportokra adott válaszait – megfelelő korreláció esetén - a keményváltozók mentén csoportosítva kívánom megismertetni az olvasóval. Interjúalanyaim kérésének, beleegyezésének megfelelően élni kívánok az átlagostól eltérő markáns véleménynyilvánítások bőséges idézetének lehetőségével, számolva az érintettek esetleges reakcióival is.

Hangsúlyozni kívánom, hogy kutatásom a lakossági (katona) csoportok attitűdvizsgálatára korlátozódott és semmilyen – a katasztrófa jelenségek kezelésére szerveződött - intézményre nem terjedt ki. Ezeknél felmérések nem történtek. Ettől függetlenül a véleménynyilvánítások jelentős részében ezek működésének pozitív vagy negatív megítéléséről esik szó, ami tanulságos lehet a szervezetek vezetői számára...

Az MTA Szociológiai Kutatóintézete által 2000-ben kiadott „A tiszai árvíz” című tanulmánykötet táblázatai módot és lehetőséget biztosítottak számomra, hogy az általam mért adatokat velük összevegyem és – esetlegesen – más típusú katasztrófa-eseményekre vonatkozóan is utalásokat tegyek.

Végezetül nem kívánom elrejtetni azokat a személyes benyomásokat sem, amelyek a terepmunka során értek. Ezek nélkül kevésbé lenne vállalható és hiteles az alábbi tanulmány.

1.6. Együttműködés

A kutatás előkészítésének és végrehajtásának időszakában szoros együttműködésre törekedtem a szakmai szempontból meghatározó személyiségekkel és a munkát segítő intézményekkel, szervezetekkel. Ezek közül az alábbiakat emelem ki:

- prof. Szabó János és Harai Dénes ezredes úr, téma illetve alprogram vezető;
- az MTA Szociológiai Kutatóintézet munkatársai, Rozgonyi Tamás, Tamás Pál, Tamási Péter, Vári Anna és Schmidt Andrea;
- a Szonda Ipsos kutatási igazgató helyettese, Závecz Tibor;

- a Gábor Dénes Főiskola tanára, Vámosi Zoltán;
- Pető Csilla pszichológus, a Miskolci Egyetem tanára;
- Radványi Lajos és Szabó Kálmán urak;
- a ZMNE Szociológiai tanszékének kollektívája.

Az intézményeket és szervezeteket illetően:

- MH Szárazföldi Főparancsnokság;
- BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság;
- az érintett megyék Katasztrófavédelmi Igazgatóságainak kijelölt tisztjei, kirendeltség-vezetők;
- MH VK Katasztrófavédelmi Operatív Bizottság;
- helyi önkormányzatok vezetői és az egyházak képviselői;
- helyi rendőri szervek.

2. Fogalomrendszer

A köznapi kommunikációban gyakran előfordul, hogy bizonyos fogalmak tartalmával nem vagyunk tisztában vagy hibás környezetben használjuk ezeket. Minél távolabb esik a kommunikáció tartalma érdeklődési körünktől, annál nagyobb a fogalom hibás használatának vagy ismeretlenségének valószínűsége. Ez természetes, a média működése kapcsán is tapasztalható jelenség.

Azt gondolom tehát, hogy egy válság és katasztrófavhelyzetek kapcsán a lakosság veszélyérzetével foglalkozó dolgozat elengedhetetlen részét kell képeznie azon fogalmak tisztázásának, melyek annak lényegi részét alkotják, benne előfordulhatnak vagy a témához kapcsolódóan – az eligazodásban – hasznosak lehetnek.

Az alábbi kiemelt fogalmak definícióit a témánkhoz kapcsolódó szakirodalomból válogattam ki. Elsőként – lévén a katasztrófák és azok következményei a társadalmi, természeti környezetünkben megnyilvánuló jelenségek – tisztázzuk a környezet fogalmát.

- **Környezet:** „Az ember környezete a bennünket körülvevő világnak az a része, amelyben él és tevékenységét kifejti. Ez a környezet térbeli kiterjedését tekintve gyakorlatilag azonos az élővilág életterével, a bioszférával, amely a

földkéregnek (litoszféra), a vizeknek (hidroszféra) és a légkörnek (atmoszféra) azt a részét foglalja magában, amelyet az élő szervezetek benépesítenek. Környezetünk tehát élő és élettelen, természetes és mesterséges (ember által létrehozott) alkotóelemeket tartalmaz. A környezet legfontosabb elemeit az alábbiak szerint csoportosíthatjuk: Föld, víz, levegő, az élővilág, a táj és a települési környezet.”⁸

- „**Gond:** nyugtalanító, nehezen megoldható kérdéssel való foglalkozás, az ezzel járó lelkiállapot, illetve ilyen okozó dolog. (Gyakran használják helytelenül – a válság szinonimájaként.)”⁹
- „**Probléma:** megoldásra váró, kiismerhetetlen, talányos, titokzatos elméleti vagy gyakorlati kérdés, illetve fejtörést okozó gond,”¹⁰.
- „**Veszély:** elsődleges tartalma az a lehetőség, hogy az élőlények, a dolgok tágran értelmezve állapotváltozást, egészségromlást, sérülést szenvednek vagy életüket veszítik. Másodlagos tartalma... olyan reális lehetőség, amely önmagában hordja megtörténtének okát, de bekövetkezése nem szükségszerű, azaz véletlen is lehet. A felismerés és megismerés, illetve a védekezés mindenkori adott szintjén beszélhetünk tehát elhárítható vagy végzetes veszélyről,”¹¹.
- „**Válság:** az egyén, egy csoport vagy társadalom életében megnyilvánuló súlyos zavar, nehéz helyzet, amelynek kimenetele jó is, rossz is lehet,”¹².

– „**A válság jellemzői:**

- időtartama véges;
- kezdete visszavezethető társadalmi (politikai, gazdasági) illetve természeti és technogén problémára;

⁸ Dr. Halász László-Földi Tibor: Környezetvédelem – Környezetbiztonság. Egyetemi jegyzet. ZMNE, Budapest, 2001. 5. oldal

⁹ Dr. Barlai Róbert-Kővágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó. Budapest, 1996. 9-20. oldal

¹⁰ Barlai Róbert-Kővágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó. Budapest, 1996. 9-20. oldal

¹¹ uo.

¹² uo.

- kimenetele lehet jó is (megnyugvás, siker), illetve rossz is (katasztrófa);
 - ismétlődhet, tehát ciklikussá válhat;
 - különböző szakaszaiban intenzitása eltérő, emelkedik vagy csökken, illetve pang;
 - kezelése az eltérő szakaszokban más és más stratégiát követel meg.¹³
- „**Katasztrófa**: hirtelen kialakult végzetes esemény, illetve tömeges, szörnyű szerencsétlenség következtében a lakosság tulajdonát, egészségét és életét veszélyeztető szükségállapot, amely annyira kiterjedt, hogy csak különleges helyi vagy a helyi jellegén túlmenő intézkedésekkel hárítható el.”¹⁴
- „**A katasztrófák típusai**:
- A veszély forrása szerint megkülönböztetünk:
 - természeti (pl. földrengés, járvány);
 - technikai (pl. ipari, közlekedési baleset);
 - társadalmi (pl. terrorizmus, háború);
 - totális (valamennyi együtt) katasztrófát.
 - Intenzitás és kiterjedés szerint lehet:
 - a) Abszolút katasztrófa (pl. földrengés, szökőár, háború) jellemzői:
 - globális nagyságrendű esemény;
 - nem sokat tehetünk ellene;
 - az okozott kár helyreállítása nemzetközi erőfeszítéseket igényel.
 - b) Közepes katasztrófa (pl. gátszakadás, földcsuszamlás, nukleáris baleset) jellemzői:

¹³ uo.

¹⁴ Dr. Barlai Róbert-Kóvágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó. Budapest, 1996. 9-20. oldal

- kiterjedt, rendkívüli intenzitással pusztító csapás;
- helyreállítás helyi erővel nem, csak a külön erre a célra létrehozott országos hatáskörű szervezetekkel oldható meg.

c) Relatív katasztrófa (pl. közlekedési szerencsétlenség, üzemvész) jellemzői:

- kisebb területet érintő, komoly károkat okozó esemény;
- elhárítása általában megoldható helyi (regionális)

erővel.”¹⁵

- „**Válságtünet:** valamilyen válságra utaló jelenség vagy jel.”¹⁶
- „**Válsággóc:** olyan hely, terület, ahol a válság jelei a legfeltűnőbbek.”¹⁷
- „**Válsághelyzet:** olyan szituáció, ahol és amikor a válság negatív kimenetelének, a veszély energiái érvényrejutásának, illetve a katasztrófa bekövetkezésének az átlagosnál (50 %-nál) nagyobb a valószínűsége.”¹⁸
- „**Krízis:** a válság döntő fordulata, fordulópontja, amikor még a súlyos események elkerülhetők, még minden jobbra fordulhat. Ha azonban a katasztrófa bekövetkezett, az visszafordíthatatlanul negatív értelmű esemény.”¹⁹
- „**Katasztrófahelyzet:** olyan mértékű katasztrófaveszély, illetve katasztrófa, amikor az arra felhatalmazott állami szerv vezetője a katasztrófa veszélyének, bekövetkezésének tényét megállapította, és a szükséges intézkedéseket elrendelte.”²⁰
- „**Katasztrófa sújtotta terület:** az a terület, ahol a katasztrófa károsító hatása érvényesül és ezt a kormány kinyilvánítja.”²¹
- „**Katasztrófavédelem:** a katasztrófák elleni védekezésben azon tevékenységek (tervezési, szervezési, irányítási, végrehajtási, tájékoztatási, riasztási, adatközlési, ellenőrzési) összessége, amelyek a katasztrófa kialakulásának megelőzését, a közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, a károsító hatások csökkentését, a lakosok élet és vagyonvédelmét szolgálják. Jelenti továbbá az

¹⁵ uo.

¹⁶ uo.

¹⁷ Dr. Barlai Róbert-Kővágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó. Budapest, 1996. 9-20. oldal

¹⁸ uo.

¹⁹ uo.

²⁰ Csizsár Tamás (Szerk.): Katasztrófavédelem 2000. BM OKF, Budapest, 2001. 158-160. oldal

²¹ uo.

alapvető életfeltételek biztosítását a katasztrófa sújtotta területen, a mentés végrehajtását, a helyreállítás feltételeinek megteremtését.”²²

- „**Katasztrófaveszély**: olyan folyamat vagy állapot, amely közvetlenül és súlyosan veszélyezteti az emberi egészséget, környezetet, az élet és vagyonbiztonságot.”²³
- „**Katasztrófaveszélyes tevékenység**: olyan emberi cselekvés vagy mulasztás, amely katasztrófát vagy annak közvetlen veszélyét idézheti elő.”²⁴
- „**Megelőzés**: minden olyan tevékenység vagy rendszabály alkalmazása, amely a katasztrófát előidéző okokat megszünteti vagy minimálisra csökkenti.”²⁵
- „**Veszélyes anyag**: az e törvény végrehajtását szolgáló kormányrendeletben meghatározott ismérveknek megfelelő (a kormányrendelet mellékletében részletesen meghatározott) anyag vagy készítmény, amely mint nyersanyag, termék, melléktermék, maradék vagy köztestermék jelen van a baleset bekövetkeztekor, ideértve azokat az anyagokat is, amelyekről feltételezhető, hogy ilyenkor létrejöhetnek.”²⁶
- „**Veszélyes létesítmény**: az üzemeltető irányítása alatt álló olyan területrész (gép, épület, technológia), amelyben veszélyes anyagok előállítása, felhasználása, szállítása vagy tárolása történik. Ebbe beleértendő a létesítményt kiszolgáló összes berendezés, szerkezet, gépezet, csővezeték, szerszám, ipari vágány, kirakodó rakpart, lefejtő állomás, raktár, a létesítmény céljait szolgáló helyhez kötött vagy lebegő vízi létesítmény.”²⁷
- „**Veszélyes tevékenység**: olyan ipari, biológiai (mezőgazdasági) kémiai eljárások felhasználásával végzett tevékenység, amely – ellenőrizhetetlenné válása esetén – tömeges méretekben veszélyezteti, illetve károsítja az emberi egészséget, a környezetet, az élet és vagyonbiztonságot.”²⁸
- „**Veszélyeztetett terület**: az a terület, amelyen háború időszakában hagyományos vagy tömegpusztító fegyverekkel mért csapásokkal lehet számolni, vagy amelyet

²² uo.

²³ uo.

²⁴ uo.

²⁵ Csiszár Tamás (Szerk.):. Katasztrófavédelem 2000. BM OKF, Budapest, 2001. 158-160. oldal

²⁶ uo.

²⁷ uo.

²⁸ uo.

ipari és természeti katasztrófa fenyeget (pl. árvíz, vagy földrengés veszélyes terület, nukleáris erőmű körzetében van).”²⁹

- **Veszélyeztetettség érzet:** a veszély vagy annak lehetősége pszichés tükröződése az egyéni vagy csoporttudatban.

Az általam kreált definíció magyarázatra szorul. Az „érezet” szó utal arra, hogy a veszélyeztetettséget elszenvedő egyén vagy csoport tudatában van, (információkkal rendelkezik) a helyzet várható, lehetséges alakulásáról. Ez a tudattartalom a környezeti hatásoknak megfelelően felerősödhet vagy háttérbe szorulhat, rejtve maradhat. Ebben - az objektív hatások mellett – fontos szerep jut bizonyos szubjektív tényezőknek is. Mindenek előtt az érintettek ismereteinek, felkészültségének. Az ismeretek – esetleg régebben már megszerzett tapasztalatok – vagy azok hiánya dönti el ugyanis, hogy a veszélyeztetettség érzet kapcsán kialakul-e a tehetetlenség érzete és ezáltal a félelem valamilyen formája. Sok esetben az információ, a helyzetnek megfelelő korrekt kezelésétől függ, hogy egy katasztrófahelyzetben irányíthatóak maradnak-e a folyamatok vagy a félelem által bénult, esetleg pánikjelenségeket mutató csoportok nehezítik a munkát.

- „**Pánik:** hirtelen támadó félelem, rémület, amely váratlan, ijesztő környezeti hatások, események következtében jön létre és működésképtelenséget idéz elő a lelki folyamatok összehangoltságában.”³⁰
- „**Kommunikációs zavar:** az információcserében érdekelt felek közötti összhang hiánya.”³¹

A ZMNE Doktori Szabályzat 28. §-ának 3. pontja szabályozza az értekezés formai követelményeit. Ez – egyebek mellett – előírja, hogy „az értekezés szöveges része . . . általában ne haladja meg a 130 oldalt . . .”. Ennek az előírásnak eleget téve kénytelen voltam a logikailag ide kívánczó „A vizsgálat objektumai és veszélyeztetettségük okai” című fejezetet a dolgozat 1. számú mellékletként szerepeltetni. Ennek a kb. 40 oldalnak az ismerete azonban elengedhetetlen ahhoz, hogy az olvasó átfogó képet

²⁹ Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995

³⁰ Dr. Barlai Róbert-Kővágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó. Budapest, 1996. 9-20. oldal

³¹ uo

alkothasson a kutatott települések (és a Pristinában szolgáló magyar kontingens) helyzetét, illetve az ezeket ért (veszélyeztető) csapásokat illetően. Ebből megismerhetők a katasztrófákkal kapcsolatos „hivatalos” álláspontok mellett, az elhárításban résztvevő prominens személyiségek szubjektív vélekedései is. Ezek ismeretének birtokában képes a Tisztelt Olvasó képet alkotni arról, hogy mi is történt (történhet) az általam vizsgált objektumokban? Miről is szól tulajdonképpen az általam végzett kutatás?

3. Az interjú vizsgálat eredményei

A következőkben kísérletet teszek az általam elvégzett interjú felmérés eredményeinek bemutatására, melynek megértéséhez a dolgozat 1. számú mellékletének – „A vizsgálat objektumai és veszélyeztetettségük okai” – ismerete nélkülözhetetlen.

Mivel a rendelkezésemre álló nyersanyag igen bőséges – részletes feldolgozása meghaladná a doktori dolgozat lehetőségeit – azt a módszert követem, hogy településenként, a helyi elit (polgármester, orvos, iskolaigazgató, pap, vezető vállalkozó...) és a lakosság körében felvett interjúkat feldolgozom, az arra érdemes részeket kiemelem és lehetőségek szerint összevetem egymással. Ez az elit és lakossági interjúvázlatok különbözősége miatt csak részben lehetséges.

Ezek után bemutatom – az objektumokat fenyegető veszélyforrásoktól függetlenül – az egyes elit és lakossági csoportok véleményeiben meglévő azonosságokat és különbségeket. A dolgozat ezen része azért is tűnik izgalmasnak, mert a települések formális és informális vezetőinek katasztrófákkal kapcsolatos vélekedései ismeretében lehetőség adódik az aktuális kríziskommunikációs stratégiák formálására. Az ezzel foglalkozó személyek tapasztalatokat gyűjthetnek tevékenységük gyakorlati oldalának, a praktikus elemek megválasztásának lehetőségeit illetően. Az általam készített anyag nem erre vállalkozik. Csupán „beszállító” kívánok lenni egy majdani – még be nem következett – katasztrófa-esemény kríziskommunikációs stratégiájához azzal, hogy felmutatom az általam vizsgált események „pihent, hibernált” állapotban mutatkozó tendenciáit, melyekkel a kommunikátoroknak adott esetben dolguk lesz.

A Pristinában szolgált mintát külön egységként kezelem.

1. sz. táblázat: A vizsgálatban szereplő minta összetétele

Település	Lélekszám	Minta					Mind
		Civil		Katona			
		Elit	Lakosság	Ht.tiszt	Ht. th.	Szerződéses	
Pusztaszőlős	186	3	7	-	-	-	10
Tákos	486	4	10	-	-	-	14
Fajsz	2100	5	10	-	-	-	15
Pristina (ÖBZ)	338	-	-	5	5	6	16
Összesen	3092	12	27	5	5	6	55

3.1. Pusztaszőlős, elit vizsgálat

A település marginális helyzetének következtében az elvárható – minimális – értelmiségi réteggel sem rendelkezik. Az értelmiségi típusú szolgáltatásokat a környező falvakban – mindenek előtt Kaszaper községben – élő személyek nyújtják a település részére. Most az ő véleményüket ismerhetjük meg anélkül, hogy magára a katasztrófaeseményre visszatérnénk. (Lásd 1. sz. melléklet.) Érdemes megjegyezni, hogy – bár igen alacsony létszámú értelmiségi csoportról van szó (összesen 3 fő), – már itt is tapintható a TBP (technikai, bürokrata, politikus) képlet ellentmondása. Ennek lényege, hogy az eseményekkel közvetlen kapcsolatban lévő szakember, aki konkrétan, a kritikai elemeket hangsúlyozva fogalmaz, rendre alulmarad a bürokratával szemben, aki viszont a politikai elvárásoknak kíván megfelelni.

2. sz. táblázat: Az elit csoport összetétele, Pusztaszőlős

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(volt)munkahely	anyagi helyzet
1	Férfi	30-39-ig	Főiskola	aktív kereső	kulturális	közepes
2	Férfi	40-49-ig	Főiskola	aktív kereső	közigazgatási	közepes
3	Férfi	40-49-ig	Főiskola	aktív kereső	közigazgatási	közepes

Amikor azt kérdeztem, hogy *milyen tapasztalatokat sikerült leszűrni az események kapcsán?* Egyik beszélgetőpartnerem a katasztrófáról készült jelentést idézte számomra és kiemelte a tűzoltóság és a MOL Rt. rendkívül eredményes együttműködését.

Másikuk szintén a katasztrófavédelem és a MOL együttműködéséről beszélt, amikor a következőket mondta:

„ Ki voltunk és ki vagyunk most is zárva a MOL ügyeiből. Mondok egy példát! A veszélyes anyagok kezelésével kapcsolatos Nyugat-európai elvárásoknak megfelelően minden veszélyforrásra el kell készíteni a megfelelő védelmi terveket, biztonsági jelentéseket. A MOL kivétel! A MOL-hoz nem nyúlhatunk! Az én területemen 3 ilyen üzem van, abból 2 a MOL-é. Azokhoz nem nyúlhatok. A 3. egy amerikai szabvány szerint működő üveggyár, amelyik mindenféle magyar követelménynek magasan megfelel... Pedig én tudom, hogy a MOL-nál várható a balhé, nem pedig az üveggyárnál! Nincs párbeszéd köztünk, a MOL nem ad tájékoztatást! A MOL állam az államban!”

A lakosság veszélyeztetettség érzetét illetően?

„ Persze hogy félnek az emberek. Félték is mindig hiszen kutak süllyedtek el itt a környéken, a falu meg egy „ gáztartály „ tetején terpeszkedik... itt 30 km-es körzetben minden település alatt gáz van. Elmondhatom, hogy volt olyan kitörés – a katasztrófaesemény után 2 hónappal – amikor elszállt egy gyűjtőállomásról a betápláló vezetékük a MOL- osoknak...

Igen?

*A munkába induló emberek jelezték, hogy az egész környék egy Edda koncerthez hasonló, ugyanis „ködben” úszik! Sehol sem volt köd, csak itt a gázmezőn... Náluk éjjel nappal ügylet van és nem vették észre, hogy szökik a gáz! 100 m³ vagy 1000 m³ nem okoz problémát, nem jelentkezik a rendszerben... az úton hömpölygött és nem robbant be. Nem volt akkora koncentráció, de a hőmérsékletkülönbségtől látszott. Kimentünk. Hamarabb kint voltunk a területen – a rendőr, a polgárvédelem és a tűzoltó – mint a MOL-os... Azután mondták a MOL részéről, hogy menjünk innen majd ők megoldják...
Hogyne félnének az emberek! Az hogy veszélyeztetve vannak nem kétséges!*

Milyen rendszer alapján, hogyan készítik fel az embereket a várható eseményekre?

Előzetesen nem volt ilyen... most már kellene, hogy legyen... Pusztaszőlős veszélyeztetettség szempontjából nem volt besorolva... a polgárvédelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény alapján utólag tették meg a lépéseket a lakosság kitelepítésére, elszállítására vonatkozóan. Az előzetes felkészítés gyerekcipőben jár...”

Egy másik vélemény:

„ Gyakorlatilag évente átnézzük az Önkormányzat Polgárvédelmi Tervét... bár a lakosság itt távolabb van (5 km-re, egy másik faluban!) és így nehezebb a velük való egyeztetés. Az ÁNTSZ-nek kellene az ivóvízzel kapcsolatosan vizsgálatokat végezni és a lakosságot tájékoztatni...

Milyen mértékben tartja célszerűnek a lakosság bevonását a védekezést megelőző munkába?

Célszerű a katasztrófavédelem vagy a polgármesteri hivatal részéről legalább évente egyszer felkészíteni a lakosságot vagy legalább beszélni arról, hogy mi a teendő...

És történt ilyen?

Nem történt! A célszerűség azt diktálná, hogy... nagyon unalmas ez az egész! A múlt rendszerben is – most is – csináljuk ezeket a terveket, de a polgármesteri hivatalnak a gumicsizmán kívül semmi eszköze nincs egy katasztrófa esetében... A gyakorlat az, hogy aki a tervben meg van jelölve az vagy adja a kocsit, vagy azt mondja, hogy rossz és akkor megint nem tudunk mit csinálni!... Én úgy látom, hogy nem ártana az adott állománnyal és technikával végigzongorázni a feladatokat...

Kinek kellene ezt kezdeményezni?

Talán a polgármesternek... A MOL-nak kellene itt olyan részleggel rendelkeznie, amelyik kapásból képes a beavatkozásra. Itt lehet por, víz vagy hangártalom... nem mondhatja, hogy -na 180 fős kis Pusztaszőlős, mit nekem, nem foglalkozom vele!

Tapasztalható a felkészítéssel kapcsolatos lakossági igény most az események után?

Előtte nem volt, most van... ”

Milyen jogi, intézményi, személyi, anyagi stb. okok akadályozzák a hatékony felkészülést és az elhárító munkát?

Erre a kérdésemre a bürokrácia szintjén tevékenykedő partneremtől megnyugtató választ kaptam. A hatékony munkának minden feltétele – szerinte – adott.

De más véleményt is hallottam:

„Elsősorban az anyagi okok... hiszen az embereket meg a gépeket ki kell venni a munkából és ezt senki sem teszi szívesen... De az intézményi rendszer –

katasztrófavédelem, polgármesteri hivatal, MOL stb. – tevékenysége sincs összehangolva... nincs együttműködési gyakorlatuk.

Mikor például a katasztrófavédelem dolgozik, nekem az kéne, hogy megmondja: Kérem szépen, 5 vagy 10 órán belül itt lesz egy harckocsi (amire sugárhajtómű van szerelve) és el tudjuk fűjni a tüzet... de mire – most – ideért eltelt 2 hét! Nincs ebben az országban egy helikopter, amivel fel tudják emelni azt az átkozott harckocsit és oda telepítenék ahová kell? De trélerrel is megtudnák csinálni! Az meg csapágyas lett, aztán meg a harckocsi lett kuplungos... nyolcvannyalc baj mire felvonult a csapat!

Az együttműködést akkor kellett megszervezni, amikor már égett a kút?

Úgy van! És a szervek akkor kezdtek intézkedni! Nem tudták azt, hogy honnan lehet vizet szerezni. Elmentek volna teljesen más irányba, Orosházától messzebb vízért, amikor itt volt a régi, elsüllyedt olajkutak helye és a kaszaperi homokbánya, ahol víz van! Nem voltak az információk birtokában...

Mely társadalmi csoportok jelentettek problémát a felkészítés és a katasztrófa esemény kapcsán?

Ha a cigányokra gondol, akkor téved. Azok egyébként is kevesen vannak. Azok, akiket egyébként sem érdekel semmi. Akiknek munkahelyük van és részt vesznek a közéletben, azokkal nincs baj! Akik lesüllyedtek azokat nem érdekli semmi... A település valamikor ki volt építve majdnem úgy mint Mezőhegyes... ezt teljesen szétzúzták ... falurombolás jelleggel, a kultúrházat, a mezőgazdasági épületeket elbontották és ez addig tartott, amíg Pusztaszőlős Kaszaperhez nem csatlakozott (2000. január 1-ig.). A jó munkaerő a településről elköltözött. Az a rész maradt, amelyik szakképzetlen, elzüllött vagy időskorú... akik nem bírtak elmenekülni. Ezeknek az embereknek szinte minden mindegy. Nem igazán érdekli őket semmi. Itt a probléma!

Hogy kik a település „igazi” vezetői?

A formális vezetők. Akik Kaszaperről intézik a falu sorsát. Most is több helyre pályáznak. Be akarják bizonyítani, hogy ezt a települést még talpra lehet állítani. Utakat, vezetékes vizet, szociális lakásokat és munkahelyeket akarnak a falunak. Úgy tűnik sikerül is nekik...

Tapasztalt-e pánikjelenséget vagy közösség ellenes, deviáns magatartásformákat?

Pánikkal nem találkoztam, bár a közeli házak lakóit a média jelenlévő képviselőinek majdnem sikerült behajszolniuk egy ilyen állapotba... sokkolták az embereket. Ebből az a tanulság, hogy a válságkezelő stábnak nagyon konkrétan és határozottnak kell lennie...

Egy hét után az emberek hozzászórtak a dübörgéshez, a kaotikus állapotokhoz és katasztrófa-turizmust szerveztek. Buszokkal járkáltak ide Egertől Budapestig mindenhol. Jöttek a rokonok és idegenek egyaránt, hogy megnézzék a katasztrófát...

Miközben a terület le volt zárva?

Igen. A határőrök őrizték a külső védelmi gyűrűt, nem a rendőrök. Hogy miért? Erre nincs magyarázat... Az a sok ember aztán csak nehezítette a védekezési munkát. Elfoglalták az utakat az autókkal, a munkagépek nem tudtak közlekedni. Egymást hergelték az emberek, a média meg csak rásegített... nem volt egy kellemes helyzet..."

Következő kérdésem kissé összetettebb volt. Először a katasztrófa okán történt – esetleges – elvándorlási hajlandóságra kérdeztem rá.

„Elvándorlás? Nem, nem történt. Mióta elterjedt, hogy a faluban bevezették a gázt és hogy bent lesz a víz is, azóta többen vettek telket vagy házat. (A MOL kompenzációként minden ház kerítéséig elvezette a gázt, onnan már a tulajdonosé a lehetőség. Ott jártunkig 2 család engedhette ezt meg magának...) A termásvíz is sok lehetőséget sejtet úgy, hogy inkább jöttek és nem mentek.”

A fiziológiai vagy mentális betegségeket illetően?

„Itt az emberek az alkoholtól és a dohánytól 45 évesen szoktak meghalni... a katasztrófa következtében három halláskárosodott gyerekről tudunk. Persze ez is tragikus a maga módján. Az itteniek mentális helyzete meg legkevésbé őket, magukat érdekli... lepusztult az már régen...”

„Hogy mennyire fontos az itteniek egészsége, arra mondok egy példát. A katasztrófa –tudja ez 91 napig tartott – kapcsán az ÁNTSZ-nek folyton könyörögni kellett, hogy mérje már meg a víz összetevőit, hogy pontos eredményt kapjunk róla, fogyasztható-e? Hát az oldott ásványanyag tartalmát nem tudták mérni. Ami fontos lett volna. Ami nem volt fontos – vagy 20 kritérium – azt mérték. Azon vitatkoztak, hogy ki mérje meg! A Békés – megyei ÁNTSZ nem tudta megmérni! Akkor vigyék Pestre! De ott is hónapokig

elhúzódott az ügy! Már el is felejtettük a kitörést (egy éve volt) és még ma sincs eredmény! A vizet meg lehet gyűjtani most is.” (Erről meggyőződünk személyesen.)

A közösségi élet helyzetét illetően elmondták, hogy az csak jobb lehet. Az elmúlt évtizedekben ugyanis minden intézményi feltételét felszámolták és az a réteg is eltűnt, amelyik ennek a motorja lehetne. Talán majd most a katasztrófa után a pályázatok és a hirtelen jött ismeretségek kapcsán történik valami...

Amikor a szakmai tájékoztatás, információcsere helyzetére és a média tevékenységével kapcsolatos véleményekre voltam kíváncsi az alábbi válaszokat kaptam:

„Az ÁNTSZ-hez és az orvoshoz 88-szor el kellett mennünk és kérdeznünk, hogy mire figyeljünk oda. Mintha nem is az ő kötelességük lett volna tájékoztatni a falu lakosságát! Ezeket a dolgokat – víz, levegő, föld, lakosság egészségügyi vizsgálatát – nekik „csípőből” kellene csinálniuk, nem nekünk a nyakukra járni... persze mindenki elkenni akarta a problémát, azt gondolták, nem náluk van a baj... Mivel a szervek között nem igen volt információcsere így tájékoztatás sem nagyon...

Legalább a „vezércsapatnak” tudnia kellene egymásról és prognózissal rendelkeznie, hogy mi várható? A polgármester hozatott Budapestről geológust, hogy mondja már el, mi várható? A házak ugyanis megrepedtek, tönkrementek, fizetni meg nem akart senki. Valakinek tájékoztatni kellett a lakosságot...”

„Én nem mehetek be veszélyes anyagokat ellenőrizni a MOL telepre. Bemehetek az Olajgép Rt.-hez vagy bármelyik céghez ügyintézésre, de a MOL-hoz nem. Legfeljebb megkínálnak egy kávéval, de információt, tájékoztatást semmire vonatkozóan nem adnak. Azt mondják, hogy ők az OKF-el (Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) tartják a kapcsolatot – ha ez igaz – és így én, aki a területért felelek nem tudok semmiről... Nincs rá jogszabály –állítólag. A MOL-nál nem tudom mennyit termelnek ki, mennyit préselnek vissza, milyen (mérgező) kondenz anyagokat használnak... Ez mind üzleti titok! Ezért nem lehetett bizonyítani, hogy túl lett terhelve a medence...”

Erről volt szó?

Az olajszakemberek szerint erről volt szó, de ezt senki nem mondta magnóra. Hozzátették még a 10 éves karbantartás elmulasztását is. Ezt mindenki elmondta – magnó nélkül.

Próbált valamit tenni annak érdekében, hogy az alapvető információcsere megvalósuljon?

Igen. Több alkalommal jeleztem, hogy ez nem mehet így, veszélyes...

Kinek jelezte?

A megyei igazgatónak...

És?

Az volt a válasz, hogy a MOL majd központilag fogja benyújtani az európai normáknak megfelelő iratokat és intézkedéseit. Mintha nem is itt kellene a problémákkal szembenézni...

Mi a véleménye a média itteni tevékenységét illetően?

Ami a katasztrófával kapcsolatban megjelent, az nem a valóságot tükrözte... Látszódt az újságírók viselkedésén, hogy őket a szenzációért és nem a korrekt tájékoztatásért fizetik. Elferdítették a valós helyzetet és az itteniek megnyilatkozásait. Hiába voltak naponta sajtótájékoztatók, ők a szenzációhajhászásra törekedtek. Előfordult például, hogy – suttuyomban – magnóra vették a magánbeszélgetéseket. Ezt én észrevettem és megsemmisítettem a felvételt. Máskor XY, az egyik – legnagyobb – rádió tudósítónője, akit a tények nem igen érdekeltek, „információkat” gyűjtött a boltban és kocsmában. Ő mondta, hogy mit szeretne hallani... Ezért még fizetni is hajlandó volt. Igen. Kifizette az illetők fogyasztását!”

Másik vélemény szerint:

„Ha egy újságíró kimegy egy helyszínre, legalább tájékozódjon előtte, hogy ne mondjon ökörséget! A szenzációkra mentek rá... néha olyan hülyeségeket mondtak és adtak le, hogy a falusiak – akik benne éltek az eseményekben – kiröhögték őket. A valóságot tükröző riportra nem sokra emlékezem...”

Mit gondol, a jövőre nézve kiben, miben bízhat meg leginkább?

Erre a kérdésemre – attól függően, hogy az interjúalany a munkamegosztásban hol foglal helyet – teljes mértékben ellentétes véleményeket hallottam. Az egyik szerint:

„A baj összehozta a szakmai szervezeteket. Ez a katasztrófa pozitív következménye. A személyes kapcsolatok, a szakmaiság erősödtek, a bizalom egymás iránt megnőtt...”

Más vélemény szerint a baj előtt sem volt és azóta sincs semmiféle párbeszéd az érintettek között. A következő eseményig eltelik az idő és akkor majd „megoldjuk „ a problémát ismét...

Számol – e a közeljövőben hasonló katasztrófa lehetőségével?

„Ez bármikor megtörténhet. Műszaki meghibásodás vagy emberi mulasztás... bármikor előfordulhat.”

„Számolni kell vele. A gyakorlat azt mutatja, hogy 20 évente egy katasztrófa – itt, közvetlenül a falu környékén – bekövetkezik. A kutak elöregedésével és a karbantartás elhanyagolásával ez az idő csökken... Számolnunk kell a kitöréssel. Reméljük a MOL tudja, hogy mi a teendője. Minket nem tájékoztatnak a kutak állapotáról, sem a várható eseményekről. Bármikor megismétlődhet! És súlyosabb formában!

Miért gondolja?

Mert a múltkori esemény kapcsán végig szerencsénk volt. A szélirány É-Ny-i volt és Tótkomlós meg Kaszaper mellett ment el a gázfelhő. Meg aztán egy gyenge kútnál történt az eset. Mert vannak itt erősebbek is – nagyobb kapacitásúak – vagy a faluhoz közelebbiek. Battonya mellett is vannak kutak és ott nem 180-an laknak... Bármelyik településnél megtörténhet itt a környéken!”

Végül megkérdeztem beszélgetőpartnereimet, hogy a katasztrófaesemény és az azóta eltelt időszak **hogyan befolyásolta a jövőbe vetett hitüket?** Íme a válaszok:

„Nem törtek meg! Bízunk abban, hogy legközelebb is össze tudunk fogni... bár mindig lesznek ellenérdekeltek vagy hivatalból közömbösek és érdektelenek.”

„Most, az események után sokkal optimistábban tekintek a jövőbe... a tapasztalatok, a begyakorlottság nőtt.”

„Erre a katasztrófavédelem nincs felkészülve sem a polgármesterek. Ilyen feltételek mellett nem is lesznek. Az eredményes munkához nincsenek meg a jogi feltételek. Ma sem. A katasztrófavédelem nem szankcionálhat semmiféle szabálytalan működést. Erre nincsenek megfelelő jogszabályok... ha veszélyeztetik a lakosságot nem tudom bebizonyítani, nem tudom bezáratni a részleget. Folytathatja a tevékenységét.

Nincs olyan szabályrendszer, ami rendelkezne?

Nincs. Az alkotmány van, ami kimondja, hogy az emberi élet szent és sérthetetlen. Ez úgy látszik kevés...”

3.2. Tákos, elit vizsgálat

Az ország ÉK-i csücskében lévő beregi térség messze esik Pusztaszőlőstől, de még messzebb a fővárostól és azoktól a régióktól, melyek az elmúlt évek, évtizedek során többé – kevésbé egyenletesen fejlődtek. Elmaradott térségről van tehát szó, amit a Tisza évente visszatérő árhullámai folyamatos éberségre készítettek, majd 2001 tavaszán egyszerűen lemostak a térképről.

Az itt élők többsége megszokta a veszélyt. Nem gondolták, hogy a falut fenyegeti az ár. Amikor azonban bekövetkezett a katasztrófa, a lakosság fegyelmetlenül viselte a csapást...

A perifériális helyzet ellenére vagy éppen azért, a település számos olyan értékkel rendelkezik – ellentétben Pusztaszőlőssel – amely igen szembevetendő a távolról érkező idegen számára. Ottlétem idején a község egy felbolydult méhkasra emlékeztetett. A romokból való újjáépítés lelkesültsége és lendülete jellemezte az egész falut. Feltűnő volt az a ragaszkodás és szeretet amellyel középkori templomaikhoz, emlékhelyeikhez viszonyultak, elsőbbséget biztosítva azoknak az újjáépítés folyamatában.

A község a helyi paraszti társadalomból rekrutálódó elit réteggel rendelkezik, melynek megnyilvánulásait az egészséges lokálpatriotizmus jellemzi.

3.sz. táblázat: Az elit csoport összetétele, Tákos

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(volt)Munkahely	Anyagi helyzet
1	Nő	40-49-ig	főiskola	aktív kereső	oktatás	közepes
2	Férfi	30-39-ig	érettségi	aktív kereső	szállítás	közepes
3	Férfi	40-49-ig	egyetem	aktív kereső	közigazgatás	közepes
4	Férfi	50-59-ig	főiskola	aktív kereső	közigazgatás	közepes

Amikor a katasztrófa kapcsán leszűrt tapasztalatokról kérdeztem, a következőket mondták el:

„Soha nem vagyunk biztonságban. Akkor sem amikor pedig azt gondoljuk, hogy igen. A veszély állandó jelenléte eloltja az éberséget. Nem gondoltam volna, hogy ez velünk megeshet, pedig évente előnthatott volna a Tisza – legalábbis az utóbbi években...”

„Az állam jótékonyága (állami program a helyreállíthatatlan, összedőlt házak újjáépítésére) megmutatta milyenek vagyunk! Az irigység sokakat tett egymás ellenségévé. Tudja, azok közül a jól megépített, kőépületek közül több állva maradt. Igaz, hogy rongálódtak azok is, de – egyenlőre – nem kerülnek lebontásra, csak javítják őket. Ezekben módosabb emberek laknak. Gondolja csak el! A mellette lévő rozoga vályogépületet, amelyikben egy csóró lakott, – aki a másikhöz járt napszámba – elmosta a víz. És most neki épít az állam egy új 8-10 milliót érő összkomfortos házat... Érti? Az övét miért, az enyémet miért nem?...”

A veszélyeztetettség érzet hogy nyilvánult meg?

„Szerintem nem volt ilyen. Az emberek megszokták és a tudatuk mélyére száműzték ezt az érzést. Egyszerűen nem akartak róla tudni...”

„Nem igazán volt érzékelhető. Az itteni embereknek már kérges a lelke... mindenki benne volt a félelem, de nem beszélt róla...”

Milyen rendszer alapján készítik fel az embereket a várható eseményekre?

„A településen szervezett PV erőkön keresztül, közvetlen tájékoztatás útján. De vannak falugyűlések is és szóróanyagokat osztogatnak néha...”

„Én nem is ismertem ezt a rendszert, ha van ilyen egyáltalán... A polgármesteri hivatalnak kell lennie valamiféle tervének... de itt az emberek nem készültek erre az eseményre. Nem is hitték, hogy baj lesz.”

Következő kérdésem a lakosság védekezést előkészítő munkába való bevonására vonatkozott. Íme a válaszok:

„Csak a település kis létszámú polgárvédelmi vezető szerveit tartom célszerűnek bevonni...”

„ Minden megelőző munkába be kellett volna vonni a lakosságot. A 41-es út alatti átfolyókat takarítani, bővíteni kellett volna, de a vízügy nem forszírozta. A helyreállításnál aztán sokan kaptak ilyen feladatokat...”

„Homokzsákokat töltöttünk, de akkor már késő volt...”

"Ez abban az esetben lenne lehetséges, ha egy körgáttal körbevennénk Tákost. Ennek az elképzelésnek országgyűlési támogatói is vannak... Ezt a körgátat a lakosság bevonásával építenénk, kibetonoznánk, ellátnánk – jól lezárható – átereszekkel és 6-7 óra alatt lezárnánk, ha veszély közeledne... Szerintem ez hatékony lenne, ugyanis a Tisza gátrendszerének magasságát nem lehet a végtelenségig emelni... az elmúlt 2 évben évente 30 cm-el meghaladta a vízszint az előző évben mértet...”

A folyamatos tájékoztatással kapcsolatos igény növekedett-e az események után?

„Nem igazán... inkább mindenkit a saját portáján folyó munka köt le. A polgármester elég jól intézi az emberek ügyeit, majd szól, ha valami alakul... A katasztrófavédelem főigazgatója szerintem jól szerepel a médiában, bár sokszor provokálják a TV-sek...”

„Különösebben nem. Tudták ők, hogy mi fog történni, csak nem hitték el. Én sem hittem! Azt gondoltam, hogy itt a 41-es út alatt átmegy a víz és elfolyik szépen... Akik megélték az 1947-es árvizet, azok is azt mondták, hogy nem lesz itt semmi baj, a csatornák majd szépen elvezetik a vizet. Nem gondolták, hogy ilyen iszonyatos mennyiségű víz közeledik. Ha most az események után valaki előjönne a rendszeres tájékoztatás ötletével, valószínű, hogy elküldenék... Most más dolguk van az embereknek.”

Milyen jogi, intézményi, anyagi, személyi feltételek szükségesek a hatékony megelőző és védekező munkához?

„Szerintem ez rendben van... pénzt is biztosít az állam... Talán az a probléma, hogy az embereknek nincs idejük a történésekre reagálni. Amikor jön a víz, már nincs mit tennünk.”

„Nem tudom. Ha voltak is ilyen akadályok, most biztos megszüntették őket. Az idevezényeltek jól dolgoztak... az állam újjáépíti a falut...”

„Nekünk már nem volt időnk védekezni. A Tisza felső szakaszán egészen Lónyáig megvédték a községeket... iszonyatos munkával elvezették a vizet és másfelé ment vissza a folyóba. Nekik volt 2-3 napjuk és elegendő homokzsákjuk... Nekünk csak 6 óránk volt. Ha rendelkezésünkre áll a megfelelő felszerelés, akkor az átereszek lezárására képesek vagyunk ennyi idő alatt, de másra nem.”

Voltak-e problémát okozó társadalmi csoportok a védekezés kapcsán?

A válaszok egyöntetűek voltak. A község egésze fegyelmezetten tudomásul vette a tényeket és elhagyta a falut. A cigány lakossággal sem volt probléma, akik az ott élők 20-25 %-át teszik ki.

Kik a falu „igazi” vezetői?

„Általában azok, akiket megválasztottunk, de van néhány tekintélyes és befolyásos ember a faluban, aki kívülről figyel, ha kell kritizál, de nem avatkozik be... A polgármester már a 3. ciklusban van, csak a képviselő testület tagjai változnak...”

Tapasztalt-e pánik vagy közösség ellenes deviáns magatartásformákat?

„Nem. Az emberek fegyelmezetten voltak kitelepüléskor és visszaérkezésük során is...”

„Itt nem volt ilyen! Éppen az lepett meg, hogy milyen nyugodtak voltak az emberek. Ennek az lehetett az oka, hogy nem hitték el, a Tisza elöntheti a falut... Amikor a visszatelepítés történt – bár néhányan még azelőtt visszajöttek megnézni, hogy mi történt –akkor fakadtak sírva... mindenük odaveszett... előtte nem hitték el...”

A katasztrófa miatti elvándorlási hajlandóság?

„Nem jellemző. Mentek el néhányan, de ezek főleg idős emberek voltak. A rendelet lehetővé tette az emberek számára, hogy máshol vegyenek ingatlant, ha itt nem akarják a házukat felépíteni. Néhány idős ember a városban vett lakást, hogy közelebb legyen a gyerekeihez...”

Fiziológiai vagy mentális betegségek?

„Megbetegedések nem voltak. A járvány veszélye az fenn állt, de ember és állat az ide szállított vizet itta... minimális volt az elhullás. Főleg a baromfi, de ezt nem lehetett kivédeni. Lelkileg mindenkit nagyon megviselt...”

A közösségi élet hogy változott?

„Újra épül! Egyszer már lepusztult. Ennek sok oka volt, de most az árvíz után – az újjáépítés részeként – megépül a községháza is. Ez otthont ad a polgármesteri hivatalnak, művelődési háznak, orvosi rendelőnek, teleháznak, ifjúsági és idősek klubjának. Ez az infrastruktúra segíti az emberek ismételt egymásra találását...”

A vállalkozók száma hogyan változott?

„Ezek száma nem csökkent. A Bereget hat nagy vállalat építi újjá. A mi falunkat az ÉPKER. A vállalkozóink ezeknek a bedolgozóiként működnek, még gyarapodtak is számbelileg...”

„Az árvíz nem jelentett a munkahelyek számára vonatkozóan befolyásoló tényezőt. Eddig az Önkormányzat volt a legnagyobb munkaadó, ezután is az. A munkaképes lakosság 25%-a munkanélküli. Ez 35-40 főt jelent. Ezeknek tudunk közmunkát biztosítani. Meg aztán közel van a város – Vásárosnamény – és az biztosít munkahelyeket. Amire különösen büszke vagyok, hogy sikerült a falu fiataljait meggyőzni, vállaljanak munkát a Határőrségnél! Közel az átkelőhely és 8-an mint útlevelezézők, 14-en pedig járőrként dolgoznak ott. Jól érzik magukat...”

A tájékoztatás, információcsere és a média tevékenysége?

Ami a kérdés első felét illeti, a válaszadók elmondták, hogy a szakmai tájékoztatással elégedettek voltak. Megnyugtatólag hatott számukra a gyakran idelátogató országos és megyei szintű vezetők jelenléte és a tőlük kapott információk tartalma. A média szereplésével kapcsolatosan már más volt a vélemény. Egyöntetűen szenzációhajhászásnak és a valóságtól elrugaszkodónak ítélték a tevékenységüket, erre több példát is említettek. Néhányat talán érdemes megismerni ezek közül:

„... Mentettük amit lehetett. Nyolc-tíz fővel, néhány határőrrel és a miskolci katonákkal mellig erő vízből mentettük az ingóságokat. Kétezer birkát hajtottunk ki a 41-es úton szerdán reggel... az állatok nem kerültek vízbe. Egy 300 kg-os anyakocát kellett csónakból mentenünk. Két napig vízben volt, de a mentés után nem sokkal megfialt és semmi baj nem történt. Na, itt a TV érdekesen szerepelt! Megkérték ugyanis a mentőket, hogy borítsák vissza a kocát a vízbe, mert a felvétel nem sikerült... Azt hittem ezt nem élik túl, belefojtják őket a vízbe az emberek. Azt nem mondom melyik TV volt. Hagyjuk.”

„Keresztük a hírértéket. Nekik az volt a hír, ha egy házat láttak összeomlani, vagy amikor a ló – megriadva a vakutól – beleugrik a szöges kerítésbe... Az, hogy az emberek mennyit dolgoztak, az nem ... az természetes volt.”

„Akkor nem olvastam újságot, de amiket később láttam az alapján azt mondhatom, hogy a képi megjelenítés eléggé visszataszító volt.”

Mit gondol, a jövőre nézve Ön miben, kiben bízhat meg leginkább?

A kérdésre adott válaszok megoszlanak a „saját magamban és az arra hivatott katasztrófavédelmi szervek között.

Számol-e a közeljövőben hasonló katasztrófa lehetőségével?

Azok a válaszadók, akik foglalkozásukból adódóan átfogóbb ismeretekkel rendelkeznek az árvízzel kapcsolatos kérdéskörben, egyöntetűen „igen” választ adtak.

„Igen. A Tisza vízgyűjtőterületén folytatott rablógazdálkodás nem fejeződött be. De ha úgy lenne, az okozott károk orvoslásához akkor is több évtizedre volna szükség... Nincs kizárva egy újabb rendkívüli esemény. Valószínű a következőt már minimális károkkal megússzuk, hiszen a gát szerepét betöltő 41-es út szintjénél legalább 15 cm-rel magasabb az újonnan épített 132 ház alapja és a felújítottak is erősítve lettek. Az áttereszeket is rendbe hozták...”

A laikusok inkább bizakodóak. Végül jövőbe vetett hitükről kérdeztem az embereket.

A válaszok egyértelmű optimizmusról tanúskodnak. A bajban összekovácsolódott emberek önbizalma töretlennek látszik, amit az újjáépítést magára vállaló állami akarat tovább erősített.

A fentiek alapján képet alkothattam két kistélepülés – Pusztaszőlős és Tákos – elit csoportjai településeikkel és az azokat fenyegető veszélyforrásokkal kapcsolatos attitűdjeiről. Mindkét esetben közös, hogy kérdéseimet a már bekövetkezett katasztrófaesemények után tettem fel a mintába került célszemélyeknek. Ez bizonyos szempontból könnyítette munkámat, hiszen konkrét eseményekkel, megélt élethelyzetekkel kapcsolatos véleményeiket mondhatták el a tragikus helyzeteket követő, – a megszokotthoz közelítő – pszichés környezetben.

A harmadik település – Fajsz – nem élt át hasonló traumát. A községet potenciálisan veszélyeztető objektum – a Paksi Atomerőmű Rt. – azonban már pusztán jelenléte okán félelmet kelt az emberekben. Amikor életükről, jelenükről és jövőjükéről beszélnek, óhatatlanul szólnak az életlehetőségeiket befolyásoló atomerőmű vélt vagy valós hatásairól, s közben tudatuk mélyén Csernobil rémisztő példaként lebeg.

3.3. Fajszi, elit vizsgálat

A település, Pusztaszőlőshöz és Tákoshoz viszonyítva összehasonlíthatatlanul fejlettebb gazdasági és szociális környezetben fekszik. Lakossága többszörösen meghaladja emezekét. A községben élő és ott tevékenykedő értelmiségi réteg részben a helyi lakosságból, részben pedig betelepültekből áll össze.

4. sz. táblázat: Az elit csoport összetétele, Fajszi

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(volt)munkahely	Anyagi helyzet
1	Férfi	50-59-ig	technikum	aktív kereső	közigazgatási	közepes
2	Férfi	40-49-ig	főiskola	aktív kereső	közigazgatási	közepes
3	Férfi	50-59-ig	egyetem	aktív kereső	egészségügy	közepes
4	Férfi	40-49-ig	főiskola	aktív kereső	közszolgálati	közepes
5	Nő	40-49-ig	főiskola	aktív kereső	kulturális	közepes

Kérdéseimet tehát egy lehetséges – ki nem zárható – katasztrófaesemény kapcsán tettem fel. Érdeklődésem aktualitását a felvétel előtt 2-3 héttel – az atomerőműben történt – kábeltűz szolgáltatta.

Első kérdésem az esettel kapcsolatban leszűrhető tapasztalatokra vonatkozott. Az alábbi válaszokat kaptam:

„A tájékoztatás nem megfelelő! Nem tudom kinek a feladata ez, gondolom, hogy az erőmű adja ki az információt, de rádióban, TV-ben jelenik meg. Nem volna szabad késni a hírekkel és bagatellizálni sem. Ez az eset ismét megmutatta, hogy nem veszik komolyan a lakosság érdekeit. Nem tartják felnőttnek az embereket és nem hagyják, hogy ők maguk eldönthessék, mi a véleményük egy ilyen baleset után és mit kívánnak tenni... A média – és az erőmű – feladata csupán annyi, hogy időben és korrekt módon tájékoztasson. Ne manipulálja a közvéleményt...”

„Nagyon féltünk! Egyfolytában arról szóltak a hírek, hogy semmi baj... ez a világ legbiztosabb erőműve... senki nem hitte el. Amikor mondták és ahogy mondták, már abból érezhető volt, hogy ők maguk sem hiszik. Később kiderült, hogy valóban nem jelentéktelen eseményről volt szó... a hírek kijöttek az erőműből. A bizalom fogy. Kinek higgyünk, ha valóban bekövetkezik egy súlyos eset? Gondoljon Csernobilra...”

„Nem tudom... remélem, hogy minden helyzetre előre elkészített, begyakorolt sémákkal rendelkezik az erőmű és nem az egyes események készítenek rögtönzésre... mert a hírekből ez volt érzékelhető...”

A veszélyeztetettségérzet hogy nyilvánul(t) meg a lakosság körében?

„Van, nem is kicsi! Népbetegség a környéken a rák! Az emberek 80 %-a az erőműnek tulajdonítja... nem biztos, hogy így van, de ezt mondják. Sok a fiatal halott...”

„Mondják, hogy szokatlanul sok fiatal hal meg és ez Paks hatása. Nagyon sok a daganatos és pajzsmirigy betegség... az ivóvíz Paks környékéről jön és fertőzött – mondják...”

„Van ilyen... kicsit több rákbeteg van mint amit az előző munkahelyemen megszoktam... kétszer, két és félszer annyi...”

Milyen rendszer alapján készítik fel az embereket a várható eseményekre?

„Létrehozták a település katasztrófavédelmi bizottságát – én is benne vagyok – de megbeszélés, gyakorlás soha nem volt... Az egyszerű ember még ennyit sem tud... a szirénát közömbösen fogadják...”

„Az erőmű évente kiad egy falinaptárt, ami tartalmazza a baleset esetén végrehajtandó feladatokat... ezt minden háztartás megkapja postán...”

„Hiába beszélünk erről, tenni kéne valamit, de megmondom őszintén, hogy nem tudnánk felkészülni...”

Nekem azt mondták, hogy prosperált itt egy termelőszövetkezet – még a rendszerváltás előtt – és 600 főt foglalkoztatott. Jól működő riadórendszert működtettek, begyakorolták a feladatokat, mindenki tudta, hogy adott helyzetben milyen feladata van. Így volt?

Én is ott dolgoztam 25 évig és nem emlékszem ilyen gyakorlatokra. Előfordulhat, hogy volt ilyen, de én nem voltam bevonva... Most is van riadótervünk és mindenki tudja a dolgát, nem ez a probléma, hanem az, hogy nincs technikai háttérünk. Azt mondom, hogy amit egy baleset kapcsán mi csinálni tudnánk, az semmit nem jelentene... Teljesen felesleges munka lenne... Nem csak tervekkel kellene rendelkezniünk, hanem hatékony védőfelszerelésekkel is... Valamikor voltak gázálarcok kiadva, de aztán megállapították, hogy semmire sem jók és leszedték őket. Tehát azt mondom, hogy sokkal jobban fel kéne készülni a lehetséges veszélyhelyzetre, de nem csak nekem, hanem mindenkinek, akinek ebben felelőssége van.”

Milyen mértékben tartja célszerűnek a lakosság bevonását a védekezést előkészítő munkába?

„Szükség lenne rá... kellene az atomerőmű és a katasztrófavédelem képviselői által – időközönként – megbeszéléseket és gyakorlatokat tartani...”

„Nem tudom, hogy van-e értelme? Ha történne valami, nekünk végünk lenne...”

„Nem tudom, hogy van-e ilyen? Ha nincs és csinálunk, akkor azt az iskolások körében kell kezdeni és úgy felépítve... Nem lerohanásos módszerrel, mert az bizalmatlanságot szül.”

„A rendszerváltás előtt jelentkezett az igény, főleg a nagyobb üzemek, szervezetek részéről, a polgárvédelem felé. Ma már nincs ilyen... Kistérségi értekezleten – évente 4-szer – vannak tájékoztatók... ezeken a polgármester vagy a jegyző vesz részt.”

Az események – kábeltűz – után tapasztalták-e a felkészítéssel, folyamatos tájékoztatással kapcsolatos igény növekedését? Milyen irányokban fogalmazódtak meg ezek leginkább?

„Mindenképpen! Még az idősebb korosztály részéről is. Főleg az erőmű és a katasztrófavédelem részéről várnak lépéseket.”

„Kérdés, hogy elhinnék-e? Az erőmű részéről nem lenne hiteles, de a katasztrófavédelemtől biztosan elfogadnák... Amikor az emberek ráérnek (téli hónapokban), akkor kellene fejtágítókat tartani. Azt hiszem most nincs ilyen...”

„Az emberek itt értelmesek, nyitottak és érdeklődők. Biztosan szívesen vennék, ha tájékoztatnák őket.”

„Az erőművel kapcsolatosan az emberek nem igazán hiszik el a dolgokat. A sok téves riasztás, tájékoztatás hiánya, titkolózás bizalmatlanná tette őket. Az emberek félnek.”

Milyen jogi, intézményi, személyi, anyagi stb. okok akadályozzák a hatékony felkészülést?

„Szerintem a feltételek többsége adott. A jogi, személyi bizonyosan. Az anyagiak remélhetőleg... csak a végrehajtással van baj. Nem csinálja senki...”

„Az erőműnek többet és célirányosan erre kellene áldoznia... az emberek elfásultak, eltompult a veszélyérzetük. Lehet, hogy ez a cél?”

„A katasztrófavédelem költségvetéséből erre külön pénzkeret nem áll rendelkezésre. Csak akkor tud felkészítést tartani, ha ezt a polgármester igényli,... ha érdekében áll.”

Mely társadalmi csoport jelentene fokozott problémát a felkészítés és egy esetleges katasztrófaesemény kapcsán?

Erre a kérdésemre nem igazán kaptam érdemleges választ. Az elesettebb, lecsúszott emberek csoportját említették, a cigányság külön nem került szóba.

Ki(k) a település „igazi” vezetői?

Az 1990-től regnáló polgármesterrel elégedettek. Mellette a községben tevékenykedő, aránylag nagyszámú pedagógust tartják véleményformálóknak, akik a gyerekeken, családi és baráti kapcsolatokon keresztül fejtik ki hatásukat. A fentiekén kívül néhány milliomos – akik munkaadóként szerepelnek – került szóba.

Amikor a pánikjelenségek, deviáns magatartásformák iránt érdeklődtem, partnereim a szorongásról, az ismeretlentől való félelemről beszéltek. Véleményeiket a szokatlanul sok, daganatos megbetegedéssel és halálesettel támasztották alá. A felvétel folyamán volt szerencsém több személlyel beszélni, akik az utóbbi 1-2 évben veszítették el hozzátartozóikat és e mögött az erőmű hatását sejtik.

Az elvándorlási hajlandósággal kapcsolatban elmondták, hogy az az ifjúság szakképzett rétegeire jellemző elsősorban. Ezt nagyon súlyos problémának tartják.

„A pedagógusoknak igen, de a műszaki értelmiségnek egyáltalán nem tudunk lehetőséget biztosítani... a nagyobb települések elszívó hatása érvényesül, de az erőmű közelsége is megteszi hatását.”

„Talán a visszatelepülőkről is érdemes szólni. Több olyan – nyugdíjas – házaspár van akik a közelmúltban visszatelepültek a faluba. Ne értse félre, mi ennek örülünk, de ez még nagyobb terhet ró a település szociális infrastruktúrájára...”

A fiziológiai vagy mentális betegségekről már eddig is többször szoltam. Minden beszélgetőpartnerem az atomerőművet sejtí a gyakori rákos megbetegedések mögött és az emberek pszichés terheltségéről beszél.

„Hivatalos adat nincs, de a rákos megbetegedések száma – a lakosság szerint – lényegesen nőtt... Évente 40-45 haláleset következik be a községben. 2000-ben és 2001-ben aggasztóan magas a fiatalok aránya. Közöttük is a rák a vezető halál ok...” (Itt megjegyzem, hogy az erőmű előtti időszakban – a 60-as években a település lakóinak száma megközelítette a 3000 főt. Közel 800 fős csökkenésről van tehát szó. Az évente elhaltak száma viszont akkor is 40-45 fő volt, a halálokok nagyjából megegyeztek a maiakkal.)
Ami a közösségi élet helyzetét illeti:

„A nyolcvanas évek közepétől 1997-ig szinte teljesen leépült. A rendszerváltás megtette a hatását. Az emberek szétszóródtak, a közösségek szétestek. 1997-től érzékelhető, hogy ismét igény támadt olyan csoportok létrehozására, amelyek kapaszkodókat jelenthetnek az azonos érdeklődésű emberek számára. Ezek felbomlása a termelőszövetkezet erodálásával párhuzamosan zajlott. Az ottani ellehetetlenülés maga után vonta a közösségi élet lepusztulását is... Új tulajdonosi réteg alakult ki, más értékek domináltak. Ma már kezdik az emberek elfogadni a tényeket és ennek megfelelően megkezdődött a közösségi csoportok újraszerveződése is.”

A vállalkozások száma csökkent?

„Itt őstermelők laknak. Ezek sorában koncentrálódás ment végbe, ami a versenyképességet megnövelte a fűszerpaprika piacon. Ugyanakkor néhányan

nagyvállalkozóvá nőttek ki magukat és most a lakosság jelentős hányadának munkaadóiként tartjuk őket számon.”

Munkanélküliség?

„Gyakorlatilag nincs, mert bérmunkában elszegődnek a nagygazdákhöz, de azt is mondhatnám, hogy az északi megyékből és Romániából évek óta visszajáró vendégmunkásaink vannak. Igaz, a fajszi emberek egy része nehezen tudja elfogadni, hogy annak kell dolgoznia, akivel annak idején a TSz-ben egymás mellett kapáltak, de előbb – utóbb megszokják, hogy van tőkés meg bérmunkás...”

Milyen észrevételei vannak a szakmai tájékoztatás, információcsere és a média tevékenységét illetően?

Már az eddigiekből is kitűnt, hogy szereplőim elégtelennek ítélik az egyes szervezetek közötti szakmai tájékoztatás és információcsere helyzetét. Véleményüket mások is megerősítik.

„Katasztrófa lehetőségével vagy egyes szakterületek speciális feladataival kapcsolatos megbeszélés, tájékoztatás – mióta én itt vagyok – nem volt... Mint orvosnak nem volt szakmai felkészítésben részem, pedig ez elvárható lenne nem?”

„Az atomerőmű és a katasztrófavédelmi kirendeltség kapcsolatát leginkább a süketek párbeszédéként aposztrófálhatom. Elbeszélünk egymás mellett, ha néha találkozunk. Igazából az erőmű nem, vagy csak arról tájékoztat, amit ő fontosnak tart és arról is többnyire utólag. A megyei igazgatósággal jó a kapcsolatunk, de sokkal többet ők se tudnak az erőmű dolgairól.”

„Tájékoztatás? Ha már az erőmű ennyire spórol az információval, megpróbáltuk a falun belül szélesíteni a tájékoztatási lehetőségeket. Megalázó, hogy azt mondja az atomerőmű, fizessünk 500.000 Ft-ot, hogy egy hangosbemondót rászerezhetünk a sziréna oszlopára és szólhassunk a lakossághoz... Ez helytelen szemlélet. Nem fizetünk! A 30 km-en belüli falvak esetében igenis kell, hogy áldozzanak a lakosság tájékoztatására és használható rendszerek kiépítésére. A zártláncú TV vagy a helyi rádió ilyen lenne, a szórólap, plakát az kevés...”

A média szerepét illetően ambivalens véleményekkel találkoztam.

„Természetesen van kapcsolat az erőmű és a média között, de hogy – adott esetben – mikor és miről kap tájékoztatást az utóbbi az erőműtől, azt nem tudni. Jó példa erre a tűzeset is... A hazai média szívesebben foglalkozik a környező országok atomerőműveinek biztonsági tényezőivel, miközben a hazait nagyon megbízhatónak mutatja. Itt minden rendben van...”

„A média – kellő információ hiányában – nem tudja megítélni az erőművel kapcsolatos eseményeket. Így rendszerint későn tájékoztat, és gyakran rákényszerül az utólagos módosításokra, magyarázkodásra. Ez bizalmatlanságot szül! Az erőműnek bizalomerősítő akciókat kellene szerveznie a lakosság körében, hogy elhiggyük –tényleg biztonságos...”

A jövőre nézve Ön miben, kiben bízhat meg leginkább?

„Az Úristenben!”

„Fogalmam sincs... ilyen probléma esetén még önmagamban sem.”

„Sem információnk, sem műszerezettségünk, sem semmink nincs... A katasztrófavédelemnek kellene kikényszerítenie az érintettek közötti együttműködést, a politika által jogilag és anyagilag alátámasztva! Neki kellene a lakosságot is felkészítenie, az iskolás kortól felfelé, folyamatosan.”

Számol-e a közeljövőben egy esetleges katasztrófa bekövetkeztével?

„Nem, fel vagyunk rá készülve!”

„Igen. Kellő felelősséggel kell kezelni a dolgokat... tudni kell, hogy meddig célszerű üzemeltetni az erőművet... Nem vagyok atomellenes, de más megoldások is lehetségesek...”

„Nincs kizárva, de én optimista vagyok.”

Végül rákérdeztem partnereim jövőképe alakulására:

Az események és az azóta eltelt időszak történései hogyan befolyásolták az Ön jövőbe vetett hitét?

A válaszok – meglepően egyöntetűen – optimizmusról tanúskodtak és körülbelül így foglalhatók össze:

„Amíg nincs baj, addig nincs baj. Én mindenesetre optimista vagyok...”

3.4. Az elit vélemények összevetése

Miután részleteiben megismertük a települések értelmiségi csoportjainak a lakhelyüket veszélyeztető objektumokkal kapcsolatos véleményét, most vessük össze az elitek egyes kérdésekre adott válaszainak lényegét. A következőket látjuk:

Milyen tapasztalatokat szűrt le az események után?

PUSZTASZŐLŐS: Vannak „védett” üzemek – ilyen a térség kőolaj és gázkútjait üzemeltető MOL Rt. – melynek tevékenysége kívül esik a katasztrófavédelemre szakosodott szervezet kontrollján. „Állam az államban.”

TÁKOS: Az állandó veszélyforrás jelenléte és az ebből adódó veszélyeztetettség tudata elaltatja az emberek éberségét. Az állami segítségnyújtás nem kívánt mellékhatásaként feszültségek keletkeztek bizonyos lakossági csoportok között, amely irigység formájában nyilvánul meg.

FAJSZ: Az erőmű részéről folytatott tájékoztató tevékenység nem megfelelő. Késik, bagatellizál, s ennek eredményeként az emberek bizalmatlanok az atomerőművel szemben.

Lényegében a veszélyforrásokat üzemeltető gazdasági mamutszervezetek tevékenységének társadalmi kontrollja, a részükről folytatott tájékoztató tevékenység színvonala, együttműködési hajlandóságuk más – arra hivatott – intézményekkel nem megfelelő. Ez bizalmatlanságot, félelmet szül a környezetükben élő lakosság körében. A permanens veszélyhelyzet elaltatja az emberek éberségét.

A veszélyeztetettség érzet hogyan nyilvánul(t) meg a település lakossága körében?

PUSZTASZŐLŐS: Az emberek jelentős része nem volt tisztában valós helyzetével. (Nem tudták például, hogy a település alatt húzódó gázmező a MOL által importált gáz tárolására szolgál...) Ezért nem is jelentkeztek a veszélyeztetettség jelei. Más részük tudomásul vette a helyzetet, s mint amin változtatni nem képes, belenyugodott.

TÁKOS: Az emberek tudatuk mélyére száműzték ezt az érzést. Nem akartak tudni róla.

FAJSZ: A daganatos betegségek gyakorisága és a halálesetek – főként a fiatalabb korosztályok körében történt – növekedése mögött az emberek többsége az atomerőművet sejtí. A hivatalos vizsgálatok hiánya erősíti ezt a lakossági vélekedést.

Az ismeretek hiánya, az egyéni vagy családi élethelyzetek megváltoztatására való képtelenség, a kiszolgáltatottság tudata, akadályozhatja a veszélyeztetettséggel kapcsolatos reakciók megjelenését. Ugyanakkor a negatív jelenségek vélt vagy valós okainak homályban maradása nemkívánatos folyamatokat gerjeszt az informális szférában.

Milyen rendszer alapján, hogyan készítik fel az embereket a várható eseményekre?

PUSZTASZÖLŐS: Nem volt és jelenleg sincs felkészítés. Az önkormányzat a formális adminisztrációs kötelezettségeinek eleget tesz. A település nincs veszélyeztetettségi kategóriába sorolva.

TÁKOS: A településen szervezett polgárvédelmi erők léte és tevékenysége a kérdezettek egy része előtt ismert. Ezzel együtt, egy esetleges árvízi eseményre történő lakossági felkészítést nem hajtottak végre.

FAJSZ: A község katasztrófavédelmi bizottsága rendelkezik a meghatározott dokumentumokkal. Megbeszélések, gyakorlások azonban sem a múltban, sem ma nincsenek az érintett szervezetek között. Az atomerőmű által terített szóróanyagok nem felelnek meg a lakosság felkészítésének céljára.

Az önkormányzatok a velük szemben támasztott formális, adminisztrációs követelményeknek eleget tesznek. A katasztrófaeseményekkel kapcsolatos lakossági felkészítés gyakorlata kidolgozatlan és ismeretlen az érintettek előtt. Ilyen jellegű felkészítést nem folytatnak.

Milyen mértékben tartja célszerűnek a lakosság bevonását a védekezést előkészítő munkában?

PUSZTASZÖLŐS: A lakosság nem volt és ma sincs megszervezve az esetleges védekezéssel kapcsolatos tevékenységekre. Az anyagi feltételek hiányoznak. A MOL-tól várják a kezdeményezést.

TÁKOS: Nincs, nem is volt ilyen jellegű tevékenység. Általános vélemény, hogy szükség lenne rá, de a kezdeményezést és a munkák irányítását szakmai szervezetektől – vízügy, katasztrófavédelem – várják.

FAJSZ: Nem folyik ilyen jellegű tevékenység. Szükség lenne rá, hogy az atomerőmű és a katasztrófavédelem lépéseket tegyen ennek érdekében. A munkát az iskolás fiatalok körében kellene kezdeni.

Egyik településen sem volt és ma sincs megszervezve a lakosság egy esetleges katasztrófaeseménnyel kapcsolatos, védekezést előkészítő munkát illetően. Ezt a kezdeményezést hasznosnak tartják, de elsősorban a veszélyforrást működtető szervezetektől (MOL, Atomerőmű Vízügy), másodsorban a katasztrófavédelemtől várják.

Tapasztalható-e – az események után – a felkészítéssel, folyamatos tájékoztatással kapcsolatos igény növekedése a lakosság részéről? Mely irányokban fogalmazódnak meg ezek leginkább?

PUSZTASZÖLŐS: „Előtte nem volt, most van...”

TÁKOS: Általában nem. Az emberek inkább a védekezést szolgáló – fizikai jellegű – munkák végzésére mutatnak hajlandóságot.

FAJSZ: Igen, szükségesnek tartják, de elsősorban az őszi, téli hónapokban tudnák ezt elképzelni. Az erőműtől és a katasztrófavédelemtől várnák el azzal a megjegyzéssel, hogy az előbbi iránti bizalom megkérdőjelezhető.

A felkészítéssel, folyamatos tájékoztatással kapcsolatos igény – a tényleges katasztrófaszituációt átélt két település esetében – nem igazán jelentkezett. Ennek hátterében a megélt tapasztalatok dominanciájának tudata állhat, az utólagos – verbális – „okoskodásokkal” szemben. A „csupán” veszélyeztetett státusú – Fajsz – nagyobb érdeklődést mutat.

Milyen jogi, intézményi, személyi, anyagi stb. okok akadályozzák a hatékony felkészülést és az elhárító munkát?

PUSZTASZÖLŐS: A vélemények a „minden adott” és a „semmi sem működik” között oszlanak meg.

TÁKOS: A feltételek általában adottak. Egyedül a hatékony védekezéshez szükséges időtényező rövidege jelent problémát. „Amikor jön a víz, már nincs mit tenni.”

FAJSZ: A katasztrófavédelem költségvetésében erre elkülönített keret nem áll rendelkezésre. Az érintett szervezetek közötti együttműködésre való eltökéltség és akarat hiányzik.

Mint látható, a vélemények eszenciája igen sokféle...

Mely társadalmi csoportok jelentenek problémát a felkészítés és a katasztrófaesemény kapcsán?

PUSZTASZÖLŐS: A lecsúszott, munkaerőpiacról kiszorult vagy nyugdíjas, többnyire közömbös emberek csoportja.

TÁKOS: Nem volt ilyen. A település lakossága fegyelmezetten viselte a csapást és a visszatelepedéssel járó pszichés megrázkódtatást egyaránt. A helyreállítás folyamán a károk megítélése és az azt követő újjáépítés „igazságossága” esetenként az emberek közötti feszültséghez vezetett.

FAJSZ: Általában az elesett, lecsúszott embereket említették.

A települések egyikén sem említették a cigány etnikumot, mint problémát jelentő társadalmi csoportot. A helyi elitek a rendszerváltás veszteseit, a munkahelyüket veszített, marginalizálódott embereket jelölték meg, akik között nyilván a cigánysághoz tartozó személyek is vannak.

Véleménye szerint ki(k) a település „igazi” vezetői?

PUSZTASZÖLŐS: A falu vezetői a formális vezetők, akik a környező településeken laknak. Helyi értelmiségi csoport nincs.

TÁKOS: Általában a formális vezetők és néhány befolyásos kívülálló. Utóbbiak inkább a lokális, tradicionális értékek mentén, mint sem gazdasági lehetőségeik kapcsán választódtak ki.

FAJSZ: A község választott vezetői mellett a viszonylag nagy létszámú pedagógus réteg és néhány nagyvállalkozóvá avansált mezőgazdasági termelő, mint a település munkaadói.

A helyi önkormányzatok vezetőit mindhárom település elitje elfogadja. Mellettük a falvak földrajzi elhelyezkedésének, gazdasági és szociális lehetőségeinek, lakosságuk létszámának megfelelően nyomon követhető az új – rendszerváltást követően – formálódó elit kialakulása.

Tapasztalt – e pánikjelenséget vagy közösség ellenes, deviáns magatartásformákat?

PUSZTASZÖLŐS: Pánikjelenséggel nem találkoztak. A közösség érdekeit veszélyeztető, deviáns jelenségként értelmezhető viszont a katasztrófaturizmus jelensége. Ennek következtében a kíváncsiskodók számos alkalommal akadályozták a mentési munkálatokat, indokolatlanul veszélybe sodorták a helyi lakosokat és önmagukat egyaránt. A „turizmus” gyakran tömeges méreteket öltött.

TÁKOS: A település lakossága mindvégig fegyelmezett maradt. Szélsőséges megnyilvánulások nem fordultak elő.

FAJSZ: Általában az erőmű miatt érzett szorongásukról beszélnek, amit – az egyébként gyakorinak mondott – daganatos megbetegedések, halálesetek példái és a kábeltűz tovább erősítettek.

A katasztrófák sújtotta települések lakossága mentes maradt a szélsőséges megnyilvánulásoktól és az események után visszanyerte lelki egyensúlyát. Ezzel szemben az atomerőmű által veszélyeztetett település lakói folyamatos szorongásról számoltak be.

Tapasztalhatók-e a lakosság körében az elvándorlási hajlandóság növekedésének jelei?

PUSZTASZÖLŐS: Nem tapasztalható. Ennek oka, hogy azok a - főleg fiatalabb korosztályhoz tartozó – személyek, akik megfelelő lehetőségekkel rendelkeztek, ezt már a kilencvenes évek elején megtették. Számuk elenyészőnek mondható épp úgy, mint a visszatelepülőké, akik nyugdíjas éveiket kívánják ebben a környezetben eltölteni. Ezek számára vonzerőt jelentett a falu Tótkomlósról való leválása és a gázkitörés kompenzációjaként értékelhető MOL gesztus, miszerint minden ház kerítéséig telepítették a vezetékes gázt.

TÁKOS: Nem jellemző. Néhány idős ember élt a lehetőséggel és összeomlott házát nem építette újra. Az államtól kapott összegben más településen vásárolt ingatlant, közelebb a már régebben elköltözött gyerekeihez. Az aktív korosztályt a településhez köti a szülők jelenléte, a gazdálkodási lehetőségek biztosította – viszonylag könnyebb – megélhetés reménye és az újjáépített családi ház.

FAJSZ: A szakképzett fiatalok egy része elhagyja a községet. Ennek kisebb részben az erőmű, nagyobb részben az elhelyezkedési lehetőségek hiánya az oka. Itt is azt találjuk, hogy a valaha elszármazott, ma már nyugdíjas emberek a könnyebb megélhetés reményében visszatelepülnek.

A települések összevetésénél azt tapasztaltam, hogy a fejlettebb, urbanizáltabb környezetben lévő – viszonylag nagy létszámú – település szakképzett fiatalsága körében nagyobb a mobilizációs hajlam, mint a kedvezőtlenebb körülmények között élő települések esetében. Itt a családi kötelek és a gazdálkodási lehetőség kényszere

inkább megtartóerőként jelentkeznek. Az idős korban való visszatelepülés gyakorlata általánosnak tűnik.

Fiziológiai vagy mentális betegségek gyakoriságának növekedése?

PUSZTASZŐLŐS: A három halláskárosulton kívül más szervi megbetegedésről nincs tudomásunk. Pszichésen sokan károsodtak, de erre nézve megbízható adatokkal nem rendelkezem.

TÁKOS: Megbetegedések nem történtek. Az ingatlanjukat, ingóságaikat veszített emberek többsége súlyos lelki megrázkódtatáson ment keresztül. Az ebből való kilábalást nagyban segíti az állami segítséggel történő újjáépítés reménye.

FAJSZ: Nagyszámú daganatos megbetegedésről beszélnek. Ezek háttérben az atomerőmű hatását vélik felfedezni. Mivel az esetek kivizsgálása nem történt meg, a bizonytalanság tovább rontja a lakosság pszichés állapotát, melyre egyébként is a szorongás jellemző.

A települések közül a két – katasztrófa szituációt átélte – falu lakossága szerencsésebbnek tűnik. A károk felszámolása és az újjáépítés folyamatában a közösségek pszichés jellemzői is rendeződni látszanak. Nincs ez így Fajszt esetében.

Vállalkozások számának csökkenése?

PUSZTASZŐLŐS: Nem változott. A faluban egy vállalkozó üzemelteti a boltot és a kocsmát. Más nincs.

TÁKOS: Számuk nem csökkent. Lehetőség szerint az újjáépítést végző ÉPKER vállalat bedolgozóiként tevékenykednek.

FAJSZ: A mezőgazdasági őstermelők körében koncentrálódás ment végbe. A néhány nagyvállalkozóvá előlépett egykori szövetkezeti tag a többség munkaadójává vált.

A vállalkozások számának lényeges változása nem jellemző. Azt tapasztaltam, hogy a vállalkozók szívesen kapcsolódnak a helyreállítási, újjáépítési munkákat végző nagyvállalatok tevékenységéhez.

Munkanélküliek számának növekedése?

PUSZTASZŐLŐS: Nem történt változás.

TÁKOS: Számuk nem növekedett. Az önkormányzat a faluban élő munkanélkülieknek közmunkát biztosít. A határátkelőhely közelsége aránylag nagy számú fiatal pályakezdőnek biztosít munkalehetőséget, ami az elvándorlás ellen hat.

FAJSZ: A munkanélkülivé vált emberek mezőgazdasági bérmunkásként juthatnak megbízható jövedelemhez. Velük szemben az ország más részeiről és Romániából érkező idénymunkások konkurenciaként jelentkeznek.

Azt tapasztaltam, hogy a településeket ért katasztrófaesemények a munkanélküliség helyzetére lényeges hatással nem voltak.

Milyen észrevételei vannak a szakmai tájékoztatás, információcsere és a média tevékenységét illetően?

PUSZTASZŐLŐS: Szakmai tájékoztatás, információcsere az érintett szervezetek között nincs, vagy csak informális módon működik. A média tevékenysége negatív megítélést kapott. Általában elferdítette a tényeket, szenzációhajhász volt és etikai szempontból is bírálható.

TÁKOS: A tájékoztatás és információcsere hatékony és kielégítő volt. Ennek oka az országos és megyei vezetők, a helyreállításban érintett szervezetek vezetőinek gyakori látogatása volt.

A média megítélése egyöntetűen negatív. Ahogyan munkájukat végezték, és ami annak eredményeként a közvélemény előtt megjelent, az a megkérdezettek számára ellenszenves volt.

FAJSZ: Az intézmények közötti tájékoztatást, információcsere helyzetét elégtelennek ítélik. Az atomerómű az együttműködési hajlandóság hiányával, információk visszatartásával vagy megszüréssel bizalmatlanságot kelt.

A média megítélése ambivalens. Csak azt képes továbbadni és akkor, amit és amikor az erőműtől kap. Így a tájékoztatás rendszerint késik, bagatellizál és jobb képben tünteti fel az atomeróművet mint az a valóságnak megfelel – vélik a kérdezettek.

Azt látjuk, hogy a tiszai árvíz által súlytott településeken politikai és más téren egyaránt a vezetési szintek első vonala exponálta magát. Ezt a katasztrófa mérete és az ennek kapcsán adódó médiaszereplések lehetősége egyaránt magyarázta. Ennek következtében a lakosság megfelelő információkhoz jutott az őt érdeklő kérdésekről.

Az ipari katasztrófa vagy annak veszélye kapcsán ez a fajta politikusi aktivitás nem volt jellemző. Ennél fogva az intézmények közötti párbeszéd – továbbra is – informális szinten maradt, ami sem a technokratákat, sem a helyi közösségek elítjéit nem elégítette ki.

A média megítélése általában negatív volt. Úgy látták, hogy inkább szenzációkra vadászott, mint sem a valóságot mutatta volna be. Sokszor volt pontatlan, esetenként figyelmen kívül hagyta a katasztrófa által súlytott emberek érzéseit és előfordultak sértő, etikátlan megnyilvánulások is a részükről.

Mit gondol, a jövőre nézve Ön miben, kiben bízhat meg leginkább?

Mindhárom település esetében elég nagy a szóródás. A válaszok a „senkiben”-től a „csak önmagamban”-ig terjednek. A MOL-al és az atomerőművel szemben megnyilvánuló bizalmatlanság mellett azt láttam, hogy a katasztrófavédelem intézményével válaszadóim többsége szimpatizál. Ez a szervezet – a végrehajtó szint lehetőségeinek megnövelésével, az energia szektor óriásaival való partneri kapcsolatának kialakítása után – számíthat az érintettek bizalmára.

Számol-e a közeljövőben hasonló katasztrófa lehetőségével?

Válaszadóink többsége „igen”-nel felelt. Indoklásaikban az előidéző okok változatlanúságára hivatkoztak. Továbbra is betárolják az import földgázt a Pusztaszőlős alatti köztrétegekbe, a felszíni kutak technikai színvonala nem változott.

Az Ukrajnában és Romániában végrehajtott tarvágások következményei – az erdők folyamatos újratelepítése esetén is – évtizedekig érzékelhetők lesznek. A vízgyűjtő területeken a csapadék lefolyása gyors és nagytömegű marad.

Az atomerőmű technikailag mind avultabbá válik, miközben a döntéshozók az alternatív megoldások keresése helyett az erőmű működési idejének kitolásáért szállnak síkra.

Az események és az azóta eltelt időszak történései hogyan befolyásolták az Ön jövőbe vetet hitét?”

A reális veszély tudatában és ennek ellenére az emberek általában optimisták és bizakodóan néznek a jövőbe. Ebben a veszélyforrások által indukált kohéziós erőn túl szerepet játszik az az egészséges életösztön, amely nélkül az egyén vagy csoport jövője elképzelhetetlen, a tudat, hogy jelenlegi élethelyzetének megváltoztatására – települése elhagyására – nem képes vagy nem hajlandó és a várható katasztrófa bekövetkezte esetén remélt társadalmi segítség is.

Az eddigiekben azt vizsgáltam, hogy a három település társadalmi elitjének tagjai hogyan vélekednek a saját és környezetük életlehetőségeit befolyásoló

katasztrófaszituációk, illetve azok lehetőségét illetően. Legfontosabb kérdéseimre adott válaszaikat a fentiekben ismerhettük meg.

Dolgozatom következő részében ezen települések lakossági csoportjainak attitűdjeire vagyok kíváncsi. Interjúvázlatom bővebb és részben más, mint az elit körében használt, így több információ begyűjtésére ad lehetőséget.

Feltett kérdéseimet – összefoglaló – fejezetcímek alá csoportosítottam. Ezek a következők:

- a.) Ismeret, élmény, vélemény.
- b.) Determinált életlehetőségek, látens és nyilvánvaló veszteségek.
- c.) A település esélyeinek megítélése.
- d.) Bizalom, hit, egyéni stratégiák.
- e.) Tájékoztatás, média, deviáns jelenségek.
- f.) Szervezeti funkcionalitás megítélése, elvárások.
- g.) Anyagi igények és hajlandóságok.

Lássuk tehát, mit gondolnak az egyes településeken élő beszélgetőpartnereim az általam feltett kérdéseket illetően. Ezt megelőzően ismerjük meg a települések lakossági csoportjainak társadalmi összetételét.

3.5. Pusztaszőlős, Tákos és Fajsz lakossági csoport vizsgálata

5. sz. táblázat: Lakossági csoport összetétele, Pusztaszőlős

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(Volt)Munkahely	Anyagi helyzet
1	Férfi	18-29-ig	8 általános	munkanélküli	mezőgazdaság	inkább szegény
2	Nő	18-29-ig	szakmunkás	GYES-en	ipar	inkább szegény
3	Férfi	60-fölött	szakközépisk.	nyugdíjas	ipar	inkább szegény
4	Nő	30-39-ig	szakmunkás	eltartott	ipar	inkább szegény
5	Férfi	60 fölött	8 általános	nyugdíjas	mezőgazdaság	nagyon szegény

6	Férfi	40-49-ig	8 általános	aktív kereső	ipari	inkább szegény
7	Nő	50-59-ig	főiskola	aktív kereső	egészségügy	közepes

6.sz. táblázat: Lakossági csoport összetétele, Tákos

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(Volt) Munkahely	Anyagi helyzet
1	Nő	40-49-ig	főiskola	aktív kereső	kulturális	közepes
2	Nő	40-49-ig	szakmunkás	aktív kereső	szolgáltatás	inkább szegény
3	Férfi	50-59-ig	szakmunkás	rokkant nyugd.	építőipar	közepes
4	Férfi	18-29-ig	érettségi	aktív kereső	mezőgazdaság	közepes
5	Férfi	60 felett	8 általános	öregségi nyugd.	mezőgazdaság	inkább szegény
6	Férfi	18-29-ig	szakmunkás	munkanélküli	ipar	inkább szegény
7	Férfi	40-49-ig	egyetem	munkanélküli	mezőgazdaság	közepes
8	Férfi	18-29-ig	gimnázium	tanuló	-	közepes
9	Nő	60 felett	8 általános	öregségi nyugd.	kereskedelem	közepes
10	Nő	30-39-ig	érettségi	aktív kereső	közigazgatási	közepes

7. sz. táblázat: Lakossági csoport összetétele, Fajsz

Fő	Személyes adatok					
	Nem	Kor	Iskola	Jelenleg	(Volt) Munkahely	Anyagi helyzet
1	Férfi	40-49-ig	8 általános	aktív kereső	szállítás	közepes
2	Férfi	50-59-ig	szakmunkás	aktív kereső	közigazgatás	inkább szegény
3	Nő	18-29-ig	szakmunkás	aktív kereső	kereskedelem	közepes
4	Nő	60 fölött	érettségi	öregségi nyugd.	egészségügy	inkább szegény
5	Nő	50-59-ig	szakmunkás	aktív kereső	kereskedelem	inkább szegény
6	Férfi	30-39-ig	érettségi	aktív kereső	szállítás	közepes
7	Férfi	18-29-ig	érettségi	munkanélküli	mezőgazdaság	nagyon szegény
8	Nő	18-29-ig	érettségi	GYES	szolgáltatás	inkább szegény
9	Férfi	18-29-ig	szakközépisk.	tanuló	-	közepes
10	Férfi	60 felett	szakmunkás	öregségi nyugd.	mezőgazdaság	inkább szegény

a) Ismeret, élmény vélemény

Kérem próbálja megmagyarázni, mit ért Ön veszélyeztettség alatt?

A kérdés megfogalmazásakor az reméltem, hogy a kérdezettektől a veszélyeztettség fogalmának valamiféle körülírását kapom. Nem így történt. Partnereim a fogalmi megközelítés sokféle lehetőségéből adódó izgalmakkal mit sem törődve, azon konkrét veszélyforrásokat nevezték meg, amelyeket önmagukra és környezetükre nézve leginkább aggasztónak tartottak. Be kellett látnom, hogy kérdésem nem működőképes és a kapott válaszokat a következő kérdés alá sorolva dolgoztam fel.

Milyen veszélyforrásokat tart a leginkább aggasztónak és miért?

PUSZTASZŐLŐS: A várakozásoknak megfelelően legtöbbször a falu alatt húzódó gázvezetést említették. Ezzel együtt – a többi településhez hasonlóan – más veszélyforrásokat is megneveztek. Ezek részben a település sajátos helyzetéből, részben társadalmi folyamatokból következnek. Amikor arról beszélnek, hogy fennáll a falu elsüllyedésének veszélye – hiszen ez több olajkúttal is megtörtént a környéken – arról is

szólnak, hogy nincs (helyben) felelős vezetése a településnek, amely közvetlenül látná az itteni bajokat és veszélyeket.

A gázmező keltette aggodalmuk mértékét megközelíti a településre jellemző általános szegénység és munkanélküliség miatti félelmük. Az alapvető szolgáltatások, az orvosi rendelő hiánya, egészségügyi ellátás nehézségei stb. tovább nehezítik az itteniek életlehetőségeit.

TÁKOS: 2001. szeptemberének második felében, 8-10 nappal az Egyesült Államokat ért terrortámadást követően került sor tákosi felvételekre. A hazai közvéleményt megrázó események a beregi település lakossága körében is mély nyomokat hagytak.

Kérdésekre, az újjáépítési munkálatok derekán serénykedő lakosok többsége a Tisza további árvizeinek lehetőségét említette a leginkább aggasztó veszélyforrásnak. Ezt követően azonban a munkanélküliségtől való félelem és a terrortámadást követő amerikai reagálás, egy esetleges háború miatti aggodalom egyenlő mértékben jellemezte a válaszadókat.

Végül néhányan a határ túloldalán – Ukrajnában – működő atomerőművek megbízhatósága feletti aggodalmuknak adtak hangot, amikor Csernobil példáját említették. Ennek szellemében a település lakossága körében a szeptember 11-ei eseményeket megelőzően egy héttel került sor a felvételre. Ettől függetlenül markáns jelei mutatkoztak az esetleges terrorcselekményektől, a háborúba sodródás veszélyétől való félelemnek, amit a jugoszláviai eseményekkel és az atomerőmű – mint lehetséges terrorista akció célpontja – közelségével magyaráztak. Hasonló mértékben nyomasztotta az embereket a munkanélküliség veszélye, de minden veszélyforrás miatti aggodalmukon messze túl tett az atomerőmű közelségéből származtatott veszélyek sokasága. A megkérdezettek – szinte egyöntetű – álláspontja szerint a településen igen gyakori daganatos megbetegedések és a fiatalabb korosztályok között megnövekedett halálesetek száma az erőmű rovására írható. A település mellett folyó Duna vizének fertőzöttsége – mely a község ivóvízkészletének és a mezőgazdasági termények locsolásának alapját képezi – közszájon forog. Azt láttam tehát, hogy mindhárom település lakossága a falujukat közvetlenül fenyegető veszélyforrásokat tartja leginkább aggasztónak.

Ezt követően a munkanélküliségtől való félelem és a terrorcselekmények, egy esetleges háború veszélye feletti aggodalom egyforma mértékben jellemzi a megkérdezetteket.

Most beszéljünk a közelmúlt tragikus eseményeiről. Kérem idézze fel ezeket, melyek a legmarkánsabb emlékei?

PUSZTASZŐLŐS: A nagy többség – egy év távlatából – a kitörés fizikai kísérőjelenségeit említette. A hónapokon át tartó, szinte elviselhetetlen dübörgés és az égő kút által sugárzott – a 7-800 m távolságban lévő udvarokban mért – 50-60C° fokos hőmérséklet, az ablakok és a bútortat folyamatos zörgése sokakban mély nyomot hagyott. Néhányan a MOL embereinek tehetetlenségét és a mind nagyobb méreteket öltő katasztrófaturizmus oltási munkálatokat hátráltató hatását, az amúgy is leterhelt lakosság zaklatását említették.

TÁKOS: Lehet, hogy a katasztrófa időbeni közelsége, vagy annak az egész települést sújtó totális jellege az oka, de a tákosi emberek meghatározó emlékképei lefedik a tragikus események egészét. Minden pillanat egyformán fontos, egyik sem tolakszik a másik elébe. Ezt egy idézett interjúrészlettel próbálom bemutatni.

„Tudtuk, hogy árvíz lesz, de nem hittük, hogy minket érinteni fog... aztán a határtól telefonáltak, hogy átszakadt a gát. Hatodikán reggel kitelepítettek, de a férjem a faluban maradt és telefonon tartottuk a kapcsolatot. A kitelepítés fegyelmetten folyt. A férjem mondta, hogy a falut ellepte a víz, mentenek, amit lehet... amikor először hazajöttünk, mellig érő vízben, az megrázó volt. Láttuk összedőlni a házunkat. Mindenünk odaveszett... Mikor elment a víz és visszajöttünk mindenki nagyon lelkes volt. Takarítottuk a falut, elvitték a házunk romjait. Sirtunk...”

FAJSZ: Tíz interjúalanyom közül ketten nem hallottak a kábeltűzről. Utólagos véleményük, hogy jobb, ha nem is tudnak róla az emberek. Így kisebb a pánik lehetősége, és bizonyára volt már több eset is amiről nincs a lakosságnak tudomása.

Nyolcan emlékeztek a tűzre. Közös jellemzőjük, hogy nagyon féltek.

„Emlékszem az esetre. Reméltem, hogy nem komoly a baj és nem következik be robbanás, mert ha igen, semmit sem tehetünk... Soha nem hittem az újságoknak és a rádióknak. Emlékezzen Csernobilra. Ott is egy hét múlva derültek ki a dolgok... vagy még később. Megpróbálták bagatellizálni az eseményt. Nem kellett volna. Az őszinteség bizalmat kelt.”

Mint látható, az emlékek sokfélék. Az eseményeket elszenvedő csoportok közös jellemzője a súlyos lelki trauma és félelem, amely a katasztrófák következtében az emberekben kialakult.

Ön szerint milyen okok játszottak közre a katasztrófa bekövetkezésében?

(Fajszt esetében egy lehetséges katasztrófa okaira kérdeztem.)

PUSZTASZŐLŐS: Többségében az elöregedett műszaki berendezések karbantartási hiányosságait említették, tehát emberi mulasztásra vezették vissza az eseményeket. Részben ide sorolhatóak azok a megnyilatkozások is, amelyek a tároló rétegek túlterhelését, a lehetségesnél nagyobb mennyiségű import gáz bepréselését tartják kiváltó oknak. Mindkét esetben – a MOL részéről megnyilvánuló – emberi felelőtlenségről van tehát szó.

TÁKOS: A válaszok fele – fele arányban oszlanak meg a belső és külső okok között. Partnereim egyik része a gátak állapotával, az utóbbi évtizedben elhanyagolt karbantartási munkák hiányával, az előző áradások rongálásával és a Tivadarnál összeszűkülő meder visszaduzzasztó hatásával magyarázta a katasztrófa okait.

Másik részük inkább a tőlünk független, külső okokat említette. Szerintük az Ukrajnában és Romániában – a Tisza vízgyűjtő területein – folyó rablógazdálkodás, az erdők tarvágása, a nagy mennyiségű hó hirtelen olvadása és az esős időszak együttes hatása vezetett az évszázad árvizéhez. Többen hangoztatták azt a véleményüket, hogy a románok – tudva, hogy úgyis Magyarországra zúdul a víz – nem csináltak semmit a védekezés érdekében.

FAJSZ: Az atomerőmű műszaki meghibásodásának veszélye annak elöregedésével hatványozottan növekszik, Ez és az emberi mulasztás, a technológiai fegyelem be nem tartása, mint egy potenciális katasztrófához vezető legfőbb ok kaptak hangsúlyt a válaszokban.

Hárman említették az erőmű elleni terrortámadás lehetőségét, a Jugoszlávia elleni háborús akció retorziójaként.

Mérési eredményeim – ami a tiszai árvíz által okozott katasztrófa okait illeti – egybe esnek Rozgonyi Tamás 1999 tavaszán végzett közvélemény- kutatási felmérésének tapasztalataival. Ez a kutatás az 1988. őszi árvízi veszélyhelyzet valószínű okait kutatva azt találta, hogy a gátak és védművek erősítésére és karbantartására előzőleg fordított pénzmennyiség elégtelen volt, korábban nem épültek elég erős és magas gátak, illetve nem volt megfelelő a központi, állami segítség.

Ugyancsak fontos – külső – okként tartja számon a nagy mennyiségű csapadék egyszerre történő lezúdulását a Tisza vízgyűjtő területeiről, ami az átgondolatlan erdőirtások következményeként jelentkezik.³²

Másik két helyszínen szintén kiemelték a technikai berendezések elöregedését és a karbantartási hiányosságokat, mint a (lehetséges) katasztrófa okait.

Véleménye szerint megelőzhető lett volna a tragédia?

(Fajszt esetében: megelőzhető egy nukleáris katasztrófa?)

PUSZTASZŐLŐS: A válaszok egyharmad – egyharmad megoszlást mutatnak.

„Igen, megfelelő karbantartás esetén, de tudjuk, hogy ez elmaradt...”

„Nem, ez várható volt, korszerűtlen eszközökről van szó és a karbantartások elmulasztásáról. Nem is beszélve a gáz felelőtlen betárolásáról...”

„Nem tudom, nincsenek ismereteim...”

TÁKOS: A válaszok egyenletes eloszlást mutatnak. Ezek szerint ésszerű erdőgazdálkodással (határainkon kívül) és a gátak megfelelő karbantartásával elkerülhető lett volna a tragédia. Mások azt mondják, hogy szomszédaink gazdálkodási szokásaira és az időjárás szeszélyes változásaira nem vagyunk képesek hatni, ezért következett be az árvíz. Végül vannak, akik a folyó „visszaszabályozásának” szükségességét és politikai lépéseket sürgetnek egy közös, átfogó árvízvédelmi rendszer felépítéséért. A közlekedési szakemberek álláspontja meglehetősen egyértelmű. A válaszok 70%-kában elutasítják egy nukleáris katasztrófa megelőzhetőségét.

„Nem, előbb-utóbb bekövetkezik... a meghibásodás, emberi mulasztás lehetősége egyre inkább fenn áll...”

30 % tulajdonképpen ugyanazt mondja, csak másképpen.

„Zárják be, akkor megelőzhető...”

A fajsziak tehát számolnak egy, a jövőben bekövetkező atomkatasztrófa lehetőségével. Ennek kizárását csak az erőmű felszámolása esetén tudják elképzelni. A jelen helyzetben azonban a politikai és gazdasági szándék éppen ellenkező, az erőmű élettartamának meghosszabbítása a cél.

³² A tiszai árvíz, MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2000. 19-21. oldal

Míg Pusztaszőlős és Tákos lakosságának egy része – amely megélte saját katasztrófaszituációját – úgy látja – nyilván az események során megszerzett tapasztalatai alapján – hogy lett volna esély a tragédia megelőzésére, addig a fajszi emberek elkerülhetetlennek tartják egy jövőbeni katasztrófa bekövetkeztét, kivéve, ha az erőművet időben bezárják.

b.) Determinált életlehetőségek, látens és nyilvánvaló veszteségek:

Hogyan befolyásolja az Ön és családja életlehetőségeit az említett (aktuális) veszélyforrás?

PUSZTASZŐLŐS: Az emberek vélekedése meglehetősen ambivalens viszonyulást tükröz. Az kitűnik válaszaikból, hogy félnek egy következő kitörés lehetőségétől, de mivel ellene semmit nem tudnak tenni, lakóhelyükön változtatni képtelenek és a MOL-kárpótlásként – egyébként is elvezette a gázt a kerítésükig, így hát maradnak és remélnék.

A jellemző válaszok így hangzanak:

„Vele élünk... bármikor megisméltődhet...”

„1200 méterre vagyunk a kúttól, a házunk kettérepedt, félünk, de bevezették a gázt...”

TÁKOS: *„Megbirkóztunk vele, legközelebb is megfogunk. Remélünk!”*

Az itt élők túlnyomó többsége új lakóházba költözik. Az állami segítség, a katasztrófa következtében kapott nyilvánosság optimizmusra ad okot az egyéni sorsok és a település jövőjét illetően egyaránt.

„A baj összehozta a családokat és az egész falut. Évtizedeket fejlődünk egycsapásra, várható, hogy megnő a település iránt az érdeklődés, turizmus miegymás. Munkahelyek teremődnek. Ha így vesszük még jót is tett a Tisza velünk...”

FAJSZ: *„Ezen már nem gondolkodunk, megszoktuk... az erőmű a lelkünk mélyére rágta magát. Mindig velünk van.”*

„Rontotta a megélhetési lehetőségeinket, mert a külföldi nem veszi át a paprikát. Fél a fertőzéstől...”

A válaszadók fele arra panaszkodik, hogy családjában vagy szűkebb környezetében daganatos beteg van. A ráktól való félelem, a betegségek szokatlanul nagy száma és az okok homályban maradása (vizsgálatokról nem tudok) pusztítóan hat a közösség életére.

„A mellemben csomók vannak, a lányoméban is. Az unokám állandóan beteg, fáj a feje. A lányom 4 napig feküdt élet-halál között, az agyveleje gyulladt be és az orvos nem tudta az okát...”

Azt látom, hogy a legnagyobb csapást elszenvedett település – Tákos – lakossága a leginkább bizakodó önmaga és települése jövőjét illetően. Ebben meghatározó szerepe van az állami újjáépítési programnak, a külső segítségnek, amely az árvíz előtti állapotokat messze meghaladó viszonyokat teremt a családok részére.

Pusztaszőlős lakossága már közel sem ilyen optimista. Inkább beletörődő, míg a fajszi emberek közérzete messze a legrosszabb annak ellenére, hogy katasztrófa őket – szerencsére – nem is érte.

Észlelte-e a veszélyeztetettség fiziológiai vagy mentális következményeit önmaga vagy valamelyik családtagja esetében? Melyek ezek és mióta állnak fenn?

PUSZTASZŐLŐS: A gázkitörés következményeként jelentkező betegségekről nem tudnak. Kivétel az a három gyermek, amelyik súlyos halláskárosodást szenvedett. Ennek következtében egyiküket eltanácsolták addigi iskolájából, ahol zenét tanult és mindhárman orvosi kezelésre szorulnak.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az itteni lakosság egészségről alkotott felfogása meglehetősen sajátos. Elmondásuk szerint a faluban hamar halnak az emberek, aminek elsődleges oka az alkohol és a cigaretta. Nem szokásuk panaszaiikkal orvoshoz fordulni, s hogy nincs is a faluban orvos, még kevésbé teszik ezt. Nem kizárt tehát, hogy vannak vagy a későbbiekben lehetnek a több hónapig elhúzódó eseménynek fiziológiai következményei.

Ami a mentális következményeket illeti, a megkérdezettek egyhangúan súlyos idegi megterheltségről számoltak be. Ez többnyire kimerültségben, a tolerancia elvesztésében, egymás iránti türelmetlenségben jelentkezett.

„... a lányom meg akart halni a pszichés nyomás alatt...”

TÁKOS: A tákosi emberek nem számoltak be a hagyományos értelemben vett betegségek számának növekedéséről. Lelkileg viszont minden kérdezett sérült az árvíz következtében és ennek hatása tartósnak látszik

„Feszültebbek vagyunk, ingerültek, már kis dolgok miatt is egymásnak esünk... a család életritmus felbomlott...”

„Idegileg mindannyiunkat megviselt... én itt maradtam, a feleségemet kilakoltatták... mindenünk elveszett. Mióta az asszony visszajött sokat sír... megszűntünk családként funkcionálni.”

FAJSZ: Itt nem történt tragédia, mégis magas azok aránya – 10 főből 5 – akik az önmagukban vagy családjukban előforduló szervi betegségek előidézőjeként az atomerőművet nevezték meg.

A mellráktól a pajzsmirigy túltengésig számos betegség fordul elő a kérdezettek családi környezetében. A lelki panaszokat illetően még általánosabb a terheltség hiszen 10 kérdezett közül heten érzik önmagukat vagy családtagjaikat érintettnek.

Általános a szorongás, a szirénától való rettegés, ami azért is érdekes, mert a többség nem bízik a riasztás ezen eszközében. Mégis, vagy éppen ezért, felzaklatja a sziréna hangja. Három személy nem jelzett semmiféle egészségügyi problémát.

Hasonló kérdést tettem fel a falvak elit csoportjaiba tartozó személyeknek is. Tapasztalatom szerint az ott kapott válaszok egybeesnek a lakossági csoportok által elmondottakkal.

Milyen veszteségek érték Önt és családját?

(Fajsz esetében a kérdést feltételes módban tettem fel.)

PUSZTASZÖLŐS: A megkérdezett személyek zöme – 80%-a – anyagi veszteségekről beszélt. Ez a néhány tízezertől a több százezer forintig terjed és az épületben esett károkat, mezőgazdasági terményeket és a háznál tartott állatállományt foglalja magába. Több helyen elapadtak a kutak és az udvarokban elszáradt a növényzet. Kétten halláskárosodást említettek, egy fő semmiféle veszteséget nem szenvedett.

TÁKOS: Tákos lakóit milliós károk érték. Az ingatlanok ottani értékét alapul véve általában 1,5-4 millió Ft kár érte azokat az embereket, akiknek háza az árvíz következtében összedőlt, vagy annyira károsodott, hogy le kellett bontani. A mintába került 10 fő közül 8 volt ilyen. Ezeknek a személyeknek ingóságuk nagy része is tönkre ment. A háznál tartott állatok – a baromfi kivételével – mentésre kerültek, s ez némi vigaszt jelentett a visszatelepülő lakosságnak.

Egy fő beszélt elhanyagolható károkról és egy másik csupán mentális zavarokról számolt be.

„... Bármikor jöhet egy árvíz, de mi már védettek leszünk. A falu újjá épül és a házak alapja a gát szintjénél magasabb, nem lehet komoly bajunk. Új falu épül, remélem munka is lesz mondjuk a turizmusból... rengeteg érték van itt ami nyugatabbra már nem található meg. 100 év alatt nem épült ennyi új ház... ez megtartóerő lesz...”

„Most ránk figyelt az ország, a Beregre! 20-30 évet lendített rajtunk az állami segítség. Persze vannak elégedetlenkedők akik nemrég még viskóban laktak, most meg a hibákat keresik az ingyenlakásban... de a jövő mindenképpen reménykeltő.”

FAJSZ: Fajsz lakosai – legalábbis az általam kérdezett 10 fő – borúlátó a község jövőjét illetően. Az atomerőmű jelenléte életük minden pillanatát beárnyékolja. Néhány jellemző választ idézek:

„A község lakossága fogy. A fiatalok elvándorolnak, többen külföldre mentek és nem is jönnek vissza. Néhányan az atomerőmű miatt döntöttek így...”

„Az erőmű visszatartja a turistákat. A termékeinket a német nem veszi át és igen sok a betegség meg a halál, igaz, néhány idős ember visszatelepül, de hát ez nem segít a falun. Be kéne zárni Paksot, akkor minden a régi lenne ismét...”

A pusztaszőlősiek kényszerű belenyugvása, Tákos lakóinak bizakodó optimizmusa és a fajsziai borúlátása lassan megszokottá válik számunkra...

Mit gondol mennyire veszélyeztetett az Ön települése a környező településekhez képest?

PUSZTASZŐLŐS: A válaszok egyöntetűek.

„Sokkal inkább, mivel a gáz a falu alatti rétegekben van betárolva...”

Ezzel a véleménnyel mindenki egyetért a megkérdezettek közül. Más települések helyzetét nem ismerik, de a sajátjukról sem tudták, csak a kitörés folyamán vált számukra ismertté, hogy a falu alatti rétegeket a MOL import gáz tárolására használja.

TÁKOS: A zöm úgy vélekedik, hogy Tákos a Bereg leginkább veszélyeztetett települése. Ezt a falu mély fekvésével indokolják, talán Tivadar van még ilyen rossz helyzetben. Három fő a „közepesnél jobban veszélyeztetett” megfogalmazást használta.

FAJSZ: A többség véleménye szerint a községük jobban veszélyeztetett a többi településnél.

„Az atom nem ismeri a hivatal által kijelölt határokat... azt gondolom, hogy a szélirány és a Duna folyása miatt nekünk mindenképpen végünk lenne...”

Három fő hasonló mértékűnek ítéli az összes környező település veszélyeztetettségét.

„...Leginkább a víz, a levegő meg a sugárzás... a környékről senki sem menekül, ha baj történik. Bárcsak megszüntetnék, és nem meghosszabbítanák a működését...”

Egy személy nem tudott a kérdésemre választ adni.

Gondolt-e arra, hogy elhagyja a községet és máshol telepedik le?

PUSZTASZŐLŐS: A kérdezettek fele „igen”-nel válaszolt, majd hozzátette, hogy miért nem költözik el mégsem. Az indokok között a szülők helyben maradása, valamelyik házas fél itteni születése és településhez való ragaszkodása, de mindenek előtt anyagi okok szerepeltek.

A másik 50% nem kíván elköltözni és ezt hasonló indokokkal támasztotta alá mint az előző csoport. Kiemelték a beindult fejlesztések pozitív hatását.

TÁKOS: A kérdezettek közül 3 fő válaszolt „igen”-nel, majd hozzátették:

„...Máshol sincs munka, itt meg van egy almáskertünk és jószágot is tarthatunk...”

„...Csak az én házam maradt meg az utcában, ezt nem építik újjá. Ez nagy igazságtalanság... szívesen elmennék...”

„...Mikor itt volt a víz azt mondtam, hogy ide vissza, soha! Aztán a szülők, a férjem meg a gyerekek meggyőztek...”

Többségük „nem”-et mondott. Az indokok között szintén a tágabb családi köteléket, a gazdálkodási lehetőségek marasztaló hatását, no meg az újjáépített ingatlant jelölték meg.

Volt, aki röviden így fogalmazott:

„Nem! Kihívás volt itt maradni.”

Itt megjegyezem, hogy az újjáépítés előtt fennállt a falu megszűnésének a lehetősége, hiszen a károsultak választhattak, újjá akarják-e építtetni otthonukat vagy más településen vásárolnak ingatlant? Az előbbi választották.

FAJSZ: Fele arányban mutatnak hajlandóságot a település elhagyására, de az anyagi lehetőségek és rokoni kapcsolatok itt is fékezőerőként hatnak. 40% mondja, hogy „nem”. Érdekes, hogy ezek az emberek nem szívesen indokolták válaszukat, csak egy fő mondta: *”Már idős vagyok, hová menjek?”*

A kérdésre adott „lakossági” feleletek egybe esnek az elit csoportok elvándorlási hajlandóságot firtató kérdésemre adott válaszaival.

d.) Bizalom, hit, egyéni stratégiák:***A védekezés idején Ön miben, kiben bízott meg leginkább?***

(Fajsz esetében feltételes módban kérdeztem.)

PUSZTASZÖLŐS: A válaszok teljesen szétszórtak. Ez valószínű az események előtti tájékoztatatlanságra, saját és a település helyzetét illető ismeretek hiányára utal.

Megnevezték önmagukat, a családot, polgármestert, katasztrófavédelmet, a médiát és a mentési munkálatokat végzőket. Két olyan választ is kaptam, ahol azt mondták el, hogy kiben nem bíztak meg. Ezek a MOL Rt. és a hivatalos szervek voltak.

TÁKOS: A válaszadók fele azon szervezeteket nevezte meg, amelyek a katasztrófák elhárítására szerveződtek vagy hivatalból feladatuk ebben részt venni. Ezek az önkormányzat, katasztrófavédelem, rendőrség, honvédség és határőrség illetve a vízügy. A másik 50% sokféleképpen válaszolt.

„...Reméltük, hogy a politikusok nem csak reprezentálni jönnek, bízhatunk is az ígéreteikben...”

„...Saját magamban, mivel az önkormányzat nincs a helyzet magaslatán...”

„...Istenben. 1948-ban sem vitte el a házat az ár, reméltem, hogy most sem fogja. Tévedtem...”

FAJSZ: Az atomerőmű szomszédságában másként gondolkodnak a bizalom kérdéséről. Egy esetleges erőműbeli balesetkor a válaszadók többsége senkiben és semmiben nem bízna.

„Azt sem tudom kihez lehetne fordulni! Benne vagyok a polgárvédelmi csapatban, de ott is megmondták, hogy nincs esély. 15 éve voltunk kitelepítési gyakorlaton, azóta nem ...”

„Senkiben és semmiben. Még önmagamban sem. Nem vagyunk felkészítve sem felkészülve...”

A kisebbség csak önmagában és családjában bízna meg.

„Ha időben értesülnék róla csakis önmagamban bíznék és menekíteném a családot valahova Északra...”

A bizalom kérdésében a falvak lakosságának véleménye alátámasztja a helyi értelmiségi csoportok vélekedését. Pusztaszőlős és Fajsz esetében a MOL Rt. és az atomerőmű iránt táplált bizalmatlanság megerősített, holott erre külön nem kérdeztem rá.

A vélemények alig különböznek nemek szerint. Talán a „csak magamban bízhatom” attitűd a fiatalabb férfiakra, míg az államtól és különféle intézményektől való segítségvárás a nők körében jellemzőbb.

Számol-e a katasztrófa újbóli bekövetkeztével?

(Fajszi esetében egy esetleges nukleáris baleset bekövetkeztével.)

PUSZTASZÖLŐS: Egy fő kivételével mindenki véleménye, hogy a kitérés bármikor ismét bekövetkezhet. Elmondták az emberek, hogy vadkitérés azóta is előfordult és a kutak állapota nem sok jóval biztat. A katasztrófa elhárításával a falugyűlések is megszűntek, így továbbra sem jutnak információhoz a MOL és az önkormányzat szándékait illetően. Az a lakos, aki kevésbé pesszimistán nyilatkozott meg, a következőket mondta:

„...*Most nem, most egy darabig figyel a MOL...*”

TÁKOS: A tákosiak 90%-a számol a közeljövőben egy következő árvíz lehetőségével.

„...*Félünk tőle. Az erdők nem nőnek meg egyik napról a másikra és a gátak is gyengék...*”

„*Szerintem egyre gyakrabban lesz itt is árvíz. Megváltozott az időjárás, meg az erdőirtások hatása is... az alapvető okok nem szűntek meg.*”

Egy fő reménykedik, hogy a gátak erősítésével és az átfolyók kiszélesítésével egy hasonló méretű csapástól nem kell tartania.

FAJSZI: A fajsziak sem optimistábbak. A 10 interjúalany közül egy válaszolta, hogy reméli, nem kerül rá sor. A többiek lehetségesnek tartanak egy nukleáris balesetet a közeljövőben.

A kérdés kapcsán ismét teljes az azonosság az elitek és lakossági csoportok véleménye között. Érdekes jelenség, hogy a katasztrófa átélése tehát az érintettség és a veszélyeztetettség érzete nem feltétlenül esik egybe. A fajsziak konkrét „élmények” nélkül is a leginkább pesszimista csoportot alkotják.

Mit tesz a várható károk elhárítása, csökkentése érdekében?

PUSZTASZÖLŐS: „Semmit” hangzik egyként a válasz. A pusztaszőlősiek csak az utólagos kompenzációban reménykedhetnek.

TÁKOS: Tákoson hasonlóképpen vélekednek. Mégis, a falusiak két építészeti megoldást említenek, mint amelyek a jövő károk mérséklését szolgálják. Az egyik az újonnan

épülő házak alapjának megemelése 15 cm-el a töltés szintje fölé, a másik, hogy sehol nem építenek pincéket az épületek alá. Más lehetőség az itt élők számára nem adódik.

FAJSZ: A kérdezettek teljes kiszolgáltatottságukat hangsúlyozzák. Egyéni lehetőségeiket egy nukleáris baleset esetén jelentéktelennek tartják, és nem tudják, hogy mit kellene vagy lehetne tenniük.

„Ha bekövetkezne a baj én biztos megbénulnék és nem lennék képes semmire...”

„Nem tudunk tenni semmit, de nem is nekünk kéne, hanem az erőműnek meg az államnak. Igaz, a bunker sem megoldás, de az sincs...”

„Ha előre tudnám, elmenekülnék...”

Ezzel a kérdéssel általában meglepetést okoztam partnereimnek. Nyilvánvaló volt, hogy nem gondolkodtak azon, mit is lenne célszerű változtatni az eddig megszokottakon, hogy az átélt katasztrófa tapasztalatain okulva egy esetleges következő csapást kisebb veszteségekkel vészeljének át.

Én sem vállalkozhatom arra, hogy tanácsokat osztogassak, de egyetértek azokkal az emberekkel, akik a helyi önkormányzatok, a katasztrófavédelmi kirendeltségek és az érintett nagyvállalatok képviselőinek kezdeményezéseit várják. Az ő szakértő és szervezett preventív lépéseik bizonyára hasznosak és bizalom erősítők lennének e téren.

Az események után az Ön jövőbe vetett hite hogyan változott?

(Fajszt esetében: hogyan alakul az Ön jövőbe vetett hite?)

PUSZTASZŐLŐS: Az itt élők jövőbe vetett hite a mostoha körülmények és nyilvánvaló veszélyeztetettségük ellenére nem mutat rossz képet. Hárman mondták, hogy változatlan realizmussal néznek az elkövetkezendő évek elé, a gázkitörés és annak következményei nem befolyásolják várakozásaikat. Ketten az itteni lakosság és személyes sorsuk javulását prognosztizálják és ezt a kitörés következményének tudják be. Egy személy gondolja azt, hogy jövője kilátástalanná vált.

TÁKOS: Az általános lelkesültség hangulata lengi be a tákosi tájat.

„Bizakodva nézünk a jövőbe! Most egy jó házat kapunk, abba már nem megy be a víz. Bár sokkal nehezebben élünk, mint a Dunántúliak, az agyag ideragaszt, itt élünk, halnunk kell...”

„Remélem, hogy a helyreállítási munkák után az irigység is megszűnik és az ellentétek elsimulnak. Reményteljes jövő előtt áll a falu. A közeli határ és a turizmus sok munkalehetőséget kínál...”

„Még sokkal jobban hiszek Istenben. Olyan sok jót adott!”

FAJSZ: Optimizmusnak nyoma sincs. A válaszadók többsége fogalmaz így:

„Remélem, hogy nem történik baj, hogy megúszom...”

Van, aki hozzáfűz egy rövid magyarázatot:

„...A sógorom is ott dolgozik... tavaly télen műtötték agydaganattal... mérnök, 46 éves... nem mondhat semmit, nem is kérdezzük...”

Mások próbálnak nem gondolni a veszélyeztetettségre

„...Próbálok nem gondolni rá. Ha eszembe jut az erőmű, összeszorul a gyomrom... A Duna szennyeződésétől is félek. Szorongunk.”

A fennmaradók egyértelműen borúlátóak.

„...Pesszimista vagyok. Végül is a katasztrófa felé haladunk, ami vagy holnap, vagy 10 év múlva, de bekövetkezik...”

Pusztaszőlős és Tákos lakóinak jövőképe egészséges realizmusról árulkodik, amit a falvak „elit” csoportjainak véleménye is alátámaszt. Mérésem korrelál a Tamás Pál összehasonlító tanulmányában leírtakkal. A szerző Felső-Magyarország és Kárpátalja lakossága körében – az 1998-as árvíz kapcsán – végrehajtott kérdőíves felmérésében a következőket írja:

„...A magyar almintában a megkérdezettek elsöprő többsége (83%-a) az állítja, hogy hite sorsának alakulásában nem változott. Alapvető kudarcélménye („sorsa negatív irányban változott”) mindössze 1%-os említésre is alig méltó törpe kisebbségnek volt. A próbatétel többekre az ellenkező irányba hatott. A megkérdezettek 15%-a úgy véli, sorsa alakulása végül is pozitív irányba mutat. Ukrajnában a kép ettől drámaian ~~Alán.~~ ³³ tapasztalataim ennél még pozitívabb képet mutatnak. Ennek oka – főleg Tákos esetében – a terhek zömének állami átvállalása lehet.

Ezzel élesen szemben áll a fajszi minta deprivált jövőképe.

³³ A tiszai árvíz. MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2000. 110. oldal

e.) Tájékoztatás, média, deviáns jelenségek:

Az utóbbi katasztrófaesemények kapcsán honnan értesült a közelgő veszélyről?

(Fajszi esetében: várhatóan honnan értesülne...?)

PUSZTASZŐLŐS: A község lakóit váratlanul érte a katasztrófa. A kitörésnek előzményei nem voltak, a falu a robbanás hallatán szerzett tudomást az eseményekről.

TÁKOS: Már említettem, hogy a falu fiatalságának egy része a közeli határátkelőhelyen talált munkát. Ezek a fiatalok hazatelefonáltak hozzátartozóiknak, amikor a gát átszakadt. Az értesítések 40-50%-a ebben a formában történt.

„...Éppen ebédet főztem. A férjem, aki határőr hazatelefonált, hogy menjek a gyerekért, azonnal csomagoljunk és hagyjuk el a falut, mert átszakadt a gát. Ha nem ő mondja, nem hiszem el. Aztán később már a faluban is beszéltek...”

A másik nagy csoport az önkormányzat alkalmazottaitól és a hivatal értesítőjéből tudta meg, hogy mi történt, de az értesítésnek ez a formája kevésbé volt meggyőző az emberek számára. Akik így jutottak információhoz, kételkedtek annak hitelességében.

„Hangosbmondón mondták mi történt, de nem hittük el, hogy menni kell...”

„Én egy nappal előbb Vásárosnaményben a piacon hallottam, hogy árvíz lesz. Aztán amikor hazamentem, a TV-ben éppen a vízügyi miniszter beszélt. Azt mondta, hogy semmi baj, nem lesz árvíz...”

FAJSZ: A kérdezettek zöme a rádiót, TV-t és a szirénát említette. Az előbbiekkal kapcsolatban nem jelezték fenntartásaikat. A szirénát illetően igen. A válaszadók több mint fele kételkedne egy esetleges szirénával történő riasztás hitelességében.

„A szirénák szólnának, de először nem hinnénk el. Gyakori a téves riasztás és az erőmű működteti ezeket...”

„Biztosan lennének a faluban jól értesültek... azután egyre többen pakolnának és elindulna a menekülési hullám... a szirénának nem biztos, hogy hinnénk...”

„Onnan tudnám meg, hogy az emberek ész nélkül menekülnének. Itt sem a TV vagy a rádió, sem a sziréna nem jelent megoldást...”

Tamás Pál az 1998-as árvíz kríziskommunikációját vizsgálva említi³⁴, hogy a válsághelyzet előtti, hírforrások közti hierarchia felbomlik. A krízis hatására az

³⁴ A tiszai árvíz. MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2000. 106-107. oldal.

országos hírforrások leértékelődnek és a helyi kapcsolatok, a személyes tapasztalatokat felhasználó információs csatornák fölébük kerekednek. Ezt tapasztaltam Tákos esetében is. A média szerepe visszaszorult és a határról – személyes tapasztalásokon alapuló, és családtagoktól, ismerősöktől érkező – riasztás hatékonyabbnak bizonyult, mint az önkormányzati. Ez utóbbi ugyanis nem személyes tapasztalatokra épült, nem ismerős családtagtól érkezett és azok, akik csak innen kaptak tájékoztatást egyelőre nem látták magát az árvizet sem.

Fajszt esetében az országos médiával kapcsolatos várakozások érthetőek, hiszen a napi megszokott hírforrásokról van szó. Krízis helyzet nem volt, így a hírforrások közötti hierarchia átrendeződése nem történt meg. Jelzik viszont, hogy a riasztás közvetlen eszközöként működtetett szirénában nem bíznak és az idézetekből sejthetően – krízishelyzetben – rokonaikhoz, szomszédaikhoz hasonlóan cselekednének.

A katasztrófa időszakában hogyan, honnan tájékozódott elsősorban?

(Fajszt esetében: honnan tájékozódna?)

PUSZTASZŐLŐS: Falugyűléseket tartottak 5-6 naponta. Ez a fórum a polgármester vezetésével tájékoztatta a lakosságot és részt vettek rajta a MOL és a katasztrófavédelem képviselői is. A napi információkat a kút elfojtásán dolgozó személyzettől és a közszolgálati televízió híradóiból nyerték.

TÁKOS: Az árvíz időszakában a településen maradt és mentési munkálatokat, az el nem öntött területeken lévő állatok gondozását végző férfiak – köztük az önkormányzat vezetői – folyamatosan tájékoztatták a kitelepített hozzátartozókat. Ennek eszköze a rádiótelefon volt. A környező településekre menekített asszonyok és gyermekek – a fentiekén kívül – rádióból és a közszolgálati televízióból jutottak hírekhez. A kereskedelmi adók híreit fenntartásokkal fogadták.

FAJSZ: Egy esetleges katasztrófa alkalmával a megkérdezettek többsége az országos médiától várná el a hiteles tájékoztatást. Kevesebben gondolják, hogy az önkormányzat képes lenne ennek a feladatnak eleget tenni. Részben mert az információkat ő is az erőműtől kapná, részben pedig azért, mert a lakosság valószínűleg elhagyná a települést, így nem is lenne kit tájékoztatni. Az emberek többsége ugyanis – bízva a szerencsés menekülés lehetőségében – az ország más területeiről kísérné figyelemmel a központi hírforrások tájékoztatóit.

Mint látjuk a katasztrófát átélő emberek igazán két irányból várnak és kapnak segítséget. A rokonoktól, ismerősöktől és az önkormányzat vezetőitől. Ez azt mutatja, hogy ezekben a kis falvakban a családi, informális háló az, amely a legnagyobb terhelést átvészelve, működőképes marad. Az önkormányzat vezetői, akik közülük valók, a bajban sorstársai a falu közösségének – mint a legtöbb információval rendelkező személyek – a szokottnál is hitelesebbé válnak az emberek szemében.

Véleménye szerint a tömegtájékoztatási eszközök hogyan tudósítottak az eseményekről?

(Fajszi esetében: hogyan tájékoztatnának, elhallgatnák vagy bagatellizálnák a tényeket?)

PUSZTASZŐLŐS: Nem voltak igazán megbízhatóak. A TV vagy rádió műsoraiban elhangzottak gyakran nem azt a valóságot mutatták, amit a helyi lakosok nap, mint nap tapasztaltak. Több alkalommal kapott szárnyra például a kilakoltatással kapcsolatos hír, amit az emberek „kamuhírnek” neveztek. (Más kérdés, hogy a kilakoltatás esélye végig fenn állt.) A szenzációk utáni kutakodás – ha nem volt ilyen, akkor megpróbálták kreálni – és a gyakran tolakodó, rámenős stílus többekben váltott ki ellenszenvet. A megyei lapok a valósághoz inkább közelebb álló tudósításai szimpatikusak voltak a lakosok számára.

TÁKOS: Az árvízzel kapcsolatos országos média tudósításait többé – kevésbé reálisnak mondta a kérdezettek többsége. Ezen belül is a rádió (Kossuth adó) híradásait tartották jónak azok az emberek – főleg a kitelepítettek – akik információik jelentős részét innen nyerték. Mások, akik a faluban maradván különféle munkálatokat folytattak, a TV stábok esetenkénti tolakodó, mentési tevékenységet akadályozó megnyilvánulásairól számoltak be. A már előbb említett anyakoca kimentésének esete jó példa lehet erre.

FAJSZ: A település esetében kérdésem – szerencsére – feltételes módban hangzott el . . .

Mit gondol, hogyan tájékoztatnának?

Néhány kiragadott idézet megmutatja a helyiek médiával kapcsolatos várakozásait:

„...Attól függ, ha baleset lenne, lehet, hogy elferdítenék, ha terrortámadás, valószínű igazat mondanának...”

„Csak remélni lehet, hogy nem hazudnának. Csernobil esetében is ezt tették, nem biztos, hogy hinnénk nekik...”

„...Belénk nevelték a félelmet... nem merünk szembenézni a dolgokkal, ezért lehet, hogy elbagatellizálnának sok mindent. Lehet, hogy ide sem mernének jönni...”

Az igazság kedvéért tegyük hozzá, hogy a tájékoztatás normál és vélhetően rendkívüli helyzetben is az erőmű által kiadott közleményekre támaszkodna, tehát a médiát célzó előítéletek jogossága itt megkérdőjelezhető...

A kérdezettek országos médiával kapcsolatos vélekedései nem túl hízelgőek, viszont hasonlóan kritikusak, mint a helyi elitek ítéletei.

A fentieket összevetve Rozgonyi Tamás 1999-es közvélemény-kutatásának adataival³⁵, az én általam tapasztalt médiakép negatívabbnak tűnik. Ennek a két mérés módszertani különbözősége mellett más okai is lehetnek. Az általam használt interjú módszer jóval kisebb elemszámot tesz lehetővé. A Rozgonyi által vizsgált 249 fővel szemben az én felmérésem csupán ennek az ötödére terjedt ki. Elképzelhető tehát, hogy az 1999-es vizsgálat árnyaltabb képet nyújt, míg az én mintámban a médiával kapcsolatban negatív attitűdöket hordozó személyek túltreprezentáltak. Ez Pusztaszőlős esetében bizonyára így van, hiszen a média ottani tevékenysége az egész lakosság szeme láttára valósult meg. A tolakodó rámenősség a falu egészségének nemtetszését vívta ki.

A hivatkozott tanulmányban a megkérdezettek 14%-a vélekedett úgy, hogy a média szenzációt csinált az eseményekből és közel 34% mondta, hogy rosszul tájékoztatták a lakosságot, tevékenységük kapcsán álhírek vagy rémhírek jelentek meg.

Tapasztalataim szerint nagyobb volt a média szenzációk iránti éhsége és a lakossági csoportok rémisztgetésében betöltött szerepe is. Kétségtelen, hogy a válságkommunikációval szemben támasztott követelményeknek, miszerint az legyen gyors, pontos, hiteles és megbízható, a gyorsaság melletti elkötelezettség nyert prioritást. Mindez annak ellenére történt így, hogy válsághelyzetekben a lakosság korrekt tájékoztatással kapcsolatos elvárása fokozottan jelentkezik. A szokottnál nagyobb emocionális töltés, a félelem egyébként is veszélyezteti a cselekvőképességet, amit a megfontolatlan, szélsőségekre hajlamos tájékoztatás tovább ronthat. A tömegtájékoztatás objektivitása tehát alapkövetelményként fogalmazódik meg.

³⁵ A tiszai árvíz. (uo. 28-29. oldal.)

Tapasztalt-e ál- és rémhírterjesztést, milyen jellegűek voltak ezek és ki vagy mi részéről tapasztalta?

(Fajszi esetében: mit gondol kellene-e tartani az ál- és rémhírekről...)

PUSZTASZÖLŐS: Bizonyára a település méretének és alacsony lélekszámának illetve a hónapokig tartó média és a katasztrófa - turizmus jelenlétének köszönhető, hogy a kérdezettek többsége igennel válaszolt.

A kisebb részben a helyi lakosságtól és inkább a médiától, de mindenképp a katasztrófaturistáktól származó „információk” a következőket tartalmazták:

„...*Már 17 centit süllyedt a falu...*”

„...*A kitelepítés megkezdődik, a családokat szétválasztják...*”

„...*A falu vízkészlete mérgezett...*”

Ezeket a valótlan híreket a falugyűléseken cáfolták a polgármester és az érintett szervezetek képviselői, így szélsőséges megnyilvánulásokra, pánik jelenségekre nem került sor.

TÁKOS: A tákosiak körében nem volt jellemző a rémhírek kialakulása és terjedése. Az áradat közeledett és – ha az utolsó pillanatban is, de – mindenkinek tudomásul kellett vennie, hogy a falu víz alá kerül. Ehhez képest minden rémhír semmiségnek tűnt volna. A településen csak a mentőcsapat maradt, a kitelepítettek rajtuk – a hozzátartozóikon – és a médián keresztül tájékozódtak. Az ál- és rémhírek kialakulásának nem volt tere.

FAJSZI: Fajszi elképzelhetőnek tartja, hogy adott esetben ál- és rémhírek keltnének szárnyra. A kérdezettek többsége gondolkodik így. Ezt mindenképp a tájékozatlanságukkal magyarázzák, ami teret enged a fantáziának és „... *mivel itt is vannak ráérő emberek, az ilyen hírek gyorsan terjednének...*” A hasonlóképpen vélekedők a média felelősségét említik, amikor a korrekt tájékoztatás hiányáról **Mészáros** szerint: „... *biztos lenne ilyen, de csak az ország más régióiban, mert itt erre sem idő nem lenne, sem ember, aki ezeket a híreket keltse...*”

A kisebbség nem tud róla, vagy elutasítja a rémhírek kialakulásának lehetőségét.

Pusztaszőlősen hatékonyan cáfolták a lábra kelt valótlan híreket, és sikerrel próbálták megelőzni a rémhírek kialakulását. Tákoson egyszerűen nem voltak meg a feltételek ezek kialakulásához, de Fajszi a kérdezettek többsége reális veszélynek tartja az ál- és rémhírek megjelenését. Mi lehet ennek az oka? Eddigi vizsgálódásom alapján kimondható, hogy a falut és lakosságát veszélyeztető atomerőmű jelenléte az érintettek körében egy hosszan elhúzódó válsághelyzetet idézett elő, ami az emberek

megnyilvánulásain keresztül jól érzékelhető. Ezek az emberek a vészhelyzet következtében régen elvesztették biztonságérzetüket. A média – de mindenek előtt az atomerőmű – és más illetékes szervezetek nem tudnak vagy nem akarnak megnyugtató információkkal a rendelkezésükre állni. Ha mégis, akkor ezt késve és magyarázkodva, tehát hiteltelenül teszik.

Mivel az érintett lakossági csoportokat bizonytalanságban tartják, maguk próbálnak magyarázatokat keresni feszítő problémáikra. Meglévő – elégtelen – ismereteikre, sejtésekre, találgatásokra, hasonló – például a csernobili – helyzetre való utalásokra hivatkozva megindulnak a találgatások. Ezek forgalomba kerülve tovább „csiszolódnak” és álhírek – szélsőséges esetekben – rémhírek formájában objektivizálódnak. Kialakulásuk oka tehát a bizonytalanságérzet, amelynek megszüntetése a média és az arra hivatott szervezetek feladata lenne.

f.) Szervezeti funkcionalitás megítélése, elvárások:

Hogyan emlékszik a különféle szintű vezetők itteni megjelenésére és tevékenységére?

PUSZTASZŐLŐS: A kérdésre az egyik interjúalanyomtól származó idézettel válaszolok:

„...Sehogyan sem. Azok csak a MOL vezetőivel tárgyaltak. Nem aktuálpolitikusoknak kellett volna ide kijönniük, mint amilyen a sportminiszter... Megérkezett, az őrség meg nem engedte be. Integtetett egy darabig, az emberek meg kiröhögték, megsértődött, aztán elment. A másik a titokminiszter volt. Neki sem itt kellett volna augusztus 20-a tiszteletére sajtókampányt folytatnia. Nem jött viszont a környezetvédelmi vagy gazdasági miniszter. Egyik sem, egyszer sem. Itt olyan emberek jelentek meg, akiknek a gázkitöréshez semmi közük nem volt. Aki kompetenciával rendelkezett volna az nem jött. A belügyminiszter sem jött egyszer sem, pedig több alkalommal is vártuk.

Be volt jelentve, hogy jön?

Igen, igen, de aztán nem jött. Biztos fontosabb dolga volt...”

Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a katasztrófavédelem országos és megyei vezetésén, az önkormányzat vezetőin kívül más nem igen exponálta magát. A sportminiszter csúfos szereplése viszont még az események után egy évvel is általános derűtséget váltott ki beszélgetőpartnereimből.

TÁKOS: A tákosiak – Pusztaszőlös lakóival ellentétben – maximális elégedettséggel nyilatkoztak az országos és megyei vezetők itteni látogatásairól.

Jóleső érzéssel nyugtázták, hogy Göncz elnök úr, a miniszterelnök, Helmecci úr a megyétől, a katasztrófavédelem vezetői és mások személyes jelenlétükkel, az emberek között forgolódva deklarálták együttérzésüket és támogatásukat.

„...Megnyugtató volt, hogy jöttek. Ettől kezdve jobb lett a szervezés és az ellátás is... megerősítettek minket a hitünkben...”

FAJSZ: Fajsz esetében a kérdés nem releváns.

Két ellentétes példát ismerhettünk meg arra nézve, hogy mennyit számít a katasztrófa sújtotta területek lakossága számára a felsőszintű politikai és szakmai vezetés személyes jelenléte, bátorító, együtt érző megnyilvánulása. Azt gondolom, hogy Pusztaszőlős esetében is másként alakult volna a lakosság közérzete, ha élvonalbeli, netán „szakértő” politikus teszi náluk tiszteletét és biztosítja őket a társadalom együttérzéséről és segítőkészségéről.

Kinek a feladata veszélyhelyzetben a védelmi munkák szervezése?

PUSZTASZÖLŐS: A kérdezettek kétharmada a katasztrófavédelem, egyharmada önkormányzati feladatként tudja a védelmi munkák szervezését.

TÁKOS: Ötven százalék önkormányzati, harminc katasztrófavédelmi és 20% vízügyi feladatnak tartja.

FAJSZ: Ugyancsak a kérdezettek fele mondja, hogy az önkormányzatnak vannak e téren eminens feladatai. A maradék vélemények a katasztrófavédelem, a fegyveres erők és szervezetek között oszlanak meg.

Elismerve a helyi önkormányzatok és a katasztrófavédelem kompetenciáját, feltűnő, hogy Pusztaszőlős esetében a MOL, Fajsz esetében az atomerőmű említésre sem került. Ezek szakmai ismeretei és lehetőségei nélkül nehezen képzelhető el a hatékony védelem megszervezése.

Tákos az illetékes vízügyi igazgatóságnak tulajdonított 20%-al vélhetően alábecsüli annak jelentőségét. A már többször említett – 1998-as árvíz tapasztalatait feldolgozó – Rozgonyi Tamás féle vizsgálatban³⁶ az illetékes vízügyi igazgatóság 36, a helyi önkormányzati szervek 81, és a polgárvédelem közel 54%-ot kapott.

³⁶ A tiszai árvíz. (uo. 22. oldal.)

Érdekes, hogy annak ellenére, hogy az általam végzett vizsgálatban – Pusztaszőlős és Tákos esetében – a fegyveresek fontos szerepet játszottak, a védelmi munkák szervezésében az ottani résztvevők nem számoltak tevékenységükkel. Ezzel szemben Rozgonyi Tamás vizsgálatában a minta több mint 42%-a gondolja úgy, hogy veszélyhelyzetben a védelmi munkák szervezésének és irányításának feladata a Honvédséget terheli.

Hogy pontosan melyik intézmény milyen felelősséget visel a katasztrófák elleni védekezés és irányítás területén, azt a katasztrófavédelmi törvény részletesen rögzíti.

Hallott-e már a település védekezési és kitelepítési tervéről és milyen forrásból szerezte ismereteit?

PUSZTASZŐLŐS: A kérdezettek egységesen igennel válaszoltak, de hozzátették, hogy arról csak a katasztrófa során – valamelyik falugyűlésen – szereztek tudomást. Előtte nem volt ismeretük róla.

„...Lehet, hogy nem is akarták a tudomásunkra hozni, hiszen akkor azt is el kellett volna mondaniuk, hogy miért van... hogy a gázt ide termelik be a falu alá. De látja, végül csak megtudtuk, hogy van tervünk...”

TÁKOS: A községet az utóbbi években többször fenyegette az árvíz. Nyilván ennek is köszönhető, hogy a kérdezettek hosszabb ideje rendelkeznek az ilyen esetekre vonatkozó alapinformációkkal. Ezek forrása sokféle. Legtöbbször az önkormányzattól, mások a szüleiktől vagy baráti körüktől szereztek róla tudomást. De a hivatalban dolgozó interjúalanyom is akadt.

FAJSZ: A 10 fős minta fele nem tudott arról, hogy létezik a község evakuálására vonatkozó terv. A másik öt fő hallott róla. Többnyire a családi beszélgetések során felmerülő – lehetséges – atombaleset kapcsán esett szó erről. Volt, aki az önkormányzat valamelyik dolgozójától szerezte ismereteit.

A tákosi tapasztalatokat összevetve a Vári Anna tanulmányában szereplő adatokkal³⁷ azt látjuk, hogy 1999-ben a Felső-Tisza mentén élők teljes mintájának közel 50%-a adott pozitív választ a kérdésre. A két felvétel között a lakosság ismeretszintje minden

³⁷ A tiszai árvíz, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Bp., 2000. 66-67. oldal

bizonytalán bővült, amit az általam végzett mérés igazolni látszik. Vári azt találta, hogy a védekezési tervek a férfiak körében ismertebbek és, hogy az ismertség aránya nő az iskolai végzettséggel. A mi esetünkben ilyen különbségekről nem tudok beszámolni.

Ami az ismeretek eredetét illeti mindkét felvétel esetében a hivatalos – önkormányzati – forrás dominál, amit a kérdezettek informális köre – mint tájékoztató közeg – követ. Pusztaszőlősen a katasztrófa bekövetkezése készítette megszólalásra az önkormányzatot, míg Fajszi esetében a potenciális esemény háritásaként is felfogható, hogy az önkormányzat nem, csak az informális körök hozzák szóba ezt a témát.

Ami a települések védelmi és kitelepítési terveit illeti, ezek nem publikusak. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy azok létezéséről a lakosoknak nem lehet tudomása.

A tényleges veszélyhelyzetben elegendők voltak-e ismeretei a hatékony cselekvéshez?

(Fajszi esetében: mit gondol elegendők lennének-e...)

PUSZTASZŐLŐS: „*Nem tudtunk mit csinálni, de ismereteink sem voltak, hogy esetleg mit lehetne...*”

TÁKOS: „*Tehetetlenek voltunk. A Tisza erősebb volt. Fogtuk a 20 kg-os csomagunkat és felszálltunk a buszra... ennyit tehettünk...*”

„*Néhányan maradtunk, mentettük, amit lehet...*”

FAJSZI: A válaszadók többsége nem hiszi, hogy valamit is tudna tenni, nem ismeri a lehetőségeket. A többiek másként vélekednek:

„*A hatékony cselekvés alatt én a menekülést értem. Ha itthon vagyok és időben értesülök a bajról, akkor végre tudom hajtani... Észak-Magyarországra mennék...*”

A válaszok meglehetősen egyöntetűek. Vári vizsgálata³⁸ során erre a kérdésre a teljes minta 56%-a válaszolt igennel, és ezen belül a Felső-Tisza szakaszán élők 67-85%-a mondta, hogy elegendő ismeretekkel rendelkezik a hatékony cselekvéshez.

Nos attól függ, hogy mit értünk a hatékony cselekvés fogalma alatt? Az én értelmezésemben ez nem merül ki a riasztást követő fegyelmezett evakuáció végrehajtásában, hanem ennél több. Az ingóságok, állatállomány és egyéb értékek, a település védelme érdekében tett erőfeszítéseket is jelenti. Ha így fogjuk fel, akkor

³⁸ A tiszai árvíz (uo. 69. oldal.)

belátható, hogy a gázkitörést elszenvedők tehetetlenek voltak és Tákos lakóit hasonlóan bénította az események gyors, váratlan lefolyása. Egy kis létszámú mentőcsapat működtetésére azonban képesek voltak.

Fajszi esetében az információ időbenisége a döntő tényező. Ha ez a feltétel adott, akkor az ingóságait hátrahagyó emberek tömeges menekülésével kell számolni.

Tudta-e, hogy az érintett intézményeknek szervezeteknek milyen feladatai vannak a védekezési munkában?

(Fajszi esetében: egy nukleáris baleset esetén milyen intézmények, szervezetek érintettek a katasztrófa elhárításában...?)

PUSZTASZÖLŐS: A válaszadók nem rendelkeztek erre vonatkozó információkkal.

TÁKOS: Tíz kérdezett közül heten válaszolták, hogy vannak ilyen irányú rész ismereteik, sejtéseik. Ezek az emberek a polgármesteri hivatalt, a katasztrófavédelmet, a fegyveres erőket és szervezeteket jelölték meg leggyakrabban, mint a védekezés fő erőit. Az ÁNTSZ érintettségét ketten, a vízügyet hárman említették.

„...Leginkább a fegyveresek tudtak itt működni. Szervezettek voltak és a szükséges gépekkel is ők rendelkeztek. Mi csak segítettünk nekik...”

Hárman egyértelmű igennel válaszoltak. Ők az elmúlt években megszerzett tapasztalataikra „begyakorlottságukra” hivatkoztak és elmondták, hogy a különféle szolgálatok képviselői tájékoztatták a települést feladataikról.

„...Minden szolgálat elmondta, hogy mi a dolga... igazán önfeláldozóak voltak...”

Olyan személlyel nem találkoztam, aki semmiféle információval nem bírt.

FAJSZI: Mint Tákoson, itt is magas azok aránya, akiknek sejtései vannak. Nyolc fő vélekedett így. Hasonló arányban nevezték meg az érintett intézményeket, mint a beregiek. Kivétel a vízügy, ami helyett az atomerőművet említették.

A kérdezettek egyike sem állította határozottan, hogy ismeri a szervezetek feladatát. Ketten egyáltalán nem rendelkeztek erre vonatkozó ismeretekkel.

A lakosság tájékoztatása az önkormányzatok feladata. Ez nem csak az adott katasztrófaesemény jellegzetességeire, de az annak megelőzésére, bekövetkezése esetén a mentési munkálatokban való részvételre, a károk felszámolására szervezett intézmények, szervezetek feladatainak lakossággal történő megismertetésére is vonatkozik.

A tájékoztatás eszközei sokfélék lehetnek. Ezt elsősorban a település nagysága és fejlettségének színvonala határozza meg. A falvakban felszerelt hangosbemondók, szirénák, a harang épp úgy lehet a tájékoztatás eszköze, mint a helyi rádió vagy Tv adó, a rádiótelefon és különféle szóróanyagok.

Az önkormányzatok és a katasztrófa esetén velük együttműködő szervezetek szoros kapcsolata tehát a felek kölcsönös érdeke, melynek lényegéről a lakosságot tájékoztatni célszerű.

Hogyan osztályozná a védekezésben résztvevők munkáját, erőfeszítéseit?

PUSZTASZÖLŐS: A válaszadók általában elégedettek voltak és úgy gondolták, hogy a védekezők legjobb tudásuk szerint teljesítettek.

Az elismertség sorrendiségét illetően először a katasztrófavédelmet, majd a MOL részéről védekező erőket és a polgármesteri hivatalt említették.

TÁKOS: A tákosiak általában nem tettek különbséget a résztvevők között. Olyan súlyos volt a csapás, hogy ellene csak a legteljesebb összefogásban lehetett eredményesen fellépni. Így aztán a helybeliek, a katasztrófavédelem, a katonák, vízügyesek és önkormányzat munkáját egyaránt magasra értékelték. Idézünk néhány véleményt:

„...Csak a legjobbakat mondhatom és köszönöm az együttérzésüket...”

„...Nem tudnék különbséget tenni. Talán az árvíz előtt lehetett volna hatékonyabban együttműködni...”

„...Nincs sorrend... mindenki fontos munkát végzett... a lakosság a sajátját védte...”

Fajsz esetében a kérdés nem értelmezhető.

Az emberek hálásak a segítségért és nem kívánnak sorrendiséget felállítani a résztvevő szervezetek között. Az esetleges hiányosságokról csak rákérdezés esetén beszélnek. Ezekről – dolgozatom elején – részletesen szólt a falu polgármestere és a katasztrófavédelem helyi illetékese.

Mit kifogásolt a védekezési munkák során?

PUSZTASZÖLŐS: A MOL részéről a tájékoztatás meglehetősen alacsony színvonalú, esetleges és sok esetben utólagos, magyarázkodó volt. A falubeliek az elhárítási munkálatokkal és esetleges kitelepítésükkel, majd a kártérítéssel kapcsolatos információkat hiányolták.

Ugyancsak elégedetlenek voltak a települést lezáró, biztosító erők gyakran ésszerűtlen lépéseivel. Többször előfordult, hogy a település lakóit, akik munkahelyükről – a környező településekről – érkeztek haza, falujukba nem engedték be, ugyanakkor a település tele volt a biztosítási vonalakon átszivárgó – esetenként buszokkal érkező – katasztrófa-turistákkal.

Felületesnek és elégtelennek tartották a kutak vízminőségének vizsgálatát és hiányolták, hogy a 90 napig égő kút káros égéstermékeinek esetleges későbbi – egészségkárosító – hatásáról sem kaptak tájékoztatást.

TÁKOS: A válaszadók többsége nem tud kifogásolható momentumokra visszaemlékezni. Valószínűsíthető, hogy a kritikus megnyilvánulásoknak elejét vette az időben tudatosított állami segítségnyújtás nagyvonalú gesztusa.

Ettől függetlenül a segélyküldemények –ruha és élelmiszer – szétosztása körüli szervezetlenséget és a mentés kezdetén – az irányítás terén – tapasztalható bizonytalankodásokat többen szóvá tették.

Fajsz esetében a kérdés nem értelmezhető.

Az észrevételek többé – kevésbé egybeesnek a Rozgonyi Tamás által, az 1998-as árvíz kapcsán tapasztalt kritikai megnyilvánulásokkal.³⁹ Fontos különbség, hogy az én vizsgálatomban egyik helyszínen sem merült fel a cigány lakosság magatartását kifogásoló vélemény.

A falvak lakossága elképzelhetőnek tartja a hasonló katasztrófaesemények ismételt bekövetkezését. Ezért érdekes lenne tudni, hogy az általam vizsgált események kapcsán, az abban részt vevő szervezetek részéről megtörtént-e a megfelelő tapasztalatok levonása, együttműködők közötti tisztázása és az érintett lakosság ez irányú tájékoztatása?

A katasztrófák kezelésére szerveződött intézményekkel, szervezetekkel kapcsolatosan milyen elvárásokat fogalmazna meg?

PUSZTASZŐLŐS: Természetes, hogy a válaszadók elvárásait a fentebb kifogásolt hiányosságok gerjesztik. Így mindenképp a MOL Rt. részéről folyamatos – nem csak minősített időszakokra korlátozódó – tájékoztatást várnak az önkormányzaton keresztül.

³⁹ A tiszai árvíz (uo. 25-26. oldal.)

Ez a környező kutak karbantartására, közös utak használatára, a kitermelés települést érintő mozzanataira, a falu támogatására és a várható – hasonló – kitörések gyors elfojtásához szükséges infrastruktúra kialakítására vonatkozik.

A település érdekeit figyelembe vevő területbiztosítást és az ÁNTSZ szakszerű, nagyobb aktivitást mutató részvételét hasonló esetekben elvárják. Ezen kívül a kitöréskor keletkezett égéstermékek emberekre és környezetre gyakorolt hatásának utólagos vizsgálatát javasolják.

TÁKOS:

A jövőre vonatkozó tákosi elvárások határozottsága talán éppen az állami segítséggel magyarázható, melynek következtében újjászületett a falu. Már sokkal több a vesztenivaló, mint az árvíz előtt volt.

Idézek néhány interjúból:

”...Talán a megelőzést tartsák jobban szem előtt. Ez mindig kevesebbe kerül mint egy esetleges katasztrófa... a gátak erősítésére gondolok és a politikai akaratra, hogy az ukránokkal és románokkal értsenek szót a fakitermelést és árvízvédelmi létesítményeket illetően...”

„...Békeidőszakban ne hanyagolják el a karbantartásokat és vegyék vissza azt a sok vízügyest, akit az elmúlt években elbocsátottak.”

„...Hagyják a Tiszát futni! Az erdők nem fognak holnapra kinőni és a csapadék sem lesz kevesebb. Alakítsanak ki víztározókat, adják vissza a folyónak a régen elvett területeit...”

„...Nincsenek elvárásaim. Én így is sokat kaptam! Talán, ha lehetne egészséget szeretnék, hogy tovább szolgálhassak a templomban...”

FAJSZ: A válaszadók fele nem ismerte, hogy melyek ezek az intézmények. Így a katasztrófák kezelésére vonatkozó elvárásaikat sem tudták megfogalmazni, egyéb igényeiket azonban igen:

„...Mivel nem tudjuk, hogy melyek ezek a szervezetek, először is mutassák meg magukat és mondják el, hogy mire képesek, mit várhatunk tőlük...”

A másik 50% tájékozottabb volt. Igényeiket mindenképp a korrekt tájékoztatás érdekében fogalmazták meg az atomerőműnek, az önkormányzatnak és a katasztrófavédelemnek címezve.

„...Tájékoztatást! Felkészítést! Begyakorlást! Ezek hiányoznak leginkább...”

„A sziréna nem elég, nem bízunk benne, a helyi TV- adó kiépítése megoldás lehetne...”

„...A nyíltságot hiányolom és az őszinteséget. Lehet, hogy profi szervezetekkel van dolgunk, de mi ezt nem látjuk, és ahogy megnyilatkoznak, abból nem erre lehet következtetni. Győzzenek meg minket...”

„...Vizsgálják ki végre a rengeteg daganatos betegség okát... nyugtassanak meg minket...”

„...Elvárások? Sajnálom őket. Ők biztosan meghalnak, ha itt valami történik...”

g.) Anyagi igények és hajlandóságok:

Véleménye szerint az államnak milyen célra kellene több pénzt adnia ezen a környéken?

PUSZTASZÖLŐS: A falura jellemző szegénységet látva meglepő volt, hogy ezek az emberek nem elsősorban a saját életlehetőségeik javítására gondoltak a kérdés hallatán. Az állami erőforrások célszerű elosztásakor országos jellegű problémák megoldására koncentráltak és csak ezután hozták szóba saját településük fejlesztésének lehetőségét.

Íme néhány kiragadott példa:

„...Az állam vigyen pénzt az árvizekhez! Itt a MOL-nak van tennivalója! Végezzen precíz karbantartó munkát, és ha már elrontott valamit, ne legyen kicsinyes a szegény emberrel, hanem fizesse meg a kárát...”

„...Munkahelyek teremtésére! Ha munka van, minden lehet! A fiatalság nem tud elhelyezkedni, a negyvenen felüliek nem kellene. Ezen változtasson az állam!”

„Munkahelyekre és a kistelepülések fejlesztésére, na meg a nagycsaládosok segítésére. Ezek a fontos dolgok...”

„...Hát itt a faluban nagyon kellene az orvosi ellátás, mert sok az idős és beteg ember. Posta meg óvoda is jó lenne...”

TÁKOS: Legtöbbször itt is a munkahelyteremtés fontosságát hangsúlyozták, mint ami országosan, de a régiót tekintve különösen sürgető feladat. Ezt követően a gátak erősítése, karbantartása, víztározók létrehozása, általában az árvízvédelemmel kapcsolatos fejlesztések kaptak hangsúlyt.

E két kiemelt terület mellett a nyugdíjak emelése, a kistelepülések fejlesztése, a mezőgazdasági termelés támogatása, felvásárlási árak emelése és a keleti piacok visszaszerzése volt fontos a tákosiaknak.

FAJSZ: A fajsziak is munkahelyek teremtésére költenének a legtöbbet. Ezt követően viszont az atomerőmű bezárása mellett, alternatív energiaforrások létesítésére, környezetvédelemre és a jelenleg veszélyeztetett zónában lévő települések biztonságára fordítanak hangsúlyt. A kistelepülések fejlesztésének igénye és a mezőgazdaság segítése, fizetések, nyugdíjak emelése itt is fontosnak ítéltetett.

Ez a kérdés az 1999-es árvízi felmérés során is elhangzott.⁴⁰ Akkor a gátak megerősítésére, karbantartására fordították volna a legtöbben a pénzt a Beregben. Munkahelyek teremtésére, útépitésre, csatornázásra, vidék-és területfejlesztésre összesen szántak annyit, mint árvízvédelemre.

Az én felmérésem – amely két évvel ez után, három, más-más régióban lévő kistelepülésen készült – változást mutat. A munkahelyteremtés állami segítséggel történő előmozdítása mindennél fontosabbá vált, ami ezen települések és általában a kevésbé fejlett vidéki kistelepülések halmozott hátrányának rögzülését jelzi. Csak ezt követően – második helyen – került szóba az aktuális veszélyforrásokkal kapcsolatos kérdéskör, mint az állam finansziális lépéseinek lehetséges célpontja, amit a mezőgazdaság segítése, piacok visszaszerzése, nyugdíj, fizetésemelés, szociális ellátás fejlesztése – mint óhajtott fejlesztési cél – követ.

Milyen forrásokból kellene a katasztrófák megelőzésének és felszámolásának költségeit fedezni?

PUSZTASZŐLŐS: A válaszadók véleménye szerint a költségeknek fele-fele arányban kellene megoszlania a MOL Rt., mint üzemeltető és profitáló nagyvállalat és az állam között.

TÁKOS: Kivétel nélkül az államot jelölték meg, amely az újraelosztás mechanizmusában képes és kénytelen ilyen mértékű beruházásokra.

FAJSZ: Hasonlóképpen a pusztaszőlősiekhez, itt is az a vélemény, hogy a profitáló nagyvállalat és az állam feladata a költségek vállalása.

Látható, hogy mindhárom település válaszadói az állami költségvetést említik, mint a hatékony katasztrófa megelőzés és felszámolás lehetséges forrását. A két

⁴⁰ A tiszai árvíz (uo. 30. oldal.)

részvénytársaság, a MOL és a Paksi Atomerőmű részben vagy egészben állami tulajdont képez, ezáltal nem könnyíthet lényegesen az állam tehervállalásán.

Személy szerint Ön milyen összeggel lenne hajlandó hozzájárulni települése éves katasztrófavédelmi költségvetéséhez, önmaga biztonságához?

PUSZTASZŐLŐS: A válaszok két típusba sorolhatók. Az elsőben azt mondják: „*ha lenne pénzem (jövedelemem) adnék...*”; „*...Odaadnám a nyugdíjam 10%-át, ha nincs más megoldás...*”

Ezekben az emberekben van hajlandóság az anyagi áldozat vállalásra, más kérdés, hogy nincs miből adniuk.

A másik csoport elzárkózik ettől. „*... Nem adnék! Fizessen a MOL! Amikor elteszi a hasznot nem kérdi, hogy kérek-e belőle!*”

„*...Adnék, ha tudnám, hogy értelmesen használják fel. Az erőmű és az állam hirdessen nyilvános programot, aminek a végrehajtása számunkra is ellenőrizhető, akkor évente 10 ezer Ft -ot tőlem is kap...*”

A másik 50 % másként vélekedik.

„*...Nem hiszem, hogy nekem kellene adni. Az állam adót szed tőlem, juttasson abból erre a célra. Szerintem ezt is teszi...*”

„*...Fizessen az, akinek hasznot hoz !*”

„*...Semennyivel nem járulnék hozzá! Amíg a politikusok szétlopják az országot, addig ne a polgárt pumpolják...*”

Ami tehát a lakosság fizetési hajlandóságát illeti, azt látjuk, hogy a válaszadók körülbelül fele nem zárkózik el ez elől és bizonyos feltételek teljesülése esetén évi 5-10 ezer forintot vagy a személyi jövedelemadó 1%-át hajlandó erre a célra áldozni.

A másik felük elutasítja ezt a lehetőséget és az államra, illetve a profitot realizáló nagyvállalatokra hárítja ezt a kötelezettséget.

A Vári Anna által végzett vizsgálat esetében⁴¹ ez az arány 60-40% volt. Ott azt találták, hogy a magasabb iskolai végzettségűek, a fiatalabb korcsoportokba tartozók és

⁴¹ A tiszai árvíz (uo. 61. oldal.)

magasabb jövedelemmel bírók hajlandósága nagyobb. Én ilyen összefüggéseket – főleg az alacsony elemszám miatt – nem tudtam kimutatni. Mindenképpen figyelemreméltó azonban, hogy a másik két település – a katasztrófát átélte és a potenciális veszélyben lévő – lakossága hasonlóan vélekedik, mint a Tisza által lerombolt falu népessége. Ez utóbbi esetben a valamelyest nagyobb fizetési hajlandóság az állami (újjaépítés) gesztusra adott válaszként is értelmezhető.

Biztonsága növelése érdekében igénybe veszi-e valamelyik biztosító társaság szolgáltatásait? Mióta, és milyen szolgáltatást?

PUSZTASZŐLŐS: Egy fő a katasztrófát megelőzően és azóta is rendelkezik lakásbiztosítással. Egy másik válaszadóm életbiztosítást kötött néhány éve. A többieknek semmiféle biztosításuk nincs. Ennek hiányát alacsony jövedelmükkel indokolták. Ketten a gázkitörést megelőző évben mondták fel lakásbiztosításukat, mert munkahelyük elvesztésével jövedelmi forrásuk is megszűnt.

TÁKOS: A kérdezettek 40%-a rendelkezik hosszabb ideje lakásbiztosítással. Érdekes, hogy egyiküket sem az esetleges árvíz inspirálta inkább a tűz, vagy az errefelé gyakori jégverés lehetősége. 10% még az árvíz előtt felmondta, 50%-uknak soha nem volt semmiféle biztosítása.

FAJSZ: 60%-nak nincs és nem is volt biztosítása. Életbiztosítással 10%, lakásbiztosítással 30% rendelkezik. Ezeket – a tákosiakhoz hasonlóan – az esetleges tűz és egyéb károk lehetősége miatt kötötték évekkal ezelőtt és nem az erőmű közelsége készítette erre őket.

Hasonló kérdés Vári Anna vizsgálatában is szerepelt.⁴² Ő azt tapasztalta, hogy a Felső-Tisza mentén 29-40% közötti a lakosság árvízkárokra kötött biztosításának aránya. Ez (a 40%) hasonló az én általam mért értékhez, bár Vári – valószínűleg – nem csak a lakóingatlanra, hanem a mezőgazdaságilag művelt területekre, állatállományra is vonatkoztatta kérdését. A másik két helyszínt illetően feltételezem, hogy a biztosítótársaságok a fejlettebb területeket és elsősorban a fizetőképes, magasabb iskolai végzettségű és fiatalabb korosztályokat keresik meg ajánlataikkal. Pusztaszőlös nem ilyen.

⁴² A tiszai árvíz (uo. 50. oldal.)

Ami fajszi tapasztalataimat illeti az – a biztosítottak arányait illetően (30%) – valószínűleg megfelel a fenti feltételeknek, bár erre vonatkozóan nem rendelkezem elégséges adattal.

Ezek után kísérletet teszek az alkalmazott fejezetcímek – mint fogalmi körök – alá sorolható, adekvát lakossági attitűdök rövid összefoglalására.

3.6. Adekvát lakossági attitűdök

a.) Ismeret, élmény vélemény

- A megélt vagy várható eseményektől való elvonatkoztatás, a fogalomalkotás (veszélyeztetettségérzet) képessége a kérdezett minta körében igen alacsony szintű.
- Leginkább az aktuális veszélyforrásokat tartják aggasztónak, ezt követik a munkanélküliségtől, terrortámadástól esetleges háborútól való félelmek.
- Bár a tragikus eseményekkel kapcsolatos emlékek sokfélék, közös jellemző a lakossági csoportok körében a magas intenzitású lelki trauma és félelemérzet
- ~~átélt~~ eseményeket alapvetően technikai jellegű és a karbantartás hiányosságait, emberi mulasztásokat magába foglaló okokra vezetik vissza.
- A tényleges katasztrófát átélt települések lakosságának egy része – nyilván a megszerzett tapasztalatok birtokában – utólag elkerülhetőnek mondta az eseményeket. Ezzel szemben a potenciális veszélyhelyzetben lévő Fajszon várják az előbb vagy utóbb, de bekövetkező tragédiát, ami csak az erőmű bezárása esetén kerülhető el.

b.) Determinált életlehetőségek, látens és nyilvánvaló veszélyek:

- Az egyéni és családi életlehetőségek jövőbeni alakulásával kapcsolatos remények az átélt csapások nagyságával arányosan nőnek, ami az állami szerepvállalás mértékével korrelál.
- A vizsgált katasztrófák következményeként a fiziológiai rendellenességek számának lényeges növekedését nem jelezték. Annál inkább panaszkodtak (50%) a különféle daganatos betegségek gyakorisága miatt a „csupán” veszélyeztetett helyzetben lévő Fajszi településen.
- A vizsgált személyek az anyagi károk domináns jellegét hangsúlyozták. Az esetleges egészségkárosodásokról itt nem szóltak. Az elszenvedett vagy lehetséges

károk megítélésében az atomerőmű szomszédságában élő Fajsz lakossága a leginkább pesszimista.

c.) A település esélyeinek megítélése:

- A települések jelenét és jövőjét illetően az egyes részminták várakozásai érdekes képet mutatnak. A legnagyobb pusztítást átélt csoport (Tákos) a leginkább bizakodó, a „csak” veszélyeztetett helyzetben lévő Fajsz borúlátó.
- A környező településeknél mindhárom csoport veszélyeztetettebbnek érzi magát.
- Az elvándorlási hajlandóság a településeket ért csapások mértékével fordítottan arányos. Fajszon a legnagyobb (50 %).

d.) Bizalom, hit, egyéni stratégiák:

- A MOL, de főleg a Paksi Atomerőmű Rt. iránt táplált bizalmatlanság erős (60%). Főleg Tákos esetében érzékelhető a katasztrófák elhárítására szerveződött intézmények iránti bizalom (50 %).
- A részminták döntő, meghatározó hányada számol egy – a közeljövőben lehetséges ismét bekövetkező – katasztrófával.
- A válaszadók a várható – lehetséges – következő csapással szembeni teljes kiszolgáltatottságukról beszélnek.
- A két, katasztrófát megélt falu lakosságának jövőbe vetett hite pozitív képet mutat, amellyel élesen szemben áll a fajsi rész minta deprivált jövőképe.

e.) Tájékoztatás, média, deviáns jelenségek:

- Krízis helyzetben az országos hírforrások leértékelődnek és a helyi, személyes tapasztalatokon nyugvó – főleg rokonok, ismerősök által közvetített – információk nyernek prioritást. Az egyébként is gyanakvással tekintett intézmények (aterőmű) által működtetett riasztási eszközök nem bírják a lakosság bizalmát
- (széles) katasztrófák időszakában a kistelepülések családi és informális hálójá (gyakran 1-1 önkormányzati tag is ide tartozik) marad a leginkább működőképes és ez a tájékoztatás elsődleges csatornája is.
- A híripar szereplői közül az aránylag közeli (megyei) lapok, rádió, TV teljesítményével a leginkább elégedettek. Ezt az országos közszolgálati rádió és TV

követi, a kereskedelmi média inkább a szenzációkra összpontosított. A médiával kapcsolatos vélekedések összességében nem túl hízelgőek. A válságkommunikációval szemben támasztott követelmények közül a gyorsaság messze megelőzi a pontosság, hitelesség és megbízhatóság szempontjait.

- A katasztrófa gyors bekövetkezése és totális jellege (Tákos) leszűkíti az ál és rémhírek kialakulásának lehetőségeit. A hosszan elhúzódó válsághelyzet, tartós bizonytalanság és a hiányos vagy inkorrekt tájékoztatás, a valós helyzet tényleges ismeretének hiánya pedig ellenkező hatást fejt ki.

f.) Szervezeti funkcionalitás megítélése, elvárások:

- A politikai élet meghatározó szereplőinek (köztársasági elnök, miniszterelnök, szakminiszterek) katasztrófa sújtotta területen való megjelenése, lakosság körében történő tájékozódása, az emberek megnyugtatása stb. elősegíti a közösség pszichés állapotának rendeződését és felgyorsítja a kilábalás folyamatát. A súlytalan figurák, protokoll jellegű látogatása további feszültségeket szül az érintettek körében.
- A védelmi munkák megszervezésének feladatát illetően a válaszadók az önkormányzatot, a katasztrófavédelmet és vízügyet említik, mint felelős szerveket. A MOL és az Atomerőmű nem kerül szóba.
- A település védekezési és kitelepítési tervéről jellemzően csak a katasztrófaesemény bekövetkeztével szereztek tudomást az emberek. A válaszadók kisebb hányada már hallott az evakuációs tervekről. Ismereteiket többnyire az önkormányzatok dolgozóitól és informális körökből szerezték.
- A kérdezettek egyöntetű véleménye szerint, nem rendelkeztek a hatékony cselekvéshez megfelelő ismeretekkel. Ebben az esetben kritikus elemként értékelendő a váratlanság tényezője és a „hatékony cselekvés” fogalmának tartalma.
- A puztaszőlősi rész minta teljes tájékozatlanságot mutatott a katasztrófaesemények kezelésére szerveződött intézmények feladatait illetően. A másik két településen jó szintűek voltak az ezirányú lakossági ismeretek.
- A lakossági csoportok nagyra értékelték az elhárításban tevékenykedők erőfeszítéseit és hálásak voltak minden segítségért. Ezért határozott sorrendiséget nem állapítottak meg közöttük.

- Kifogásokat elsősorban a tájékoztatás színvonala, a biztosító erők esetenként ésszerűtlen megnyilvánulása és a segélycsomagok szétosztása körüli szervezetlenség miatt tettek. A védekezési, mentési munkákra vonatkozóan nem.
- Elvárásaik a fent említett kifogásokból következnek, de határozottabb szakmai munkát és nagyobb aktivitást remélnék az ÁNTSZ részéről is. A technikai berendezések, védművek karbantartására, gátak folyamatos erősítésére, a szomszédokkal az árvízvédelemre vonatkozó tárgyalásos megegyezésre szintén igényt tartanak. A nyíltságot, őszinteséget és korrekt tájékoztatást főként a fajsziak hiányolják.

g.) Anyagi igények és hajlandóságok:

- Egyöntetű vélemény, hogy az állami pénzek elosztásánál a munkahelyteremtés kapjon prioritást. Csak második helyre sorolják az aktuális veszélyforrások elleni védelem szempontjait, és ezt követik más, többnyire szociális jellegű kívánságok.
- A katasztrófák megelőzése és felszámolása az állam finanszírozásával történjék, a profitáló nagyvállalatok megfelelő hozzájárulása mellett.
- A minta fele hajlandóságot mutat a katasztrófavédelmi költségekhez való hozzájárulásra. Ezt évi 5-10 ezer forint vagy a SZJA 1%-nak befizetésével tartják elképzelhetőnek. A másik fele elutasítja ezt és az államra, illetve a nyereséget realizáló vállalatokra hárítja a fizetési kötelezettséget.

A tartós veszélyeztettség állapotában élő emberek biztosítási hajlandóságát elsősorban anyagi lehetőségeik határozzák meg. A létező biztosítások nagyobbik hányadát nem konkrétan a fenyegető veszélyforrások miatt kötötték meg.

3.7. A civil mintára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata

Emlékeztetőül felidézem a civil mintára vonatkozó hipotéziseimet.

H1: A vizsgált települések lakossága folyamatosan veszélyeztetettnek érzi magát az aktuális veszélyforrások által. Veszélyeztettségük érzetét az arra hivatott szervezeti, intézményi rendszer az elvárható szintnél kisebb mértékben képes csökkenteni.

H2: Feltételezem, hogy a katasztrófák által súlytott, vagy veszélyeztetett községek lakói borúlatoók településük jelenét és jövőjét illetően.

H3: Azt gondolom, hogy a vizsgált lakossági csoportok bizalma a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények, szervezetek iránt alacsonyszintű, ami az egyes személyek egyéni stratégiáiban is tetten érhető. Jövőbe vetett hitük negatív értelemben változott.

Feltételezéseimet a részminták vizsgálata csak részben támasztotta alá. A következőket tapasztaltam:

H1: Vizsgálatom azt bizonyította, hogy a katasztrófák által sújtott vagy fenyegetett települések lakossága mindenek előtt az aktuális veszélyforrások által veszélyeztetett. A katasztrófák – fenyegetettség – kapcsán a kérdezett személyek magas intenzitású lelki traumáról és folyamatos félelem-érzetről szorongásról számoltak be. Veszélyeztetettség érzetük a veszélyforrásokra, veszélyhelyzetekre vonatkozó ismereteikkel, tapasztalataikkal fordítottan arányos, ami esetenként a veszély fatalista felfogását eredményezi. Ebből következik, hogy pszichés terheltségük könnyítését a sokoldalú, korrekt és folyamatos tájékoztatás által vélik elérhetőnek. A tájékoztatás felkészítésbeni hiányosságaira utalnak azok a megnyilvánulások, miszerint a védekezési, kitelepítési tervek létezéséről többnyire csak a katasztrófa bekövetkezése után szereztek tudomást, így nem is rendelkeztek a hatékony cselekvéshez megfelelő ismeretekkel. A katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények és azok feladatai szintén csak részben ismertek a civil minta előtt, ami ismét a tájékoztatás, felkészítés lokális, regionális és országos rendszerének hiányosságaira utal.

A kérdezettek biztonságérzetük javítása érdekében – a tájékoztatás hatékonyságának növelésén túl – egyrészt politikai és szakmai együttműködést remélnék a szomszédos országokkal, másrészt a katasztrófa szituációk szakértő kezelésének személyi, anyagi és technikai feltételeit várják el az arra illetékes döntéshozóktól.

Ezek alapján a vizsgált minta permanens veszélyeztetettség érzetére, a lakossági csoportok elvárása és a katasztrófák kezelésére szakosodott szervezetek kínálata közötti egyensúlytalanságra vonatkozó hipotézisemet igazoltnak látom.

H2: Várakozásaimmal ellentétben az egyes részminták településük jövőbeni esélyeire vonatkozó megítélése meglehetősen differenciált képet mutat. Igaz, hogy mindhárom település válaszadói veszélyeztetettebbnek gondolják magukat, illetve

településüket más – szintén a veszélyforrás körzetében lévő – településeknél és ebbéli véleményüket érvekkel is képesek alátámasztani. Ugyanakkor azt látom, hogy a legnagyobb csapást átélte tákosai részmintája a leginkább bizakodó e tekintetben, míg a „csupán” veszélyeztetett státusú Fajszi lakosai egyértelműen pesszimistán látják falujuk jövőjét. Ezt az egyes események társadalmi nyilvánosságával, kormányzati szerepvállalással, a védekezés terén szerzett gyakorlati tapasztalatokkal, önkormányzatok érdekérvényesítő képességével és egyéb okokkal fentebb már magyaráztam. Ezek eredményeképpen mérhettem a leginkább súlytott település lakosai körében a legalacsonyabb elvándorlási hajlandóságot, ami ékes bizonyítéka a település jövőjére vonatkozó pozitív lakossági elvárásoknak.

Azt mondhatom tehát, hogy feltételezésem nem igazolódott be. A katasztrófa sújtotta települések jövőjét illetően számos – főként külső – tényező játszik meghatározó szerepet, melyek megléte vagy hiánya differenciálja a lakossági csoportok településeik jövőjével kapcsolatos attitűdjeit.

H3: A kérdezettek többsége egyértelmű bizalmatlansággal viseltetik a MOL Rt, de főleg a Paksi Atomerőmű Rt. irányában, ennek okairól fentebb már szóltam.

A Katasztrófavédelem, Vízügy, ÁNTSZ, Honvédség és más intézmények elfogadottsága 50% körüli. Ez mutatja a válaszadók irányukba megnyilvánuló várakozó attitűdjeit, de rávilágít az érintett szervezetek passzivitására, az óriás cégekkel szemben mutatkozó alárendelt helyzetére, anyagi és tárgyi feltételrendszerük hiányosságaira, esetleges érdektelenségükre is.

A válaszadók döntő többsége számol egy újabb katasztrófa (a katasztrófa) bekövetkeztével, aminek kapcsán saját érdekei védelmében nem képes hatékony lépéseket tenni, hiszen sem előrejelzésre nem számíthat, sem a már bekövetkezett események időszakára vonatkozó felkészülés, védekezési, túlélési stratégiák nincsenek kidolgozva és ez, az egyéni stratégiák kialakításának is gátját képezi. Mindez inkább Pusztaszőlős, de főleg Fajszi esetében igaz. Ennek következtében a kérdezettek többsége a rokon, családi kapcsolataiban illetve saját magában bíz az elsősorban.

Mindezek ellenére a két katasztrófát átélte település lakói optimistán tekintenek a jövőbe – ez főleg Tákos esetében van így, mely érdekében széleskörű társadalmi összefogás nyilvánult meg – ezzel szemben a fajsziak pesszimizmusa áll.

Mindezek alapján eredeti feltételezésem módosítására kényszerülök, hiszen az intézményrendszerrel kapcsolatos lakossági bizalom jól érzékelhető, mint ahogy az az elvárás is, hogy erősítsék meg a vállalatóriásokkal szembeni pozíciójukat és legyenek kezdeményezők a lakosság irányában.

Ami az egyéni stratégiák kialakítását illeti, ezek a szervezeti funkcionalitás által determináltak, így nem is beszélhetünk róluk. Az érintettek (veszélyeztetettek) jövőbe vetett hitének alakulását a tágabb környezet pozitív üzenetei vagy közömbös viszonyulása döntően befolyásolja. Nem igaz tehát az általam feltételezett – mindhárom településre egyaránt vonatkozó – negatív tendencia érvényesülése. A kép árnyaltabb és koránt sem ennyire kedvezőtlen.

Ezzel dolgozatom első felének – a civil minta adatai feldolgozásának – végére értem. Hátra van még a Pristinában szolgált KFOR-5 misszió felvételének ismertetése. Ez a katonákból álló csoport speciális körülmények között teljesítette hadszintéri szolgálatát. Mérésükre más jellegű kérdésekkel, de szintén az interjú technika felhasználásával 2001. őszén és telén került sor.

4. A pristinai állomány vizsgálati eredményei

Mint dolgozatom elején már említettem a külszolgálatot teljesítő katona állomány létszáma megközelítette a 350 főt. Az általam vizsgált mintába 16-an kerültek, ami nagyjából az alapsokaság 5%-ának felel meg. Ezen belül a szerződéses katonák csoportja alulreprezentált a hivatásosokéhoz viszonyítva és a mintába került 2 nő – bár számuk megfelel az alakulat férfi-nő arányainak – sem a törzsben szolgált, ahol többen tevékenykedtek, mint az alegységek kötelékeiben. Ilyen formán a reprezentativitás követelményeinek vizsgálatom kevésbé felel meg, de mindenképpen tapasztalatokkal szolgál tekintetben, hogy az általam firtatott kérdéskörökben a hazájuktól távol szolgáló katonák hogyan vélekednek.

Mint az alább közölt táblázatból látható, (8. sz. táblázat) a 16 fős minta három részmintára oszlik, bár az elemek alacsony száma miatt célszerűbb a csoport megnevezést használni. Ezek a hivatásos főtisztek és tiszttek, zászlósok és tiszthelyettesek, illetve szerződéses katonák csoportjai.

Az adatok feldolgozása során e három csoport véleménye közötti azonosságokra és különbségekre koncentrálok elsősorban, de – lehetőség szerint – összehasonlítást teszek a Magyarországon felvett civil minta adataival is.

A Pristinában használt interjúvázlat (lásd: melléklet) jóval összetettebb, sokoldalúbb vizsgálatot tesz lehetővé, ami egy másik anyag, a „Békefenntartók” c. könyv alapját képezi. Itt csupán az interjúk töredékét (tizenegy kérdéskör) kívánom dolgozatomban feldolgozni és közreadni.

4.1. Hadszíntéri gondolatok

A fenti bevezető után – ráhangolódás képpen – lássunk néhány kiragadott mondatot az egyes csoportok tagjai részéről, melyek jól tükrözik a kérdezettek életérzését, az általuk adott interjúk alaphangulatát, s akár mottóként is szolgálhatnak mondandójuk élén.

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Inkább az otthoni veszélyekre gondolok...”

„... Ha megtámadnak és a másik gyorsabb, csak, ha hibázott, akkor van esélyem az életben maradásra...”

„... Ez egy olyan jellegű szolgálat, amely hozzátartozik az én szakmai kultúrámhoz... ebben a szolgálatban a fekete nylonzsák is benne van...”

„... Az igazi Balkán szindróma a környezetvédelem teljes hiánya...”

HIVATÁSOS ZÁSZLÓSOK ÉS TISZTHELYETTESEK:

„... Egy szomorú etnikai tisztogatás után ez a nemzet megpróbál talpra állni... ebből fakadóan teljesítjük a ránk rótt feladatokat...”

„... Itt tudatosult bennem, hogy mit vállaltam azzal, hogy katona vagyok. Hogy bármikor azt mondják menni kell, és akkor igenis harcolni kell...”

„... Anyám! Én nem ezt a lovat akartam!”

SZERZŐDÉSES KATONÁK:

„... Ha meghalok, hát Istenem! Így jártam...”

„... Feszesebben kell ellátni a szolgálatot, mert itt az ember az életével játszik, meg a többiekével...”

„... Más katona azt mondaná, hogy nem csinálná meg, semmi pénzért...”

„... Bízunk egymásban és ez jó..., ha pletykák adódnak is, próbálom elhessegetni... szeretném, ha nem úgy értene, hogy most az ember nincs otthon hat hónapig és szabad a vásár...”

„... Összejöttem itt egy fiúval... itt nem engedélyezett ez a kapcsolat...”

„... A pihenőidő szent és sérthetetlen, hacsak nincs valami munka...”

4.2. Kérdések és válaszok

A mintába került állomány összetétele tehát a következő:

8.sz. táblázat: A katona minta összetétele, Pristina

Fő	Személyes adatok							
	Nem	Kor	Rendfokozat	Iskola	Állományi kategória	Családi állapot	Lakóhely	Teljesített-e már ezelőtt külszolgálatot
1	Férfi	29	tiszt	főiskola	Ht.	nős	falu	nem
2	Férfi	46	főtiszt	főiskola	Ht.	nős	megyeszékhely	nem
3	Férfi	25	tiszt	főiskola	Ht.	nőtlen	megyeszékhely	igen
4	Férfi	26	tiszt	főiskola	Ht.	nőtlen	megyeszékhely	nem
5	Férfi	48	főtiszt	egyetem	Ht.	nős	főváros	nem
6	Férfi	48	zászlós	szakközépisk. érettségi	Ht.	nős	megyeszékhely	nem
7	Nő	25	tiszthelyettes	szakközépisk. érettségi	Ht.	hajadon	megyeszékhely	nem
8	Férfi	35	tiszthelyettes	szakközépisk. érettségi	Ht.	nős	város	nem
9	Férfi	36	zászlós	gimn. érettségi	Ht.	nős	megyeszékhely	nem
10	Férfi	24	tiszthelyettes	gimn. érettségi	Ht.	nőtlen	megyeszékhely	nem
11	Nő	23	tiszthelyettes	gimn. érettségi	Szerződéses	hajadon	község	nem
12	Férfi	28	tiszt	szakmunkás-képző	Szerződéses	nős	város	igen
13	Férfi	25	tiszt	8 általános	Szerződéses	nős	város	igen
14	Férfi	27	tiszt	szakmunkás-képző	Szerződéses	nőtlen	város	igen
15	Férfi	25	tiszt	szakmunkás-képző	Szerződéses	nős	megyeszékhely	nem
16	Férfi	34	tiszt	szakközépisk. érettségi	Szerződéses	nős	falu	nem

Lássuk tehát az egyes kérdésekre adott válaszokat és azok – esetleges – csoportjellemzőit.

Bizonyára volt arról elképzelése, hogy mi vár itt Önre? Ehhez képest mit tapasztalt, milyenek voltak az első benyomásai?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Az első benyomásaim rettenetesen negatívak voltak. A szennyezett levegő és környezet... erre nem számítottam... erről otthon soha senki nem szólt egy szót sem. Ez az igazi Balkán szindróma... a környezet védelmének legelemibb hiánya. Nem gondoltam volna, hogy ilyen gyönyörű hegyes és csodálatos tájon egyszerűen nincs erdő és élővilág...ami a kontingens életét illeti, abban nem találtam sok negatív elemet. Ez a hajdúhadházi öt héthez képest már felüdülés volt...”

„Az első benyomások? Nehézséget okozott, hogy kiérkezésem után senki nem mondta mit is kell csinálnom, mit várnak el tőlem...? Mert ami a munkaköri leírásunkban rögzítve van, attól gyökeresen eltér a gyakorlat... az alapján nem lehet az ember munkáját megítélni, főleg itt, hadműveleti területen nem...”

„Hogy mi fog itt várni? Voltak bizonyos információim, hiszen közvetlen munkatársaim már teljesítettek missziós szolgálatot...ami a szakmai oldalát illeti úgy gondoltam, hogy ezeknek a követelményeknek meg tudnék felelni. Komoly, szorongásos állapotban telt a felkészülés időszaka... amikor kiérkeztünk, fizikailag és pszichikailag annyira fáradt voltam, hogy az első 24 órát végig tudtam volna aludni. Azután a beilleszkedés problémái kötöttek le... mint amikor az óvodásokat terelgetik... Szerencsére könnyen alkalmazkodom, meg lelkiileg is azonosultam a feladattal, így könnyebb volt.”

„Már másodszorra vagyok kint és bizonyos területeken javulást tapasztaltam... Ez főleg az állomány pihentetésére vonatkozik. Jó dolog, hogy alkalom adódik kirándulásokra, Rigómezőre vagy egyéb helyekre... Én például eljutottam a görög tengerpartra egy egynapos kirándulás keretében. Még soha nem voltam ott. Egy – két hónapra erőt adott az az élmény... Tavaly ilyen nem volt...Ettől a második kiutazásomtól kicsit féltem. Az első alkalommal ugyanis minden új volt, s mire kiismertem magam eltelt az idő... Most, hogy kijöttem, azonnal átláttam a feladatot, de aztán segítettem másoknak – az újaknak – és aránylag gyorsan teltek a napok...”

„Maximális baka-életre számítottam és azt is kaptam. Kicsit keményebbre gondoltam már ami a katonásdit illeti...Ami kellemetlen meglepetés volt? Hogy nem azt a támogató

fogadtatást kaptam, amit elvártam volna... Én nem vettem részt a csapattal a hajdúhadházi alapkiképzésen... nem ismertem senkit... ők – mondhatni – kollégákként jöttek ki ide. Nagyon idegen voltam közöttük kétszeresen is, hiszen ráadásul a légierőtől érkeztem...”

„Igen volt egyfajta elképzelésem... Megmondom őszintén, hogy ami az elhelyezést, a környezetet illeti rosszabbat vártam. Tisztelet az elődeinknek, hogy a feltételeket megteremtették...Aztán két – három nap múlva láttam, hogy a lehetőségek hihetetlenül korlátozottak (ami a napi élet szolgálat melletti dimenzióit illeti) és, hogy 3-4 futballpályányi területen leszünk kénytelenek az életünket élni... ami pszichésen igen megterhelő lehet...”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„Ötven százalékban sejtettem mi vár majd rám. Ez be is igazolódott. Vakon jöttem, semmiféle előzetes információval nem rendelkeztam. Magamban rendeztem a dolgokat... tudtam, hogy magyarok közé megyek, érteni kell a nyelvet, lesznek napi kihívások, nem biztos, hogy a kaját szeretni fogom, mosóport vinnem kell satöbbi... Ez volt az én ötven százalékom... a másik ötven (ami a feladatra vonatkozik) az ~~hőszab~~ számítottam. Szinte minden jobb volt, mint amit vártam. Egy lerobbant táborra és elhelyezésre számítottam... el voltam hűlve, amikor megláttam, hogy milyen a segélyhely... nagyon korszerű és jól felszerelt. Igazán jó munkafeltételeket biztosít...”

„Mikor Pestre utaztunk a repülőtérrre, arról beszélgettem a szomszédoddal, hogy mikor jövünk megint erre..., hogy kint mi lesz?

Az igazság az, hogy a vakvilágba jöttünk, nem tudtuk, hogy mi vár itt ránk. Otthon láttunk képeket, ismertük a már kint jártak elmondásait, de az egész más... Nekem kellemes csalódást okoztak az itteni körülmények... jobbat kaptam. mint amit vártam, az elhelyezést és munkafeltételeket is beleértve...Aztán szépen ellaposodott minden...most azon a szinten vagyok, hogy nem ezt a lovat akartam...”

„ Az első turnusban kint lévők mesélték, hogy mi van itt, de aztán teljesen más a valóság...Mondták, hogy minden éjszaka lövöldözés volt, mozgalmas volt az életük... ahhoz képest most idill van... Én járok Szkopjéba, jó, mondjuk ott megdobáltak bennünket egyszer – kétszer tojással meg közel, de alapvetően nyugalom van... Most nyugis a helyzet. Jobb benyomásaim voltak, mint amire számítottam. Bár én mindig tartottam magam... a katonák miatt is... Most kezdek már egy kicsit besokallni...”

„Hírből voltak ismereteim. Nyugodt légkörű helyre számítottam, ahol dolgozni természetesen kell, de mindenki a saját szakterületén belül bizonyos önállósággal rendelkezik. Ehhez képest káoszt tapasztaltam... Én egy műhely parancsnoka vagyok és 15 emberem van... nekünk lenne a feladatunk a tábor folyamatos fenntartása, amit átvett tőlünk egy civil cég. Így nem sok értelmét látom az ittlétünknek. Az összes kulimunkát ránk sózták, mondván, hogy az kell a karbantartáshoz... és a hadsereg közben két részlegnek fizet egyazon munkáért...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„Az ember mindig elképzeli valamit, és aztán más fogadja...Annyira nem csalódtam, mert tudtam, hogy össze leszünk zárva, szokatlan körülmények lesznek. Így aztán a valóság nem tört le különösebben...Nehéz volt abból a szempontból, hogy nem ismertem senkit, csak a szolnoki állományt... féltem, hogy nem fogadnak be, mint nőt, aztán megszoktam.”

„Én már voltam itt egyszer. Ehhez képest meglepődtem rendesen, nem erre számítottam. Tavaly nagyon jól ment minden, pedig akkor még lőttek, itt haltak meg az emberek. Láttuk a saját szemünkkel... meg a mitrovicai tömegoszlataison is ott voltunk... Ahhoz képest most nyugalom van. Inkább az állomány baszogatásáról van szó... Nem nagyon lehet pihenni, mindig kitalálnak valami munkát, amihez semmi közünk nincsen. Szóval lassan menekülni kell, hogy békén hagyjanak... nem úgy kezelnek minket, mint szerződéses katonákat kellene...”

„Másodszorra vagyok itt. Mikor tavaly jöttem, nem tudtam, hogy mi vár itt rám. Kevert csapatba kerültünk, még 3 hónapig itt voltak a Vásárhelyiek is. Az jó volt, gyorsan elszaladt az idő. Aztán kijöttek a mieink és azokkal már lassabban telt...Most másodszorra azt látom, hogy rosszabb lett az állomány és a parancsnokság is... A tavalyiak tudták, hogy meddig lehet feszíteni az állományt... egy idő után engedték, hogy levezzük a gőzt. Ez most nem így van. Hót ideg a kis csapat. Idegileg kikészül a társaság... tudja, így a vége felé már nagyon sok... Nem úgy kezelnek minket, mint szerződéses katonákat, hanem mint valami „rossz” sorállományt. Itt nekem felelősségem van, én katonának jöttem ide, de nem úgy kezelnek...”

„Azt gondoltam, hogy őrkatonaként fogok szolgálni, mint tavaly. A kiérkezésünk után fél órával már más elképzelésem volt... közölték, hogy gépkocsit fogok vezetni. Ez végül is pozitív változás volt, mert a leterheléseket össze sem lehet hasonlítani. Az őrkatoná

három naponta nyomja a szolgálatot fagyban és forróságban... most is, hogy szakad a hó... Ha meg szabadságot van, kétnaponta kerül rá a sor...Az átállás az otthon után, meg az időjárási viszonyok és a zsúfoltság, ezek jelentettek problémát..."

„Ez a második misszióm már nem olyan, mint az első volt. Sokkal feszesebb... Más lett minden... a parancsnokok részéről való hozzáállás, emberekkel való bánásmód, negatív érzéseket váltott ki és nem csak énbőlőlem... Túlzottan be vagyunk szabályozva a takarodó, a cigarettázás, az ital... tudom, hogy balesetet okozhat, de kell néha az embernek, hogy kicsit kikapcsoljon. Ha nekem nem lehet, miért lehet az őrnagynak?"

„Halvány fogalmaim voltak a többiek elmondásai alapján... Végül is csak néhány dologban tévedtem... Mondták az „öregek” ugye, hogy őréséget adunk meg EAP-ot. Csak azt nem gondoltam, hogy annyi sok szolgálat összejön még mellette, mert járört adunk az albán munkások mellett, a konyhára megyünk kisegíteni, ügyeletesek vagyunk, és szállítmányt kísérünk, beszerzésre megyünk vagy biztosítást adunk és valaki mindig otthon is van, aki helyett a szolgálatot is le kell nyomni... A várakozásokhoz képest nagy a leterheltség..."

A tisztek csoportjának várakozásait illetően elmondhatom, hogy a teljes tájékoztatatlanságtól, a külszolgálatot teljesítő kollégák elmondásain keresztül a már megélt missziós tapasztalatokig sok mindent magukba foglalt.

A tájékoztatatlanság általában szorongásban fejeződött ki, ami a kiérkezés után – a feladatok ismeretében – többnyire gyorsan elmúlt.

A valóságosnál rosszabb elhelyezési körülményeket, merevebb kapcsolati viszonyokat és beilleszkedési nehézségeket vártak. Első benyomásaikat a hazai ésszel felfoghatatlan mértékű környezetszennyezésről szereztek. A munkakörülmények a hazai feltételeket messze meghaladták, míg a szolgálaton kívüli tevékenységek lehetősége igen korlátozott, bár bizonyos területeken előrelépés tapasztalható.

A beilleszkedést, feladatkörbe való jártasság megszerzését elősegítő, támogató magatartást hiányolták.

A zászlósok és tiszthelyettesek elmondásuk szerint nem rendelkeztek a kinti viszonyokra vonatkozó reális ismeretekkel. Ami információt a már kint szolgált társaiktól begyűjthettek, az többnyire elavultnak bizonyult.

Várakozásaikkal ellentétben kellemesen csalódtak a munka és életkörülményeket illetően. Megnyugtató volt az időközben normalizálódott – fegyveres összetűzésektől mentes – belpolitikai helyzet. A táboron belüli munkavégzés bizonyos elemeinek szervezetlensége viszont feszültségeket szült.

A szerződéses katonák tájékozottsága jobb képet mutat. Ez abból adódik, hogy a kérdezettek többsége már részt vett pristinai missziós szolgálatban. A többieknek hallomásból voltak ismeretei.

Tapasztalataik szerint a körzetben a szolgálat sokkal biztonságosabbá vált mint egy évvel ezelőtt volt. Ugyanakkor a táboron belüli élet feszítettebb, túlszabályozott, ami – az idő előre haladtával – egyre terheesebb. Nehezményezik, hogy nem állománykategóriájuknak megfelelően – szerződéses, önkéntes katonákként – kezelik őket, a pihenőidejükkel gyakran nem rendelkezhetnek, egyre inkább nő a leterheltségük.

Azt mondhatom tehát, hogy mindhárom csoport a pristinai viszonyokra (a hadszíntérre) vonatkozó, korrekt – a felkészítés folyamatába beilleszthető – kompetens személyek által nyújtandó tájékoztatást hiányolja. A meghatározó – első – benyomások a környezet szennyezettségére, az újonnan érkező tisztek beilleszkedését elősegítendő alacsony hajlandóságra, a szerződéses katonák túlzott leterheltségére és nem állománykategóriájuknak megfelelő kezelésére vonatkoznak.

Hadműveleti területen a szolgálati feladatok ellátása fokozott veszéllyel jár. Különösen elmondható ez az USA elleni terrortámadás és az azt követő afganisztáni események, a bio - terror kapcsán. Mi itt Koszovóban iszlám környezetben élünk, természetes hát, ha ezek az események félelmet keltenek az emberekben...

- *Átélt-e ezt az érzést szolgálata során?*
- *Milyen típusú félelmei vannak (voltak)?*
- *Milyen helyzetben jelentkezett ez és mi volt ennek a közvetlen kiváltó oka?*
- *A félelem hogyan nyilvánult meg az ön esetében (erős szívdobogás, émelygés, remegés, hidegveríték, hányás stb..)?*

FŐTISZTEK ÉS TISZTEK:

„... Attól félt itt a kontingens és én is, hogy az a hisztéria, ami eluralkodott a világban, az átterjed Magyarországra is... Attól, hogy jó magyar szokás szerint a kormány

felajánl embereket Afganisztánba vagy máshová... Szerencsére nem tette. Ez biztonságérzettel töltött el minket. Az itteni iszlám környezet örülhet, hogy itt a NATO és a KFOR... megvédjük őket a szerbektől... belőlünk élnek...Félelemérzetet tehát csak az afganisztáni helyzettel és azzal, hogyan reagál Magyarország – éltem át. Az V. cikkelyt is életbe léptették, amire nem volt még példa a NATO megalakulása óta. Van miért félnünk nem? Ami a félelem megnyilvánulását illeti én úgy mondanám, hogy nagyon szomorú lettem...”

„Félelem? Önmagában azért, mert hadműveleti területen teljesítek szolgálatot, nem volt és ma sincs...a feladataim zömében a táboron belül tartanak, lehet, hogy ez az oka... Ami nap mint nap gyötör és félelemként jelentkezik, az az, hogy a családom ezeröttszáz kilométerre van és nem tudok/tudnék azonnal a segítségükre lenni, ha arra kerül a sor...”

„Tavaly is voltak incidensek, idén is. Ha menni kellett én szívesen mentem. Úgy éreztem, hogy bizonyíthatok, értem a feladatomat... A fiatalos harci hév az bennem van, de igyekszem körültekintő lenni és nem beleugrani mindenbe...Vigyáznom kell az embereimre is. Hogy félnék? Arról nincs szó... sokan mondják, hogy azért mert még nincs családom, gyerekeim. Lehet... A katonáim között is sok ilyen srác van... szeretem ezeket a fiúkat... Ha akció van, mondják: Hadnagy úr, én önnel akarok menni... menjünk és csináljuk... Nemrég aknákat találtunk... jöttek és segítettek... nem felelőtlenül, vakmerőségből, hanem mert szeretik a munkájukat... érezték, hogy ők szerződéses katonák... Ellentétben az otthoni lehetőségekkel ugye...”

„Hogy találkoztam –e a félelemmel? Hát hogyan, a félelem megvan... Mondhatni, hogy az ember attól fél, amit nem ismer. A mi munkánknak is megvannak a maga fogásai ugyanúgy, mint bármely szakmának. Ha ezeket ismerjük, és jól alkalmazzuk, csökken a veszélyeztetettség érzete...”

Megrendített, ami szeptember 11-én történt Amerikában... egyértelmű, hogy veszélyesebb itt a helyzetünk, mintha otthon lennénk...Szerencsére nem kerültem veszélyes szituációba itt Pristinában...”

„Nem elsősorban az itteni konfliktusból adódó veszélyekre gondolok. Inkább az otthoniakra. Mindenek előtt a betegségekre, amelyeket jó lenne elkerülni, a munkanélküliségre – a nejem már több mint egy fél éve munkanélküli -, az anyagi bizonytalanságra, a gyerekek jövőjének veszélyeztetettségére...Itt Pristinában nem

kerültem zűrös helyzetbe, bár ezt az ember sokszor észre sem veszi... az, hogy fegyver van nálam az nem vigasztal. A dolog ugyanis nem arról szól, hogy a felek szemben állnak, hanem, hogy a tetőről vagy egy eldugott helyről, alattomban lemészárolják az embert. Ez ellen mi sem tudnánk védekezni... ”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„Hogy őszinte legyek, nem igazán éreztem ilyet. Én tudom, hogy a tábor felépítése, az itt szolgálatot adó katonák, mi itt egymásért vagyunk... Nem mondom, szeptember 11-e után néhány napig bármi lehetett volna... ez megfordult többünk agyában, de a tájékoztatás szerencsére gyors volt és ez biztonságérzetet adott...A NATO részéről magasabb készenléletet rendeltek el... ennek láttán vagy erre válaszul, az itteni lakosság – túlnyomó többségében albánok – néma tüntetésbe kezdett... a városban kint az ablakokban gyertyákat gyújtottak... Amikor értesültünk erről, megnyugodtunk, visszavettük a készenlélet... ”

„ Voltak és vannak félelmeim... Amikor szóba kerül, hogy mennünk kell, hogy a tábort áthelyezik, ilyenkor van bennem félelem..., hogy beszállunk mi is ebbe az Amerika és a terroristák közötti konfliktusba. Magyarország is. Átcsoportosítanak minket. Igen... Ma már tudjuk, hogy pletyka volt, de az emberek beszéltek róla... Volt bennem félelem... Félttem, hogy háború lesz... féltettem a szüleimet, rokonaimat, önmagamat... Néha kérdeztek telefonon otthonról, hogy itt mi van? Mondtam, hogy semmi. Itt nyugalom van... biztos észrevették a hangomon... Akkor félttem. Tudatosult bennem, hogy én katona vagyok és, hogy mit is vállaltam ezzel..., hogy bármikor mondhatják, menni kell, és akkor igenis harcolni kell... ”

„Nem, soha nem volt félelemérzetem. Én úgy jöttem ide ki, hogy engem itt megfizetnek, ezért vállalom... Otthon megfogadtam, nekem itt akármit mondanak értettem, megcsinálom... nem fogok ellenkezni, amíg nagyon vad dolgot nem mondanak... Néztam a TV-ben a szeptember 11-ét. Megtörtént. Sajnálom a mai napig... Az otthoniakat félttem, hogy ne legyen semmi probléma... Itt vigyáznak ránk... itt nem lehet probléma a hírműsorokat, de nem keltettek bennem félelmet, gondolom azért, mert messze van...Lehetnek persze következményei, de szerencsére messze vagyunk... egyenlőre... Ma reggeli hír, hogy öt KFOR katonát bevittek a kórházba, mert mindenféle bajuk lett... Hadműveleti terület... kérdem én, belefér?... ”

„... Amikor történt az az eset... szeptember 11-ike... utána volt a KFOR parancsnokváltás... akkor veszélyes volt a helyzet...mi biztosítottunk... Egyébként nem vészes...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„Félelem? Nem, nem hiszem. Annyira komoly dolog itt még nem történt... bombariadó már volt, de még nem lőttek be a táborba...Talán, amikor a fiúk mentek ki, akkor volt bennem egy érzés... féltettem őket. Visszajönnek vagy sem? Itt van ez az afganisztáni helyzet... mennek a magyarok vagy nem? Nem tudni...”

„Éppen szolgálatban voltam, amikor az a sajnálatos dolog történt Amerikában... Én inkább dühös voltam, mint ijedt, mert azt embertelen dolognak tartom, hogy a civileket terrorizálják... Ha katona az ember, akkor katonával harcoljon...Én azt mondom, hogy a Hazám mindenek előtt! Ha azt mondják, hogy menni kell érte harcolni, én zokszó nélkül megyek... Úgy vagyok vele, hogy ha én nem megyek, más sem fog menni és akkor lerombolhatják... Lehet, hogy hülyén hangzik, de inkább én haljak meg mint a családom otthon... Én nem érzek félelmet... Nem gondolkodnék különösebben, ha menni kellene... nem mondom, hogy nem lenne heves szívdobogásom, de mennék és csinálnám..., ha meghalok, hát Istenem, akkor így jártam! Ezt dobta a gép...”

„... Hát jó! Mindenki volt valami félelem, hogy bármi történhet... nem is annyira velem mint inkább az otthoniakkal... Nehogy Magyarországot éppen akkor támadják meg, amikor mi itt vagyunk...Sokan hazamentek volna... mindenkit húzott a szíve, hogy nehogy otthon baj legyen... sokat beszélgettünk erről, de senki nem kezdeményezte a hazamenetelét...Magamat nem féltettem. Aláírtam azt a szerződést... nekem teljesítenem kell bármi áron. Védennem kell, amit rám bízta, akit a védelmem alá rendelték...”

„... Amikor a terrortámadás történt felmerült bennem, hogy talán nekünk fordulnak... iszlám környezetben vagyunk, de aztán egy hét múlva már láttam, hogy nem nagyon lesz itt gond. A magyarokat barátian kezelik... van, aki köpködni szokott ránk, talán mert azt hiszi, hogy olaszok vagyunk, vagy, hogy – állítólag – a szomszédos, déli államnak fegyvert szállítunk... Ezt nem tudom... Mint mondtam vannak itt francia idegenlégiosok, köztük sok a magyar. A magyarokat meg az oroszokat tisztelik leginkább a légióban... szívósak... bármilyen munkát képesek megcsinálni, és ezt az albánok is tudják...”

„Az első napokban persze foglalkoztatott, hogy mi lesz, ha beindul itt egy komolyabb akció? Mentünk fel a HQ-ra (főparancsnokság), védtük... szorongás volt bennünk, de már elmúlt.”

„... Megdöbbenett, hogy egy ilyen hatalmat, mint Amerika, képesek egyáltalán megtámadni... Aztán eszembe jutott, hogy mi van, ha minket is bevonnak, és ki kell menni Afganisztánba? Arra nem vállalkoztam volna, inkább leszerelnék...”

A tisztek csoportjának kisebb hányada mondja, hogy a hadszíntéren nem érzett félelmet, a terrorcselekmények nem váltották ki ezt az érzést. A többség konkrét félelmekről beszél, ami – a szeptember 11-ei események után – az országért, az otthon maradt hozzátartozókért érzett aggodalomban, szorongásban fejeződik ki.

A tiszthelyettesek esetében kiegyenlítettebb a kép. Ketten állítják, hogy nem éreztek félelmet, a veszélyek vállalása a szolgálat velejárója. Három fő átélte/éli ezt az érzést, a terror kiszélesedésétől és háborúba való sodródástól tart és az otthoniakért aggódik.

A szerződéses katonáknak is voltak félelmeik. Az ő esetükben inkább a hadszíntér, az esetleges diszlokációval kapcsolatos lehetőségek jelentették ezek tárgyát. Ezt követte az otthoniakért való aggodalom, amely többeknél a hazautazás lehetőségének fontolgatását eredményezte.

Azt mondhatom tehát, hogy a szeptember 11-ei események után a magyar kontingens állománya körében egyértelműen jelen van a félelem érzése. Ennek irányultsága kettős. Egyrészt a missziós szolgálat egyébként is kockázatos, de a terrorcselekmények után fokozottan veszélyessé váló színtere, másrészt ezen cselekmények eszkalálódása esetén, Magyarország és az otthon maradottak biztonsága miatt érzett aggodalom. A félelemérzet megoszlása azt mutatja, hogy a főtisztek, tisztek csoportjában az otthon maradt családtagok, egyáltalán a magyarországi események lehetséges alakulása miatt erős az aggodalom, és a szolgálattal együtt járó veszélyek kisebb érzelmi hatást váltanak ki. A szerződéses állomány esetében ez éppen fordítva van, míg a tiszthelyetteseknél nagyjából kiegyenlített a helyzet.

Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a félelem akkor alakul ki, amikor felismerjük, hogy nem tudunk bizonyos helyzeteket ellenőrizni illetve uralni - hogy nem önmagában a

helyzet az ami a félelmet kiváltja, hanem saját képességeink elégtelensége, ami a pszichikai, fizikai adottságoktól, a kiképzettség fokán át, a fegyverzet, az ellátás színvonala, az információkkal való ellátottság, elöljáróba vetett bizalom kérdésköréig sok mindent magába foglal – akkor megpróbálkozhatunk az egyes csoport félelmek okainak megkeresésével és magyarázatot kaphatunk arra, hogy miért is különböznek ezek egymástól.

Ezzel együtt azt mondhatom, hogy a félelemérzet ilyenfajta – csoportokra jellemző – megnyilvánulása az elért egzisztenciával, családi helyzettel, gyermekek számával, iskolázottsággal és egyéb szociológiai jellemzőkkel is magyarázható.

Milyen veszélyforrásokat tart aggasztónak és miért...?

- Került-e tényleges veszélyhelyzetbe és hogy oldódott az meg...?

- Az, hogy fegyver van a kezében csökkenti-e az Ön veszélyeztetettség érzetét...?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Igazi veszélyforrásoknak tartom a félretájékoztatást, az emberekben való félelemkeltést. Különösen igaz ez az itteni körülmények között... Említésre méltó veszélyhelyzetbe itteni szolgálatom alatt nem kerültem. Az, hogy fegyver van az embernél, minden katonának biztonságérzetet ad. Azt gondolom, hogy ez így ~~teljesen~~ ^{teljesen} ~~szükséges~~ fegyveres akcióra vagy hasonló cselekményre utal, akkor nem. Volt viszont egy eset az elmúlt héten, amikor a városon keresztül haladtam a terepjáróval és forgalmi dugóba kerültünk. Ez majdnem egy óráig tartott. Közben az albánok ellepték az úttestet és körbevették az én kocsimat is. Se ki, se be. Bizonyos szorongás vett rajtam erőt a sok barátságtalan, nem igazán európai arc láttán, amelyik a kocsi belsejébe bámult... Ha ez egy évvel ezelőtt történik, nem biztos, hogy megússzuk. Hogy fegyverrel járkalunk, nem igazán csökkenti a veszélyeztetettség érzetét... nem hiszem, hogy adott esetben ez jelentené a megoldást. Itt mindenkinek van fegyvere – a civilekre gondolok – és, ha ártani akar nekem, azt váratlanul és lesből teszi... itt nem szemtől-szembe folyik a harc...”

„... A főparancsnokságon látjuk el az őrzés-védelmi feladatokat, így inkább arról beszélnek... Szerencsére idáig még nem történt komoly támadás. Sem bomba, sem egyéb fegyveres támadás, de reális veszélynek tartom azt, hogy gépkocsival valaki közénk hajt, gránátot dob vagy lead egy sorozatot és elszáguld..., hogy ez velünk nem esett meg, az

valószínű annak köszönhető, hogy az ittenieket minden érdekük a NATO-hoz köti. Mi védjük meg őket, belőlünk élnek, velünk kereskednek. Ha nem így lenne nehéz dolgunk lenne velük... A fegyver, amit magammal hordok nem véd meg, nem csökkenti a veszélyeztetettségemet, de mégis ad egy kis biztonságérzetet... ha elvétenek, van egy válaszlehetőségem... csak, ha a másik hibázott, akkor van esélyem az életben maradásra..."

„... A szolgálatunkból adódóan sok ilyen van, de erre szerződünk, ezért ezekről nem is szólnék. Mivel a kérdés az itteni életünket célozza, ezért az otthon hagyott veszélyforrásokat nem említem. Hogy veszélyhelyzetbe kerültem-e? Egyfolytában abban vagyok én is, más is, csak idővel az éberség tompul és a veszély megszokottá válik. Ekkor van baj... Ami a fegyvert illeti, már megszoktam, hogy mindig rajtam van... remélem nem kell majd használni..."

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„A rengeteg fegyvert, ami itt az emberek kezében van... a vallási összeférhetlenséget, a politikai kalandorságot és a maffiát. Ez mind itt van Koszovóban. Ez egy más kultúra. A Balkán. A szerbek nem mondanak le róla... ha mi innen kimegyünk, megint elindul az öldöklés. Ez az egész maga a veszélyforrás..."

„... Most láttam éppen a televíziót, volt a Baló György... megkérdezték tőle, hogy ő hogyan gondolja? Mondta, hogy gondolkozzunk el rajta, Magyarország szegény vagy gazdag? Gazdag. Kelet vagy Nyugat? Nyugat. Hát így gondolkodik egy iszlám terrorista is... Én is azt mondom, hogy jobb félni, mint megijedni. A terrorizmus az elsőszámú veszélyforrás és mi itt közel vagyunk hozzá... Remélem, hogy otthon nem lesz semmi baj ebből... Talán még az árvizet említeném otthon... az sok kárt okozott..."

A fegyvert megszoktam. Ez a hivatásommal jár... használnám, ha kellene, bár nem tudom, hogy dolgoznám fel később? Azért csak azt mondom, hogy használjuk csak, ha baj van! De a repeszálló is rajtunk legyen, mert csak akkor fizet a biztosító!"

„... Pillanatnyilag itt Koszovón belül csend van. Gyakran járok kint és rengeteg katonát és harcjárművet látok ez kétségtelen... biztos, hogy visszatartó erő itt a NATO. Inkább Macedóniába érzek feszültséget... ott másképp néznek ránk... az húzóssabb... Engem már dobáltak ott meg. Azóta nagyon figyelek rájuk. Itt most béke van... Hogy miért van ez így? Mert itt már gyakorlatilag nincsenek szerbek... ezért van béke...meg, hát a KFOR csak itt van... 30-40 ezer katona, az jelentős erő... Az egész tartományban,

minden ami szerb, le van rombolva, fel van gyújtva, ki van fosztva... nincs már kivel feszültséget csinálni... Egészen addig, míg egy új nemzedék fel nem nő, mert ezek nem fognak nyugodni a bőrükben soha... Koszovó szerb föld..."

„... Hát alapvetően minden a vallási megosztottságból adódik... Keresztény és muszlim, ez az oka a társadalmak közötti feszültségnek. Mi itt a veszélyforrások kellős közepén tüsténkedünk, csak sokszor észre sem vesszük..."

Az otthoniakat féltem a betegségek, munkanélküliségtől, meg az ilyen kivédhetetlen dolgoktól... Magamat nem."

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„Az itteni helyzettel kapcsolatos aggodalmak adottak... Félek, hogy belesodródunk ebbe a háborúba Afganisztánba... nem szeretném. Aggaszt a családom helyzete is, a betegség, munkanélküliség... a szülők... úgyis tudja miről beszélek igaz?"

„Aggaszt, hogy a szomszédos államok nem nagyon csípnek minket... Románia nagyon magyar ellenes... félek, hogy egyszer betörnek az országba és mi nem tudjuk megvédeni magunkat. Látom nem érti... Elmagyarázom. Egy amerikai delegáció jött hozzánk a laktanyába és kihozták őket az alakulótérre, nézzék meg a technikánkat. Nézegette a tábornok és azt mondta: szép, szép ez a múzeum, de mivel fognak harcolni? A parancsnoknak leesett az álla... nem tudott rá mit felelni... Az azért vigasztal, hogy ezzel a régi technikával is ott vagyunk a szeren... Tudnánk meglepetést okozni...Én már másodszorra vagyok kint... tavaly július 28-án volt a nagy szerb ünnep, a zizit nem lehetett volna feltolni... Ez volt a mitrovicai balhé – hogy a veszélyes helyzetekre tereljem a szót- a 10 ezres tömeg megindult, hát én még úgy nem láttam tömeget begerjedni... Fenyegetőztek, hogy betámadnak ide is, hogy a főparancsnokságot akarják megtámadni... Egy hétig készenlétben voltunk... vártuk, hogy menjünk már és lőjünk vagy valami... Aztán a tömeg megindult... itt mentek elöttünk tudja, ahogy a köves út itt van... Pár száz méterre. Különösebb félelemérzet nem volt bennem. Mindenki a feladatra koncentrált. Azok meg lőttek a levegőbe, össze-vissza..."

Mondok egy másikat. Amikor kijöttem januárban a legelső őrségembe ide az 1-es toronyba, a barátom meg a 2-esbe, látjuk ám, hogy itt Koszovó-Poljén lövik egymást. Nézd már! Mondom a havernak a telefonon, azok meg lövik egymást! Aztán egy villanás az autó felrobbant, fut a pali, elborul, többet nem kelt föl. Leszedték, ahogy illik... Szóval tavaly még nagyon jó éles helyzetek voltak...De, hogy a szerb ünnepekre

visszatérjek... hát akkor nagy csata volt itt és két francia hidászt meg két magyart ki kellett kísérni a mitrovicai hídra... már akkor ott volt a városban 300 rohamosztagos. Fele amerikai, fele francia... teljes vértzetben. Gondoltuk is, a fenébe barátom, hova jöttünk mi? És akkor megláttuk a hidat... az albán oldalon semmi sincs, még házak se nagyon... a szerb oldalon csupa nagy bérházak. Egy pár légiós volt ott szétszórva a híd mellett meg alatta... nekem meg át kellett menni a hídon a szerb oldalra... Az egyik légiós integet nekem és a szemeire mutogat..., hogy figyeljek, mert mesterlövészek vannak fenn a tetőn. És akkor én is kiszúrtam kettőt közülük... nyeltem nagyokat... Ha elkezd löni, innen élve el nem megyek, mert nekem kell biztosítani..., de nem történt semmi.

A másik! Megkaptuk az oltásokat..., de a baj lehet légi úton terjedő is vagy sugárzó... itt vannak az uránmagos lövedékek amit az amerikaiak használtak... sugároznak... De döntően az otthoniakat féltem... betegségek, munkanélküliség miegymás... ”

„Gyakran szoktam a városban parkírozni, mert akiket viszek, azoknak ott van dolguk. A múltkor egy civil jármű felrobbant az egyik EAP-on... Én nem a lövéstől félek vagy a gránátvetőtől, hanem, hogy sikerül egy mágneses bombát a kocsim alá tenniük és én nem veszem észre... Ezért aztán nem is szoktam az autótól elmenni és rendesen figyelek... A szüleim meg a feleségem helyzete is aggodalommal tölt el... betegek...

A fegyver ad is, meg nem is biztonságérzetet... ha én tudom először használni, akkor jó! Ha nem, akkor nincs miről beszélni... ”

„...Ezek a terrorcselekmények egyre jobban elszaporodnak... ezektől félek. Hogy a családom olyan helyen van éppen, ahol nem kéne lennie és nem tudom őket megvédeni... ”

Azt látom, hogy a kérdezettek teljes mértékben tisztában vannak az őket körülvevő számos veszélyforrás lehetséges hatásával. Ezek jelenléte szerződésben vállalt kötelezettségeikkel együtt járó, kalkulált rizikófaktorok, melyek ellen az állandó és ideiglenes rendszabályok bizonyos mértékig és helyzetekben védelmet jelentenek.

A katonák többsége rendelkezik a kritikus helyzetekkel kapcsolatos személyes élményekkel.

Egyöntetű vélemény, hogy a fegyver viselése – bár pszichésen támaszt jelent – nem csökkenti az egyén veszélyeztetettségét. Fontos megjegyezni, hogy – míg kérdésem a koszovói szolgálattal kapcsolatos veszélyforrásokat firtatta – a válaszadók többsége a Magyarországon maradt hozzátartozók betegségek, munkanélküliség, terrorizmus stb.

által való veszélyeztetettségét is, mint reális veszélyforrásokat említette. Amíg tehát a hadszíntéri szolgálattal együtt járó veszélyforrások irányában az elfogadó attitűd, addig az otthoniakat fenyegető veszélyeket illetően az aggódó, féltő megnyilvánulások a tipikusak. Röviden úgy fogalmazhatnánk, hogy a hazájától távol, missziós szolgálatot ellátó katona elsősorban szerettei, az otthon maradtak, nem pedig a saját biztonsága miatt aggódik.

A veszélyforrásokra vonatkozó kérdésemet a magyarországi lakossági részmintáknak is feltettem. Azt találtam, hogy a kérdezettek a településeiket fenyegető aktuális veszélyforrásokat tartják elsősorban aggasztónak, és ezeket követik a munkanélküliségtől, terrorizmustól, betegségektől való félelmek. A külföldi hadszíntéren szolgáló katonák részéről az aktuális veszélyforrások jelentőségének tompítását és az otthoniakat veszélyeztetők felértékelését tapasztaltam. Ennek oka minden valószínűség szerint a missziós szolgálat önkéntes jellegében és átlagon felüli anyagi elismerésében rejlik.

Mit gondol, mennyire veszélyeztetett a magyar zászlóalj a többi nemzet kontingenseihez képest?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Erre azt tudom mondani, hogy itt egy NATO zászló alatt tekintenek minden nemzet katonájára. Ez ránk is vonatkozik, sőt azokra a kontingensekre is, amelyek nem tagjai a szervezetnek... az oroszokra és románokra gondolok. Más kérdés, hogy az itteni lakosság nem felejtí el, hogy az oroszok a szerbeket segítették... Érdekes módon a legtöbb áldozat is tőlük került ki itt a KFOR-ban... Az oroszoknál mi biztosan kevésbé vagyunk veszélyeztetve...”

„Sajnos erről nem sokat tudok... Beszélek külföldi katonákkal, nézegetem az angol nyelvű lapokat a főparancsnokságon... minden nemzet katonáinak megvan a maga speciális feladata itt Koszovóban. Járőröznek, területátvizsgálásokat, fegyverbegyűjtést csinálnak és minden munkának megvan a maga veszélye. A miénknek is... Nem lehet összehasonlítani... Lehet, hogy ahol 1% esélyt adok rá, ott fog történni valami... lehet, hogy fordítva. Katonaszerencse dolga ez, de biztos, hogy mindenhol megvan a veszélye...”

„... *Vannak olyan zászlóaljok, amelyek a periferián teljesítenek szolgálatot, a határvonalon, vagy aktívan részt vesznek a házkutatásokban, a szervezett bűnözés elleni harcban. Ezekhez képest mi nem vagyunk veszélyben, de bármi megtörténhet...*”

„... *Biztos, hogy az oroszok, amerikaiak és angolok jelenléte nagyobb számla az albánok szemében mint a magyaroké... Ugyanakkor az ittlétünk, a KFOR infrastruktúra kiszolgálása, albánok ezreinek ad munkalehetőséget és az itteniekhez képest igen magas jövedelmet... gondoljunk a mi táborunkban takarító lányokra... 600 német márkát kapnak havonta, ami még otthoni mércével is jó pénznek számít ezért a munkáért... Ez – gondolom – az ellenérzések félre tételére ösztönzi az ittenieket...*”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„... *Mi – egyebek mellett – a KFOR főparancsnokság védelmét látjuk el... ha belegondolunk, ennek megtámadása minden terrorista csoport számára kihívás lenne az amerikaiaknál, angoloknál mindenképpen kevésbé...*”

„... *Hát az amerikaiak talán leginkább... ugye ott az afganisztáni helyzet, ők elsősorban... A németek? Nem tudom, hogy mennyire emlékeznek az itteniek a II. világháborúra?... Az oroszokkal már dolgoztam együtt, se jót, se rosszat nem tudok rólok mondani... az biztos, hogy lelkük mélyén a szerbek a kedvenceik... Ami meglepett, hogy a románok is itt vannak... csak aztán vigyázzanak az albánok, nehogy azt mondják nekik, hogy ez is román föld...*”

„*Szerintem itt kint mi vagyunk a legkevésbé veszélyeztetett nemzet, hiába látunk el a főparancsnokságon szolgálatot. Ez a srácok hozzáállásának köszönhető, ami maximálisan jó... nem adunk okot arra, hogy belénk kössenek és nem okozunk problémát a számukra... Az amerikaiakat, angolokat előbbre sorolnám... esetleg a franciákat és oroszokat... nem tudom...*”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... *Nem igazán érzem, hogy mi, magyarok veszélyeztetettebbek lennénk, mint más katonák... Ha itt háborúzni akar valaki, nem fogja nézni, hogy ez most magyar tábor, amerikai vagy más... Talán az oroszok... ők támogatják a szerbeket... megvan az oka, hogy őket miért támadják, de mi magyarok...?*”

„... *Mi nem annyira... Nem járkalunk a városban, nem járőrözünk, nem vagyunk annyira szem előtt, mint a többiek, az angolok, németek vagy oroszok... Tavaly rendesen*

kilőtték az UAZ-t alóluk. Meg hát az angol járőrt is lelődözték... a magyarokkal nem nagyon van baja se az albánoknak, se a szerbeknek. A franciákat meg oroszokat utálják, mert szerb pártiak... nekik megvan a konfliktus... Meg hát sokan jártak már Magyarországon... menekülttáborokban, vagy ott dolgoztak és eléggé szeretnek minket. Volt olyan, hogy a városban az autóból kikiabáltak, hogy Isten áldja meg a magyarokat... az kurva jó érzés volt.”

„... Nem érzem, hogy a magyar zászlóalj veszélyeztetve lenne... bár a technika... UAZ-unk van meg Ural teherautóink. Az oroszok is ezt használják és őket gyűlölik az albánok... a magyarokat nem, de egy páncéltörő optikáján keresztül nehéz megállapítani, hogy milyen náció ül abban a kocsiban ugye... Jó persze, eleinte voltak problémák, hogy köpött egyet a gyerek vagy beintett és magyarul elküldött minket a kurva anyánkba... volt ilyen... jót neveltünk a társammal, hát jó, a kurva anyánkat, de persze abból nem volt szabad ügyet csinálni...”

Meglehetősen egységes a vélemény, miszerint a magyar kontingens rokonszenv indexe az átlagosnál magasabb az albán lakosság körében. Ennek okai a fenti válaszokból kiolvashatók épp úgy, mint az ellenkezője, az ellenszenvvel fogadott nemzeteké. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy adott esetben, ha egy konfliktus kirobbantása a cél, majdnem mindegy, hogy melyik nemzet katonái ellen követnek el provokációt. A főparancsnokság pedig – amit a magyarok védenek – kitüntetett célpontként jelentkezik minden terrorista számításaiban. Csupán politikai döntés kérdése az egész.

Gondolt-e arra, hogy a veszélyeztettség miatt elhagyja alegységét és szerződést bont?

A válaszokat idézni, csoportosítani felesleges lenne. Minden kérdezett egyértelműen elutasítja a szerződésbontás lehetőségét annak ellenére, hogy néhány héttel a felvétel előtt – a szeptember 11-ei terrortámadás után – többekben felmerült a hazautazás gondolata. Ezt az otthon maradottak miatt érzett aggodalom, az őket esetlegesen veszélyeztető terrorakciók lehetősége motiválta. Úgy látszik azonban, hogy akkor is inkább a szolgálat időleges megszakítása, mint sem a szerződés felbontása tűnt a megfelelő alternatívának. A helyzet normalizálódásával, az otthonról érkező megnyugtató hírek hatására ez a szándék megszűnt. Az önkéntes alapon vállalt, kellően kohézionált csoportokban végzett és jól megfizetett szaktevékenység megfelelő motivációs hatása tehát kétségtelen, még ha a cseppet sem veszélytelen hadszíntéri szolgálatról van is szó.

Tapasztalt-e pánik jelenséget vagy közösség ellenes deviáns magatartásformákat, hogy kezelte ezeket...?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Pánik jelenséggel ez idáig nem találkoztam. Ami a deviáns megnyilvánulásokat illeti, azt tudom elmondani, hogy amikor leváltottuk az előző állományt – ők rövidebb ideig voltak itt – én úgy vettem észre, hogy már nagyon fáradtak voltak... apró, jelentéktelen dolgok miatt képesek voltak verekedni, szétverni az irodát... esetenként hisztériás tüneteket produkáltak... ezen nagyon meglepődtem... Itt most hivatásosokról beszélek. Olyan apró-cseprő dolgokból csináltak ügyet, hogy az ember csodálkozott, hol itt a nyugalom? Ez nagyon veszélyes lehet egy ilyen környezetben...”

„... Nem, nem... Egyikkel sem találkoztam, de megismétlem, az én tevékenységem ezen a szervezeten belül egy nagyon szűk részt fed le... ha úgy tetszik, kevés emberrel találkozom, de nem is hallottam ilyen esetekről...”

„Pánikkal nem... nem emlékszem. De olyan eset már előfordult, hogy felrobbantottak valamit a városban és nekünk menni kellett... Láttam a katonán, hogy nagyon le van törve... gondolkodik... Tudtam róla, hogy családja van, gyereke... fontolgatta a dolgot... Nagyon sokan csak a pénz miatt kényszerülnek ebbe a kalandba és azok egy kicsit másképp látják a dolgokat..., de attól függetlenül jönnek és csinálják...”

„Nem találkoztam egyikkel sem. Remélhetőleg nem is fogok. De azt gondolom, hogy ha többet forognánk kint a pristinai környezetben, akkor az ott hirtelen, spontán kialakuló helyzetek előidézhetnének ilyeneket... Nekünk más a feladatunk...”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

Az öt kérdezett közül négyen „Nem”-el válaszoltak. Aztán az egyik katona elmesélt egy esetet, amely több szempontból is érdekes és értékelhető:

„... Volt ilyen szituáció... nem pánikról beszélek, ez inkább deviancia. Az a lényeg, hogy két kollégánk, két hivatásos katona jól érezték magukat az egyik este és hát egy kissé hangosabban szórakoztak mint ahogy ez várható lett volna. Tőlem ez két körlettel arrébb zajlott, én nem hallottam semmit az egészről, a másik konténersoron viszont hallották. Telefonon jelezték az ügyeletes tisztnek, ő pedig a parancsnoknak. A lényeg az, hogy másnap eligazításra lettünk rendelve. A század hivatásos állománya. És ekkor ott elhangzott egy parancsnoki beszéd, ami előre vetítette, hogy nincs vége az ügynök. A két kolléga persze felállhatott volna és mondhatta volna, hogy parancsnok úr, ez a mi

keresztünk, ehhez a századnak semmi köze, de nem tették... Lényegtelen... Akkor este elrendelték a század evakuálását. Ez azt jelentette, hogy fél hétkor felvettük a repeszálló mellényt, ami 20 kiló, hozzá a Rabintex mellényt az öt tárral, ami megint 7-8 kiló, a parabellum pisztolyokat a tárakkal, a gépkarabélyt, s hátunkra vettük a készenléti zsákunkat, kezünkbe a hálósákot, s reggel négyig így rohangáltunk a táborban, meg kint Pristina külterületén. A parancsnok megmondta, hogy mely raktárakat kell kiürítenünk, az anyagokat felmálháznunk stb. Egy órakor menetet hajtottunk végre Pristina külterületén, vaksötétben, hadműveleti területen, teherautókkal, utánfutókkal. Ez háromig tartott. Akkor beérkeztünk a táborba és a parancsnoknak lettek volna még ötletei, de valaki mondta neki, hogy ezt mégse teheted velük... Akkor aztán leszereltünk és lefeküdtünk. A szakácsok meg 5-kor keltek, mert nekik reggelit kellett adniuk... Az a két ember... szóval nincs ebből probléma. Megbeszéltük mi ezt akkor is meg utána is. Előfordulhat az bárkivel, hogy szórakozni támad kedve este 11-kor vagy éjfélkor. Itt inkább azzal van probléma, aki felhívta az ügyeletes tisztet... Jelenleg a törzsben van... otthon pedig egy alakulatnál szolgálunk...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

A hat szerződéses katona közül ketten nem emlékeztek ilyen esetekre, de a többieknek voltak történeteik:

„... Nem igazán... olyan előfordult, hogy valaki rossz híreket kapott otthonról és mivel nem tudott mit csinálni, hazamenni, segíteni, hát itt rágja magát és „befordul”... Ez könnyen megesik.”

„Volt, hogy szó szerint betojt az ember... Úgy próbáltunk rá vigyázni, hogy magunk mellé kértük szolgálatba... Fegyveres szolgálat volt, nem lehetett alóla kibújni. Mondtam a parancsnoknak, hogy ossza be mellém, majd én vigyázok rá a következő 24 órában... Már nem sok időnk volt hátra... egy hónap... szabályosan bekattant, tört zúzott, egyszerűen nem tudta, hogy mit csináljon, megijedt... Aztán amikor a mitrovicai balhé volt, nagyon sokan megijedtek, főleg a tisztek, akik eddig úgy bántak az állománnyal mint a kutyaival, nem győztek fizetgetni csokit, sört, ezt-azt... Tudták nagyon jól – és igazuk volt - , hogy az a katona akivel rosszat tettek, nem fogja megvédeni őket a harcban... Az ott fog egyedül meghalni, mert nem tudja harcba vezényelni az állományt... Én szívesebben megyek olyan tiszt után, amelyikkel együtt ástam a figyelőpontot, mert van ilyen köztünk... Tisztelem, becsülöm és azt mondom, ha

kell, meghalnék érte bárhol... Ez közelebb áll hozzám mint amelyik állandóan ugat nekem... magasabb rangú és akkor leugat...Az ilyen ember tőlem ott halhat meg mellettem. Lehet, hogy rosszul hangzik, meg ezért százszor becsuknának, de én megvédem azt az embert aki kivívta a tiszteletemet, azt tisztelni fogom végig. A többi nem tud érdekelni...”

„... Volt ilyen. Pontosán akkor történt, amikor az a terrortámadás az Egyesült Államok ellen. Szeptember 11-én. Az egyik srác nagyon meg volt rettenve, hogy ki kell mennie a toronyba. Először volt kint és nagyon félt. Jaj Istenem, mi lesz, ha minket is megtámadnak? Ha őt elkapják a toronyban és nem tudja értesíteni a családot, nem tudja értesíteni a többieket, hogy vele történt valami... Féltette az életét...”

„... Tavaly volt egy ilyen eset... Kint a városban útlezárás volt és pont akkor mentünk ki... tüntetés volt. A KFOR-os állományt pillanatok alatt összerántották, a tábori csendőrök... Aztán kaptuk a parancsot rádión, hogy a legrövidebb úton vonuljunk be a táborba... Pánik? Hát közel ahhoz... amikor összeállt az a sokféle katona és úgy volt, hogy fegyvert kell használni... nem biztos, hogy örültek volna neki az albánok vagy szerbek... Én sem tudtam mi lesz azután...? De nem, olyan nagy baj azért nem volt...”

Fentebb már szóltam a félelem-szituációkról. Ismét hasonló területre kérdeztem rá. A fegyveres szolgálat váratlan helyzetei gyakran okozhatnak deviáns megnyilvánulásokat vagy válhatnak ki egyéni, esetleg csoportos pánikjelenséget. Az idézett részletek állománycsoportonkénti összevetését itt nem tartom célszerűnek. Minden csoport említett olyan eseteket, amelyek elgondolkodtatóak és felvetik a pszichológusi szaktevékenység fontosságát. Azt, ami nincs. A KFOR vizsgált állományában ugyanis nem szolgált csapatpszichológus, bár az állománytábla szerint ott kellett volna, hogy legyen. Találkoztam olyan véleményekkel – a törzs bizonyos képviselői részéről –, hogy a pszichológusi feladatkört ellátja a pap... Nos, ezt a vélekedést a gyakorlat nem támasztotta alá. Egyrészt a pap nem pszichológus, másrészt katolikus papot vezényeltek egy zömében református környezetből rekrutálódott katonai szervezethez (majd a következő turnusban fordítva), harmadrészt az állomány alig tanúsított érdeklődést (5-6 fő) az egyházi szolgáltatások iránt, s végül maga a lelkész sem mutatott túl nagy hajlandóságot a lelkek ápolására. Arról már szó se essék, hogy milyen ismeretekkel rendelkezett a szolgálatot teljesítő állomány feladatait illetően... Ez tehát nem jelentett megoldást. A pszichológusi tevékenység hiányát volt módom közvetlenül is tapasztalni.

Az interjúk készítése során beszélgetőpartnereim megnyíltak, s a bizalmukba fogadtak. Nyilvánvaló volt, hogy nem a kíváncsiskodó főtisztnek szánják mondanivalójukat, hanem egy problémáikra fogékony, érdeklődő személyt látnak a kérdezőben. Nem a társukat, aki hasonló élményekkel rendelkezik és nem valamelyik parancsnokot, akik többsége ilyen jellegű problémákkal megközelíthetetlen, más feladatokkal igencsak leterhelt.

Az otthonról érkező rossz hírek hallatán „beforduló”, vagy a monoton és idegtépő – 2-3 naponta ismétlődő – 24 órás szolgálattól „bekattant” katona esete nem ritka. Ezek kezelése pszichológusi feladat lenne és csak a jól működő kiscsoportoknak köszönhető, hogy eddig nem történt baj.

A mulatozó tiszthelyettesek példája több kérdést is felvet. Lehetőséget adva az olvasónak, hogy eldöntse kik, mikor és milyen szabályokat szegtek meg, sértettek csoport-normákat és mutatták a deviancia jeleit?

A mitrovicai „balhé” kapcsán megnyilatkozó katona véleménye talán meglepő az olvasót, de ha azt gondolná, hogy a dolgok másképp működnek, akkor téved. Az említett példák közül nem egy a pánik, vagy pánik közeli állapot jegyeit mutatja. Az adott szituációkban a helyzet jellemzőivel, a csoport, vagy egyéni képességekkel kapcsolatosan kialakuló bizonytalanságérzet fenyegetettség jelleget ölt. A helyzet súlyosbodásával a sztereotip és egyre kevésbé hatékony lépéseket választja a katona a probléma megoldására, miközben a lehetséges – negatív – következmények mind határozottabban bontakoznak ki előtte. Ez történt a szeptember 11-én őrszolgálatba lépő és a tüntetésről beszámoló személy esetében is. A bénító félelemérzés, a kontrollálatlan magatartásformák, a testi félelemszimpómák – izzadás, elfehéredés, reszketés stb. – mind a pánik közeli vagy a már bekövetkezett pánik helyzet jellemzői. Ebben az állapotban elmarad a probléma megoldásához szükséges cselekvés, vagy téves – a helyzetet tovább rontó – lépések történnek. Az egyéni vagy csoport pánik pedig a katonák számára a pánik leküzdésének fontos eszköze az objektív tájékoztatás, az állomány szakszerű felkészítése, melybe a pszichológusi tevékenységet is bele értjük. A válságos helyzetekben – Pristinában ez bármikor előadódhat – a katonák fokozottan igénylik az információkat. Elsőrendű feladat lenne a szolgálat során lehetséges szituációk feltérképezése, kielemezése és az állomány – akár szituációs gyakorlatokon keresztül történő – felkészítése. A pánik megelőzésének alapja ugyanis a veszély

megelőzéséhez, elhárításához szükséges információk birtoklása. Ez pedig nem csak a szakszerű katonai, de a hadműveleti körzetben várható eseményekre történő pszichológiai felkészítést is magába foglalja. Nem is beszélve a csoport–psziché folyamatos karbantartásáról.

Inkább biztonságban vagy inkább bizonytalanságban érzi jelenleg önmagát és miért...?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Én biztonságban érzem magam... annyi fegyveres erő van itt annyi nemzet katonája, hogy nincs okom félni. Talán inkább a hazautazásokat lehet veszélyesnek mondani. Azok az AN-26-os gépek, amelyekkel a Magyar Honvédség rendelkezik hát... azokat kimondottan veszélyesnek tartom...”

„... Biztonságban érzem magam. Attól függetlenül, hogy itt bármi megtörténhet... itt agyonlőhetik az embert, ha nem figyel...”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„Biztonságban érzem magam... a táboron belül mindenképpen...”

„Igen, biztonságban vagyunk... nem látom semmi jelét, hogy félnem kellene vagy rettegni... Tetovó környékén, ahol fele szerb, fele albán, ott más. Ott naponta történnek incidensek... nekünk szerencsénk van. Innen már elüldözték a szerbeket...”

„... Nem becsülöm le a veszélyt, de szerintem most nincs különösebb gond...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... Nem tartok attól, hogy minket megtámadnak... Elég jól felszereltek vagyunk ahhoz, hogy megvédjük magunkat... és az általános helyzet sem olyan...”

„Olyan semmilyennek érzem a helyzetet... elvagyok... már mennék haza...”

„... Itt biztonságban, otthon bizonytalanságban...”

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy mindhárom állománykategória inkább biztonságosnak érzi helyzetét, miközben félelmekről, szorongásokról, esetenként – mint az előző kérdés kapcsán – pánikjelenségről tesz említést. Ez a biztonság természetesen nem

összehasonlítható az otthoni, helyőrségi körülmények között megélt biztonsággal, ugyanakkor mégis az. A válaszadók a hadszíntéri szolgálat körülményei között megélhető relatív biztonságérzetükről beszélnek akkor, amikor helyzetüket megítélik. Mihez képest biztonságban? Mint a fenti válaszokból is kiderül – némelyik az egy évvel korábbi eseményekre utal – a tavalyi körülményekhez képest mindenképpen biztonságosabb a helyzet. Kihez, kikhez képest? Utaltak a katonák arra, hogy a magyarok elfogadottsága a lakosság körében széleskörű. Messze megelőzi azon nemzetek fiait, amelyek politikailag, vallási téren elkötelezettek a szerb fél mellett, vagy konfliktusban állnak az iszlám nevében fellépő terrorszervezetekkel. Joggal érezhetik tehát biztonságban magukat az orosz, amerikai vagy angol békefenntartókhöz képest. Ezt az érzésüket tovább erősíti az a tény, hogy a magyar egység feladatául kirótt KFOR szerep – a főparancsnokság védelme – számukra kevésbé tűnik veszélyesnek, mint a városokban, közutakon járőröző, igazoltató, házkutatásokat végző és munkájuk során gyakran bűnöző elemekbe botló, más nemzetek katonái által végzett feladat.

Szólnom kell arról is, hogy a katonák biztonságban akarják magukat tudni. Komfortérzetük ezen elemének önmagukban való tudatosítása fontos összetevője tevékenységük legitimizálásának, hiszen nem elsősorban a kalandvágy, a veszélyek keresése vezette őket a misszió vállalásában, hanem az itt elérhető – otthoninál jóval magasabb – illetmény, melynek felhasználását egyéni, de inkább családi életlehetőségeik javítása érdekében tervezik. Ez a cél pedig összeegyeztethetetlen a kalandor gondolkodásmóddal, a szükségesnél nagyobb kockázat felvállalásával, a bizonytalansággal. A katona tehát biztonságban akarja magát érezni, ezt sugallja környezete és üzeni szerettei számára egyaránt.

Mit gondol – egy ilyen környezetben, ahol alig léteznek írott törvények és a lakosság törzsi szokások szerint a vérbosszú és a helyi maffiák szokásrendjében él – különlegesnek számít-e egy magyar katonának szolgálatot teljesíteni... miért?

- *Volt-e olyan érzése, hogy nincs értelme az itteni missziós szolgálatnak...?*
- *Itteni tapasztalatai alapján hova sorolja önmagát otthon maradt társaihoz viszonyítva...?*
- *Hová sorolja önmagát az itt megismert számos nemzet katonáinak sorában... miért?*

– **Melyik hadseregben szolgálna a legszívesebben és miért...?**

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Otthon maradt társaimhoz képest szerencsés vagyok, hogy ide eljutottam... sokan vannak, akiknek ez nem sikerült. Abból a szempontból már kevésbé, hogy pont ebben az időszakban... a terrortámadásra gondolok... bármi lehet itt is a következménye. Soha nem lehet tudni, hogy rosszabbodik vagy javul a helyzet? Én magyar katona vagyok és a magyar nemzet fiaként gondolkodom... A magyar katona nagyon jó tud lenni... profi módon látja el a feladatát, ha a feltételek adottak. Én látom, hogy ezek az emberek komolyan gondolják, hogy helyt kell állniuk és ők helyt is állnak... A magyar katona itt Koszovóban nem link... fegyelmezett és minőségi munkát végez. Ez a vélemény rólunk a főparancsnokságon is... Én magyarnak születtem. A magyar hadseregben szolgálom, és nem tudok elképzelni más lehetőséget...”

„... Azt hiszem, hogy nem csak itt, de a világ bármely pontján különlegesnek számít a magyar katonának szolgálatot teljesítenie. Én még más történelmi szakaszban kezdtem a szolgálatot... a Varsói Szerződésben... idáig eljutni, a NATO-ban szolgálni számomra kuriózumnak számít...Hogy van-e értelme? Bizonyára, de nem vagyok hivatott ennek eldöntésére... Otthon maradt társainkhoz képest szerencsés vagyok, mert átlagos felkészültségem és képességeim mellett lehetőségem adódott olyan tapasztalatok megszerzésére, amelyek másképpen nem begyűjthetők... ezért azt kell mondanom, hogy aki külföldön, hadszíntéren szolgál, az egy lépéssel elé kerül azoknak, akik ezt nem tették meg...Azt kell mondjam, hogy mi magyarok hajlamosak vagyunk önmagunkat alábecsülni, pedig állítom, hogy egyetlen olyan területe sincs az itteni szolgálatnak melyben mi magyarok alul teljesítenénk más nemzetek katonáihoz képest... Hogy melyik hadseregben szolgálnék? A kérdés egyszerűnek tűnik, de nem az... ezzel a szolgálati idővel a hátam mögött és azt figyelembe véve, hogy az utóbbi években megcsappant a motivációs bázisom, azt mondom, hogy egyikben sem... kiégett a spiritusz...”

„... Azt hiszem, hogy egyre kevésbé számít különlegességnek a missziós szolgálat... Nézegettem a többi lehetőséget, Ciprust, Boszniát, A Sinai-félszigetet, de azt gondolom ez a legkeményebb hely... olyan tiszt kollégáim is ezt mondják, akik már megfordultak több helyen. Azok üdülők ehhez képest... Ez tényleg egy kemény katonamunka, főleg az őr és biztosító századok részére. ... Többnek tartom magam azoknál a társaimnál, akik nem próbálták a külszolgálatot... tapasztalatot ad... más látásmódot... Más, mint napi 8

órában együtt lenni a katonákkal. Itt 6 hónapból áll egy műszak... Kijelenthetem, hogy semmivel nem vagyunk rosszabbak, mint egy amerikai vagy más nemzetiségű katona. Talán a különleges szolgálatokat leszámítva. A magyar katona nagyon jól képzett. A tiszt és tiszthelyettes is NATO átlagon felül van kiképezve... ez még a régi rendszernek köszönhető... Nálunk egy tisztnek más volt a feladata, mint a NATO-ban... beszélgettem több nemzet katonáival... mi hozzájuk képest univerzálisak vagyunk. Rá vagyunk kényszerülve, hogy sok mindenhez értsünk... Igaz, megbecsülésben, elismertségben meg sem közelítjük őket. Most hallottam például, hogy a tisztek csak 52 éves koruk után kapnak lakástámogatást, hogy mobilok maradjanak... Én szívesen maradok mobil és költözöm másik helyőrségbe a családommal, de mi van, ha ott a feleségem nem kap munkát, a gyerekek meg megfelelő iskolát? Ennyit a „jól átgondolt” röghözkötöttségről. Én magyar vagyok... ha másik hadseregben akartam volna szolgálni akkor oda megyek. Bevallom tetszik, ahogy más nemzetek gondoskodnak a katonáikról... például az amerikaiak... anyagi és más téren... ég és föld...”

”... Nekem az ittlét szakmailag nem jelent semmit... más a szakterületem... az otthoni főnökeim is így gondolhatják ezt rólam. Én a pénzért jöttem ide. Szerencsésnek érzem magam, hogy sikerült és annyi pénzt kereshetek, hogy az otthoni egzisztenciámat hatékonyan építhetem... Talán a nyelvtudásom fejlesztésének lehetősége... Ez előrelépésnek számít. Ha hazamegyek, hat hónap múlva már nem is emlékszem Koszovóra... Nem vagyok híve semmiféle rangsornak, főleg ami az egyes nemzetek katonáit illeti. Szerintem abszolút beleillünk a sorba, a NATO környezetünkbe... se jobbak, se rosszabbak nem vagyunk, mint más nemzetek katonái. Más hadsereg tisztjeként nem tudom magam elképzelni. Magyar vagyok...”

„... Anyagilag mindenképpen különlegesnek számít. Az otthoni illetményünkhöz képest ez több, az itteni – hasonló beosztású – NATO tisztkéhez hasonlítva töredéke az övékének. A szolgálat értelmét illetően? Ha nem lennénk itt, a szerbek már kibebezték volna az összes albánt a tartományban... Ezek a katonák az amerikaival vagy némettel azonos szinten teljesítenek, kicsit sem rosszabbak sőt...Hogy melyik hadseregben szolgálnék? A magyarban. Ha 25 évvel ezelőtt kérdezted volna, lehet, hogy mást választottam volna...
~~Írások~~ **ÍRÁSOK**, TISZTHELYETTESEK:

„... Igen különlegesnek. Otthon is találkozunk megdöbbentő esetekkel. itt azonban bárhol, nappal is előfordulhat, hogy kézigránátot dobnak, vagy rálőnek az emberre.

Sajnos ez itt megszokott dolog. Nap mint nap fegyvereket találnak igazoltatáskor a gépjárművekben, vagy a házkutatásokon... ez elég különleges nem? Ami az otthon maradt társaimat illeti, köszönöm, hogy elvégzik az én munkámat is, amíg itt vagyok és remélem, hogy nekik is sikerül a külszolgalat. Az itteni – soknemzetiségű – állomány körében a magyar katona megbecsült helyet foglal el. Az emberek öltözékéből, mozgásából le lehet vonni a konzekvenciát és ez kicsit sem hátrányos ránk nézve... A katonának a nemzet adta az egyenruhát, ezt meg kell hálálni, a gondoskodást úgy értem... Én csak magyar hadseregben tudom elképzelni magam..."

"... Nagyszerű dolog, hogy ha valaki kijuthat ide... örülünk annak, hogy nincs nagyobb baj és aránylag nyugodt a helyzet. Büszke vagyok arra, hogy katona vagyok és itt lehetek, de ha hazamegyünk, nem fogom reklámozni... Rosszabbra vállalkoztam és rosszabbra számítottam... szerencsénk van. Hiszek Istenben és este arra kérem, hogy ne legyen semmi baj... templomba csak ünnepnap, meg ha úgy érzem magam lelkileg, akkor járok. Református vagyok... Én a beosztásomnál fogva nem nagyon mozdulok ki a táborból, így nincs összehasonlítási alapom, de azt mondom, jó nekem a magyar hadsereg... nem kívánkoznék máshová. Ahogy hallottam más seregekben jóval keményebb elvárások vannak a nőekkel szemben... ha nálunk is így lenne, lehet hogy nem lennének a honvédségnél..."

„... Érdekes világ ez... ezek a szülői meg generációs dolgok, hogy a nagycsalád együtt lakik és a legidősebb férfi a családfő... szokatlan... élet halál ura..."

Az otthon maradt társaim zöme már volt külszolgalaton... aki nem, az erre törekszik. A személyügyi lapomon jól fog mutatni, hogy külszolgalatot teljesítettem. Volt szerencsém eljutni Boudstell-ba az amerikaiak táborába. Mikor visszajöttem azt mondtam a többieknek, akik még nem voltak ott, hogy most már tudom, miért van az amerikai katona meggyőződve, hogy ő a legjobb a világon... El is hiheti magáról! Maga a hely is... ahogy az ember megy fel, tekintélyt parancsoló, nem is beszélve a méretéről és felszereltségéről... helyi buszjáratokkal közlekednek a népek... Meg amit a TV-ben láttunk, hogy oda megy Bush és azt mondja nekik: Ti vagytok a világ legjobb katonái. Azok meg elhiszik... miért ne hinnék el? Ide kijönne a miniszterelnökünk és ezt mondaná nekünk, röhögnének az emberek... pedig nem vagyunk rosszabbak... univerzálisak vagyunk... a körülményeink mások, de a tudásunk megvan. Ettől függetlenül nem cserélnék velük. Magyar ember vagyok és magyar katona. Nem is kívánkozom máshová..."

„... Mindenképpen különleges. Leginkább azért, mert az elmúlt évtizedekben magyar katona nem igen szolgált külföldön. Aki ide kijut, az másképpen látja a világot... katonaszemmel... sok náció katonáival találkozik és helyére teheti önmagát. Semmivel sem vagyunk rosszabbak mint a többiek, csak nekik általában jobbak a feltételeik...

A magyar katonák jók... láttam ezt kiképzésen és lövészeteken is. A fegyelem terén sincs szégyellni valónk... jó a megítélésünk. Nem mennék más hadseregbe, itt a helyem...”

„... Persze, hogy van a szolgálatnak értelme. Ha mi kimegyünk innen, ezek megölik egymást... kevés esély van arra, hogy konszolidálódjon a helyzet... ezek az albánok „nagy –Albániát” akarnak, a szerbek meg nem engedik... csakhogy már nincsenek itt... elüldözték őket. Sok mindent tapasztal itt az ember. Ebből a szempontból jobb helyzetben vagyok, mint az otthon maradt társaim, de nem érzem magam többnek, fölöttük állónak..., ha visszamegyünk ismét velük dolgozom, csak valamivel több lesz a számlámon... Nem tartom magam rosszabb katonának, mint bármely nemzet fia... esetleg a felszerelésük jobb. A szakmai tudásuk semmiképpen. Dolgoztam amerikaival, angollal, törökkel. Semmivel sem jobbak, mint mi. Semmivel. Hogy melyik nemzet hadseregében szolgálnék? Hát a magyarban..., de a svédet is megpróbálnám szívesen. Ott rendkívül fejlett a műszaki technika és sokoldalú a gondoskodás... no meg az sem mindegy, mennyiért viszi vásárra az ember a bőrét...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... Otthon, mikor a barátaim megtudták, hogy katona vagyok, furcsa szemmel néztek rám... Nem tudják, hogy mi van itt... majd, ha hazamegyek elmondom nekik és azt hiszem, büszkeség fog eltölteni, hogy itt voltam és végigcsináltam. Lehet, hogy mások már rég hazamentek volna... amikor kijöttem a barátom is ellenezte, aggódott, hogy mi lesz itt velem? Mondta, hogy nem enged el... attól félt, hogy megromlik a kapcsolatunk. Vigyázok magamra meg mások is vigyáznak rám, de azért félt...Hiszek a szolgálat fontosságában... Nem igazán szoktam ranglétrát csinálni, hogy én most fönny vagyok vagy lent... általában nem szeretik a nőket a seregben. A fiúk sokkal több mindent megtudnak csinálni... ettől függetlenül nem tartom magam sem jobbnak sem rosszabbnak mint más katonát. Ez vonatkozik az otthon maradtakra is... Ugyanúgy kiásom a harci árkot mint egy fiú, már csak büszkeségből is, hogy lássák, képes vagyok rá. Ne csak olyan valakinek tekintsenek, aki a gáztűzhely mellett áll majd valamikor... Furcsa lesz majd a gyerekeimnek elmesélni, hogy az anyukájuk katona volt. Hogy hová

sorolom magamat? Elég kis pontok vagyunk a többi nemzet között és korlátozottak a képességeink is, de szerintem megálljuk a helyünket mi magyarok... ez az én önbecsülésemnek is jót tesz...

Szívesen megpróbálnám az amerikai vagy angol hadseregben... ott másképp bánnak a nőkkel... egy szinten vannak, nincs ez a megkülönböztetés... egy a feladat, egy az elismerés... nálunk a szemléletváltás még nem történt meg, nem ismerik el a nőket, a hadseregben... pedig szerintem nem azt kéne nézni, hogy férfi vagy nő, emberek vagyunk... de kezeznéltek minket, hogy tartsuk fenn a békét... azért maradjunk annyiban, hogy ennek megvannak a rizikói. Veszélyes itt az élet. Sosem tudhatod, hogy mikor vesz ki a pali egy pisztolyt a táskájából és lő fejbe... Volt itt sok példa erre... begurult az autó a svéd EAP-ra és felrobbant. Négy katona szörnyethalt azonnal... ők sem ezért jöttek ide. Igaz? Így aztán elég különleges ez a szolgálat... Meg hát ez az értelme is... gondolja el, ha nem lennének itt mi történe. Ezek a népek nem a mi ízlésünk szerint gyűlölnék és ölnek, hanem balkáni módon... Ez elég durva tud lenni... Az elismerés is megvan. A KFOR főparancsnok volt itt a táborban, és azt mondta, hogy azóta érzi magát biztonságban, mióta a magyarok védik. Ez jól esett...

Az otthoni bajtársaimmal egyenrangúnak érzem magam. Ők is olyan katonák, mint mi. Nevettünk is sokat, mikor jöttünk kifelé és mondták, hogy maguk különlegesek, maguk a legjobbak... fent vagyunk a topon, hogy a KFOR-ba jövünk... Gondoltam magamban, ha mi vagyunk az elit, milyen a sallangja?

Volt szerencsém sok amerikaival, franciával, hollanddal, belgával, románnal... majdnem minden nemzet katonájával találkozni. Beszélgettünk a fegyvereinkről, ruháról, meg hogy ki micsoda... Hát fizetés szempontjából nagyon a béka segge alatt vagyunk mi magyarok... Mi vagyunk a legrosszabbul fizetve... még az orosz katona is többet kap. Meg időtartamban is ... az oroszok egy évet vannak, mindenki más 4 hónapot teljesít, de így is többet keres, mint én egy év alatt...

Katonai szempontból leginkább a lövészeteket tudnám említeni... most is megyünk majd a németekkel. Én mondom, hogy mint harci alakulat, mint lövészek, tüzérek, harcokcsizók, ott vagyunk velük egyvonalban... Nem érzem magam alacsonyabb rendű katonának... nagyon megtudnánk őket szívatni egy-két téren, ha harcolni kellene...

Volt egy nagy futballbajnokság tavaly... minden nemzet katonája eljött focizni ide. A főparancsnok is lejött a HQ-ról és mondta, hogy ő nem érti, hogy a magyar futball

egyszerűen nincs sehol, itt meg a magyar katonák szarrá vernek mindenkit..., hogy miért nem mi focizunk otthon a bajnokságban... szóval a hangulat megvan azért, nincs vele semmi gond...

Melyik nemzet hadseregében szolgálnék? Hát a fene tudja. Én inkább maradnék a magyarban. Azt választanám... mert nagyon szeretem a hazámat. Ha már meg kell halnom egy háborúban, haljak meg magyarként... én ezt vallom legalábbis..."

„... Nem is tudom, de elég veszélyes lehet, hogy van ez a vérbosszú... az ember kimegy a városba és csak megnézi a lányokat... és itten nem nagyon szabad megnézni őket, mert erre ugranak az apák, fiútestvérek mind... ilyen a természetük. De máskülönben, szóval nem félek...

Én nem érzem magam különbnek... otthon a szülőhelyemen, ahol most lakom, ott néznek rám a testvéreim meg az apámék, haverok... Hát, hogy felmutattam valamit, külszolgálatra mertem menni, ahol nemrég még háború volt. Dicsőséget vittem apámnak. Büszke volt rám és ez nekem nagy boldogságot jelent... Örült neki, amikor a munkatársa, a főnöke úgy ment oda hozzá, szia Sanyikám, hát hazajött a fiad? Hát ez nagy boldogságot jelent nekem....

Hová sorolom magam? Ugyanúgy megálljuk a helyünket mint mások... bármely európai vagy amerikai katona és bármilyen helyzetben. Én nem érzem magam alacsonyabb rendűnek... Éppen ezért csak a magyar hadseregben érzem jól magam. Itt, ahol vagyok. Magyarinak születtem, az is maradok."

„... Igen, elég különleges dolog ilyen körülmények között élni és szolgálni, de én már megszoktam...másodszorra vagyok és kicsit többet tudok a dolgokról mint itt sokan. Tudom mire vigyázzak, hogy ne sértsek meg senkit, ne haragítsak magamra bárkit is...

Magasabban képzettnek tartom magam, de az otthoniaknál nem különbnek... tudom, hogy mennyi munkát vesznek át tőlünk, hogy mi itt vagyunk...

Vannak itt a magyaroktól sokkal jobban képzett katonák... őket tiszteljük, mert tudjuk, hogy nagyon kemény a kiképzésük. A különleges erőkről beszélek... tényleg iszonyatosan képzettek...Itt vannak 500 méterre, a kerítés másik oldalán a gurkák például...

Ha választani lehetne? Maradnék a magyar hadseregben..."

„... Szerintem többek vagyunk ettől..., de nem érzem magam fontosabb, vagy nagyobb embernek mint a társaim, akik otthon maradtak. Tavaly, amikor ők voltak kint, egy picit irigyeltem őket és fel is néztem rájuk..., hogy ők igen, megjárták a missziót, végig

csinálták... akkor még háború volt. Távól a hazától, a családtól, ez mindenképpen egy megpróbáltatás... De nem volt senki közülük nagyarcú... Érezhető volt, hogy többre tartják magukat, de nem volt bántó...

Semmiel nem vagyunk rosszabbak, mint bármely más nemzet katonái...

Hogy melyik seregben szolgálnék? Egyikben sem. Ha találnék egy olyan munkahelyet otthon, amelyik legalább ennyire biztos és fizet is valamennyit, biztos ott hagynám a sereget. Ugye három gyerekem van, a feleségem GYES-en és én keresek 40 ezer forintot... hát abból nem lehet megélni..."

Ha összevetem a válaszokat azt látom, hogy a küldetés különlegességét a tiszték kérdőjelezik meg leginkább. Számukra nyújt legkevésbé szakmailag újat a missziós munka és előmenetelük alakulásában is kétséges a hatása. Ennek megítélésében nem mindegy, hogy a pálya melyik szakaszában jut a tiszt külszolgálati tevékenységhez.

A másik két csoport inkább különlegesnek mondja pristinai szolgálatát, amit a hadszíntér és az eltérő, számukra szokatlan, sok szempontból idegen kulturális környezet hatásaival és a relatíve magas illetménnyel magyaráz.

A szolgálat értelmét többnyire a realizálható anyagiak és – kisebb mértékben – a béke fenntartásához elengedhetetlen KFOR jelenlét adja.

Az otthon maradt társakhoz való viszony egységes tekintetben, hogy elismerik a külszolgálattal együtt járó előnyök és az otthonmaradt, – távollétükben még inkább leterhelt – állományt érő hátrányok meglétét. Tapasztalatokban gazdagabban, de szakmai szempontból egyenrangú felekként kívánják szolgálatukat helyőrségeikben folytatni. Más szervezetek katonáihoz viszonyítva önmaguk és a magyar kontingens felkészültségét, teljesítményét egyenrangúnak és kompatibilisnek tartják, miközben szóvá teszik a feltétel-rendszerben meglévő esetleges hátrányokat és előnyöket egyaránt. Homogén képet mutatnak nemzeti elkötelezettségüket, a Magyar Honvédséghez való tartozásuk demonstrálását illetően. Egyértelmű kiállásuk magyarságuk mellett, a hazától távoli, hadszíntéri viszonyok között kohéziónált katonai kiscsoportok meglétét – mint az egész szervezet funkcionális működésének alapfeltételét – mutatják.

Hogyan emlékszik (ha volt ilyen) politikusok, katonai vezetők itteni látogatásaira, milyen hatással voltak ezek a kontingens és az Ön életére?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Hát nekünk ez rengeteg plusz munkát jelent... Politikus még nem volt, most emlegetik, hogy talán a miniszterelnök meglátogat minket. Rá fogunk készülni... Bizom benne, hogy nem csak a fű festésére, a hóbuckák elegyengetésére fogunk majd ennek kapcsán emlékezni...”

„... Voltak ilyen látogatások, de ezekre nem szívesen emlékezem...”

„... Igen volt ilyen tavaly és az idén is, de nem történt semmi...”

„... Igen voltak ilyenek, de ennek az állomány többnyire csak a hátrányait „élvezte”... Ez úgy szokott történni, hogy az egyébként is feszes szolgálati tevékenység mellé beszervezünk egy átfogó takarítási rohamot, aztán kiérkezik az előjáró vagy a csoport és elvonul a parancsnoki karral. Megeszik a díszebédet, felmennek a HQ-ra bevásárolni és elmennek haza. Eddig nem jutott eszükbe, hogy a katonához szóljanak, beszélgessenek velük, pedig ezt elvárják...”

Most Fodor Lajos és még vagy 4-5 tábornok látogatását várjuk a karácsony alkalmából... én nem leszek itt... nagyon kíváncsi vagyok milyen lesz a látogatás visszhangja Magyarországon és arra is, hogy mit tapasztalok visszaérkezésem után a katonák körében... A felkészülés folyik”

(A látogatást az utolsó pillanatban a rossz időjárásra hivatkozva lemondták.)

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„... Nem tudom... lehet, hogy én rosszul látom, de úgy gondolom, hogy az előjárók látogatásainak „Mátyás király stílusban” kellene megvalósulniuk... nem kellene az egész tábor életét felborítani... Ha jön, hát tisztelettel fogadjuk, de a felhajtás az felesleges és az állományra nézve káros... Mikor kijöttünk, nem sokkal utána érkezett ide egy tábornok, akit itt – a magyar táboron belül – repeszálló mellényben kellett kíséretetni. Először azt hittem, hogy ez humor, de aztán mondták, hogy ez itt így dívik... Hát, ha itt nem érzi magát biztonságban egy magyar tábornok a kerítésen belül, akkor nem tudom hogy hol... mert, hogy az ide vezető úton ez így van, az rendben, de a táboron belül? Nem bízik bennünk, úgy fél? Én nem tudom... Aztán elmondta gyorsan, hogy miért jött – nem mintha nem tudtuk volna – és gyorsan elment. Különösebb hatása nem volt a látogatásának...”

„... Egyfolytában látogatják a tábort..., de otthon is ez megy a honvédségen belül. Ha jön valaki, akkor a füvet zöldre festjük, a termeket fehérre, az oszlopokat pirosra... kenünk-fenünk maximálisan... Kifelé mutatunk, befelé meg nem változik semmi.

Különösebb gondom nincs vele, mert megszoktam otthon, csak értelmetlen... nem ez a lényeg...”

„... Augusztus 20-ika meg október 23-ika kapcsán voltak itt látogatók a parancsnokságról. Nem akarok hülyeséget mondani, de a logisztikai ezredparancsnokságtól volt itt valaki, meg a mi dandárparancsnokunk... Én úgy gondolom, hogy ez a zászlóalj többet érdemelt volna...”

Amúgy semmi hozadéka nem volt a dolognak... Én elmondtam a többieknek, hogy csalódtam... a mi parancsnokunk új, most került hozzánk, nagyon nem ismertük. Úgy gondoltam, ha ide kijön augusztus 20-án, akkor legalább egy „jó napot katonák”-kal köszönti az állományt, ne adj isten végigjárja a századokat, elbeszélget az emberekkel, de nem... Leült, végighallgatta az ünnepi beszédet, felállt és elment. Ennyi volt. A másik ugyanígy, csak átadta az elismeréseket és kész... Küldtek otthonról valakit akinek nem volt jobb dolga... megebédelt és elment... Úgy gondolom, hogy jólesett volna itt az embereknek, ha szóba állnak velük... elmondják, hogy tudjuk nehéz a szolgálat, de ti itt Magyarországot képviselitek... Ahogy az amerikai elnök eljön ide és azt mondja a katonáinak, hogy ők a legjobbak, úgy ezek is megtehették volna... nem felejtjük el magukat otthon. Ez azért jólesett volna...”

„... Igen voltak itt. A summázata a dolognak, hogy a katonák ezektől a látogatásoktól folyamatosan várnak valamit, amit nem kapnak meg. Röviden, az erkölcsi megbecsülést, semmi mást...”

„... Igen, egy NATO tábornok látogatott ide. Nagyon komoly biztosítási feladat volt, azt hiszem augusztus 20-a alkalmából... Annyi történt, hogy lementünk, kitüntetések, díszmenet, a meghívottaknak, kitüntetetteknek díszebéd, a többieknek el lehet ballagni. Voltak ott magyar előjárók is... Sikerélményem is volt. Az új KFOR főparancsnok lekezelt velünk, amikor jött be a HQ-ra. Hárman voltunk ott MP-sek egy amerikai, egy török srác meg én. Ennyi emlékem van, más semmi...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... Nekem az a gondom ezzel, hogy mindig tudjuk előre, hogy jönnek és csak a szépet mutatjuk meg nekik. Ami a felszín alatt van az nem jön elő... itt minden szép és jó... Rákészülünk és nem történik semmi... otthon is így van... sok dolog nem kerül elő, amiről tudniuk kellene és megoldásra vár...”

„... Tavaly itt volt a Csurka! Nem a Csurka, azt nem szeretem... a Lányi Zsolt meg a csapata. Nagyon jó szituáció... rohadtul nem felejttem el, nagyon jó volt! Pont kilenc órakor vittem körbe a váltást. És ugye itt a két épület között cigiztek. Hallottam, amikor valaki közülük azt mondta: Hát itt tök nyugi van. Mit akarnak ezek?

Tudja? Nagy seggnyalás, tiszta minden. Hóforgatás, sörözés, mert hogy meg kellett vendégelni őket... Itt cigiztek kint. És abban a pillanatban mikor kimondta, hogy itt tök nyugi van, mit akarnak ezek? Abban a pillanatban itt a hídnál elengedtek egy géppuskasorozatot, de jó hosszan lőttek. Hát én úgy államtitkárokat, meg helyetteseket betaposni az ajtón egymást még nem láttam! Annyira megijedtek, hogy kivezényelték az őrséget... körbe voltunk fektetve az egész táboron... Gepárdokkal, BTR-ekkel, plusz itt bent a konténeren belül, két ember örködött felváltva. Szóval ilyenek voltak... A látogatásnak persze semmi következménye nem volt, legfeljebb annyi, hogy többet szívtunk míg itt voltak... Több volt a biztosítási feladat, nem lehetett levetkőzni melegítőbe, holott az engedélyezve van pihenőidőben... parádésruhában, mint a huszároknak, kellett parádézni... Nem értem, miért nem láthatja az a látogató, hogy pihenőidőben hogy élnek a katonák, hogy kicsoszog a paraszt és elszív egy cigit...? Én mint ember, mint katona tudom, hogy így kellene hozzáállni a dolgokhoz... Ezek az emberek nem mi miattunk jöttek ide, nem a munkánkat elismerni, hanem a napidíj vonzotta őket... Nem minket dicsértek, hanem a tisztjeinket. Főleg a parancsnokot meg a helyettesét, akik közelebb voltak a tűzhöz... Már bocsánat, hogy így mondom... Velünk nem álltak meg szót váltani, hogy mi újság fiúk? Ez vagyok én, te ki vagy? Miben tudnánk segíteni? Ilyen nem fordult elő sajnos...Meg nem is engednék, hogy ilyeneket mondjunk, mint most. Ha ezt meghallaná valami parancsnok, amit mondok, akkor holnap én repülhetnék kifelé ezerrel az ablakon... ”

„... A falról le kellett szedni a képeket. Már nem a fényképeket, hanem szex képeket raktunk fel, hogy otthonosabb legyen a körlet. Azokat most le kellett szedni, mert jöttek a politikus urak... Be se mentek a körletbe. Nem voltak azok ránk kíváncsiak.

Hogy itt voltak, csak abból vettük észre, hogy minket tovább feszítettek... ezt meg kell csinálni, azt ki kell takarítani... Nem mintha rendetlenség lett volna. A tavalyiak sem álltak velünk szóba. Végigmentek a folyosón, volt egy sorakozó, átadták a plaketteket és elmentek a HQ-ra. Szétnéztek, aztán meg haza Magyarországra... ”

„... Már jóval előtte beharangozták, hogy jönni fog ilyen vagy olyan politikus vagy katonai vezető esetleg magasabb beosztásúakból álló ellenőrző bizottság. És akkor természetesen ment – ahogy mi mondjuk – a „vetítés” Mindent csilivilire ki kell takarítani, kivasalni... Kirakatrendezés...Mi végül is nem azért vagyunk itt, hogy kirakatkatonák legyünk, megmutassuk milyen jólfésültek vagyunk, hogy csillog a bakancsunk... Itt az a lényeg, hogy ki, hogyan tudja ellátni a feladatát. Szerencsére amikor ezek elmennek visszaáll minden. A régi helyzet...”

„... Itt volt két napig, vagy egy hétig... lehet, hogy ez neki jó volt. Egészségére! Ennyi...”

A civil lakossági minta mérése kapcsán már szerepeltettem a mostanihoz hasonló kérdést. Azt tapasztaltam, hogy a politikai élet meghatározó szereplőinek, szakmai előljáróknak a katasztrófa sújtotta területeken való megjelenése, lakosság körében történő tájékozódása megnyugtatja az embereket. Oldja azokat a pszichés görcsöket, melyeket a tragikus helyzet indukált, és ez a lakossági csoport egészére is jellemző. Segít a kritikus időszak átvészelésében és felgyorsítja a kilábalás folyamatát. Az általam vizsgált három település közül Tákos község esetében volt egyértelmű az ilyen típusú látogatások pozitív hatása, míg Pusztaszőlősen épp az ellenkezőjét tapasztaltam.

A Pristinában szolgáló katonák helyzete csak részben hasonlítható a fenti csoportokéhoz. Ezek a katonák önként és pénzért vállalták a tevékenységükkel együtt járó fizikai, pszichés nehézségeket, az életveszély lehetőségét. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy lelki sajátosságaikat, terhelhetőségüket, a szolgálat monotonitásából, krízishelyzetek alkalmával előforduló nehézségeket illetően alapvetően különböznenek a „lakossági” minta szereplőitől. Ha ezt elfogadjuk, akkor belátható, hogy a hadszíntéri szolgálatot teljesítő – több szempontból deprivált helyzetben lévő – katonák komfortérzetének, békefenntartói feladatukba vetett hitének, pszichés és morális helyzetének, motivációs szintjének fenntartásában és fokozásában kitüntetett helyet foglal el az előljárói látogatások nyújtotta lehetőségek sokasága.

Mint a fentiek bizonyítják ezzel a lehetőséggel a Magyar Honvédségen belül nem igen élnek. Hogy ennek tájékozatlanság, közömbösség, empátia vagy a megfelelő magatartásminták hiánya az oka, azt itt nem vizsgálom. Tény azonban, hogy a misszióban szolgáló csoportok egybehangzóan számon kérik a személyes kontaktust, az élethelyzetükkel kapcsolatos előljárói érdeklődést. Ennek hiánya és a látogatásokat

megelőző, külsőségekre koncentráló, túlhajtott felkészülési rohamok együttesen az állomány bizalomvesztéséhez, a katonai morál rombolásához, az előjárói tekintély lejáratásához, az egyes állománycsoportok szembenállásához vezet. Különösen igaz ez akkor, amikor a KFOR kötelékében szolgáló állomány naponta tapasztalja a szövetséges haderők kontingenseiben az ettől eltérő, pozitív példák sokaságát.

Szolgálati ideje során Ön kiben vagy miben bízott meg leginkább?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Mindig bízom az előjáróimban, a parancsnokomban mindaddig, amíg erre rászolgáltak...”

„... Leginkább önmagamban..., de az előjáróimban is... szavatartó embernek ismerem őket...”

„... Se olyan ember nincs itt akiben nem bízom, se olyan akiben igen. Ennyi.”

„... Természetesen önmagamban bízom és bízom meg elsősorban. Néhányan a törzsből és a századoktól is rászolgáltak a bizalmamra...”

„... Azokban, akikkel már régebben jó kapcsolatokat alakítottam ki...”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„... Én általában megbízom az emberekben, a katonatársaimban... Egy-két kisebb csalódásom már volt, de komolyabb szerencsére még nem... itt nem...”

„... A barátnőmben. Itt ismerkedtünk meg... amikor nehéz helyzetben voltam, ő segített...”

„... Magamban bízom meg és van egy ember a zászlóaljnál, akiben szintén. Nem barátom. Debrecenből vagyunk mindketten, régóta ismerjük egymást. Az én szakterületemen ő lenne az, akiben szinte bármiben számíthatnék. Fair játékos. Hivatásos tiszthelyettes, mint én...”

„... Csak azokban, akikkel otthon együtt végeztem. A századparancsnokom otthon irodista... már elnézést, hogy ezt mondom, de nem tud az emberekkel bánni... benne nem nagyon bízom meg...”

„... A közvetlen munkatársamban, akivel naponta együtt dolgozom és egy körletben is lakunk...”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... *Hát, sokszor még magamban sem. Tudom, hogy mindenkinek esélyt kell adni, de, ha eljátssza, vége. Utána soha többé...*”

„... *Leginkább önmagamban, de általában mindenkiben, míg el nem játssza a renomét elöttem... A körlettársaim, a bajtársaim, azokról tudom, hogy nem hagynának ott a szarban. Azok ott maradnának. Tudják, hogy én se mennék... Igazából olyan is vagyok, hogy ha kedvelek valakit vagy barátom, akkor azt nem hagyom ott sehol. A bajban pláne! Ugyanúgy nem hagyom ott a kocsmában sem, ha inni kell, természetesen...*”

„... *Azokban a társaimban, akikkel a szolgálat közvetlenül összefűz...*”

„... *Aki bizalmamra rászolgál, de sokszor még magamban sem...*”

„... *Van egy nagyon jó barátom, szintén szerződéses. Tiszaújvárosban lakik. Vele mindent megbeszélünk...*”

„... *Van egy szerződéses barátom, akivel együtt jöttünk be a seregbe, meg a rajparancsnokom. Ők ketten mindenképpen...*”

Az összkép igen sokszínű. Leggyakrabban azonban a közvetlen munkatársat, bajtársat, bajtársakat nevezik meg a kérdezettek, ami a horizontális kapcsolatok kiépültségére utal. A vertikális háló már igen szakadozott. Az alá-fölérendeltségi struktúrában kevésbé jellemzőek a bizalmi kapcsolatok, ez az egyes strukturális szintek szükségesnél nagyobb távolságára utal. Az aránylag kis létszámú alakulaton belül, mely idegen környezetben, hadszíntéri viszonyok között látja el feladatát, ez nem túl szerencsés. **Fegyverszop** csoport létrejötté ugyanis szociálpszichológiai értelemben a bizalmi kapcsolatok keletkezésétől függ. Egy katonai csoportba, rajba, szakaszba, vagy egy zászlóalj törzsbe csak úgy illeszkedhet be valaki, ha a többiek előlegezett bizalmát élvezni, majd a későbbiek folyamán meg is szerzi azt. Ekkor válik a csoport elfogadott tagjává, mely ezután védelmébe részesíti őt. Minél erősebb a csoport tagjai közötti bizalom, annál erősebb lesz a szubjektíve érzett és objektíve meglévő összetartás, a csoportkohézió, mely a bajtársiasság jelenségében kicsúcsosodva, a csoport tagjainak veszélyeztetettsége esetén is megmarad és a legfontosabb támaszként segíti a katonát a fegyveres tevékenység pszichés, fizikai és más jellegű megterhelései közepette.

A katonáknak nem csak bajtársaikban kell azonban bízniuk, hanem önmagukban is, amire mindhárom csoportban utaltak a válaszadók. A csoport ugyanis nem fogad be olyan tagokat (vagy kiveti azokat magából), akik megfelelő önbizalom híján vannak,

mivel ők növelik a harci kötelék kockázati tényezőit. A parancsnokra különösen igaz ez a megállapítás, hiszen a kellő önbizalom teremti meg annak előfeltételét, hogy egy katona – a parancsnok – képes legyen a fegyveres tevékenység kihívásaival szembenézve helyt állni és embereit sikerre vinni. A kellő önbizalom válságos helyzetben is biztosítja a reális helyzetmegítélés és a sikeres műveletek hadszíntéri esélyeit.

Ha a bizalomról beszélünk, szólnunk kell a katonai szervezet elé kitűzött célok legitimitásáról, a katonák általi elfogadottságáról is. Amikor fentebb a missziós szolgálat értelmére kérdeztem rá, a katonák – egyebek mellett – a nemzetközi, magyar politikai és katonai szervezetek felhatalmazásáról, NATO küldetésről beszéltek, melynek célja a térség békéjének fenntartása és az etnikai jellegű, polgárháborús események folytatódásának, kiújulásának megakadályozása. Ez megfelelő morális alapot biztosít tevékenységük sikeres folytatásához.

A bizalmat firtató kérdésemben a „miben?” kérdőszócska is szerepelt. Érdekes, hogy erre egyik beszélgetőpartnerem sem reagált. Amikor azonban – más kérdés kapcsán – a magyar katona, a többi nemzet katonáinak rangsorában elfoglalt helyét tudakoltam és a számukra legvonzóbb hadseregre kérdeztem rá, a válaszadók – egységesen – a magyarok NATO-n belüli „csereszabatságáról” és a Magyar Honvédségről, mint egyetlen lehetséges szolgálati helyükről beszéltek. Ezt a véleményüket – más okok mellett – a Pristinában szolgáló kontingens működési feltételeinek relatíve jó, a magyarországihoz mérten kiemelkedő színvonalával indokolták. „Miben?” kérdésemre tehát így adtak választ.

Az itt eltöltött hónapok tapasztalatai hogyan változtatták meg az Ön jövőbe vetett hitét?

FŐTISZTEK, TISZTEK:

„... Érdekes módon a szolgálat harmadik hónapja után merült fel bennem az a kérdés, hogy vajon hosszabbítsak-e, vállaljak-e további szolgálatot? Akkor erre igennel válaszoltam... azt gondoltam kibírok még 3 hónapot. Most – négy hónappal a hátam mögött – azt mondom, a 6 hónapos szolgálat – elsősorban pszichikailag – igen megterhelő és elég. Nekem legalábbis mindenféleképpen... Hogy a későbbiekben mennyi időre lesz szükség, hogy ráhangolódjak egy esetleges újabb külszolgálatra? Nem

tudom... Egyenlőre a kiutazásom előtt megfogalmazott otthoni céljaimat akarom megvalósítani és úgy hiszem, hogy ehhez a külszolgálat mindenképpen hozzásegített...”

„... Fiatal tisztokra szükség van és az is biztos, hogy ez egy elfogadható fizetés... ezt mindig megkapom. De erre a jövőt, családot alapozni nem lehet... szakmailag sem látom úgy, hogy tovább tudnék lépni. Nagyon sokan vannak előttünk, ráadásul hadnagy, főhadnagy kevés van... túl sokan – a közép és idősebb korosztályból – megrekedtek az átszervezések miatt és nincs előrejutási lehetőség. Ahogy katonanyelven mondják, a csillagos ég is be van deszkázva...”

„... Azért jöttem ide, hogy pénzt keressek... szakmailag itt nem fejlődtem, legfeljebb a nyelvtudásom. A jövőre vonatkozó terveim változatlanok maradtak és ezekhez szükséges az itt keresett pénz...”

„... A kijövelelem célja, hogy az általunk lakott szolgálati lakás árát megkeressem. Ez azt hiszem sikerül és akkor remény van a 15-20 év óta kergetett álunk megvalósítására, egy családi ház felépítésére...A hitem egyébként továbbra is önmagamban és a családban van.”

ZÁSZLÓSOK, TISZTHELYETTESEK:

„... Semmi sem változott... hazamegyek és folytatom tovább...”

„... Igen... szóval másképp gondolom már el a jövőt, mint mielőtt ide kijöttem... Tanulni akarok, ha hazamegyek... nyelveket mindenképpen és szakmailag is... Én jól érzem magam egyedül... ha haza megyek, be kell rendezkednem erre...Ez a misszió nekem arra volt jó, hogy kicsit elgondolkojak saját magamról. Terveket szőttem... Mielőtt ide jöttem, csak a klasszikus női szentháromság létezett: házasság, család, gyerek. De most másképp gondolom... nem jár a fejemben a házasság... jön az majd magától... Most élni akarom az életem, hiszen még alig éltem...”

„... Én szerencsés vagyok azt hiszem, mert saját családi házban lakom. Anyagilag is stabilok vagyunk... a katonaság mellett nagyon sokat dolgozom otthon... nem nagyon van szabadság, nyár meg ilyesmi... A családomnak se... Az én hitem a fiaimban van. Ők felnőjenek, tanuljanak... minél többet nekik megadni... Nekem bennük van a hitem...Én ezt a honvédséget már úgy képzelem el, hogy fél nyolctól, fél négyig... Nem akarok már itt az asztalra lerakni semmit... Bennem is vannak tüskék az egész hivatásos pályafutásommal kapcsolatosan... Nem mondhatnám, hogy sokat kaptam a

hadseregtől... amit adott, az jó volt, de én legalább annyit visszaadtam... Most már a fiataloké a jövő. Nem mintha öreg lennék, de ez már nem a mi honvédségünk... ”

„... Alapvetően optimista figura vagyok... letudom a 6 hónapot, hazamegyek és minden megy tovább. Nem változott semmi... ”

SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY:

„... Gondolom még egy ideig a honvédségnél maradok, mert otthon nem sok lehetőség van... Nem bántam meg, hogy belevágtam a katonásdiba, de sokan ferde szemmel néztek rám eleinte... meg most is, hogy ide kijöttem... Hajtott a pénz, meg régóta szerettem volna külföldre menni... tudni, hogy mennyit bírok. Vállalnám még egyszer. Akár ide, akár máshová... Hogy itt vagyok, egy percig sem bántam meg. Otthon lakást szeretnék majd... optimistán nézünk a jövőbe – így női szemmel is... ”

„... Nagyon szeretnék a jövőben sok mindent elérni, de mint katona nem nagyon látok jövőt magam előtt. Szívesen jönnék külföldre... a pénz is motivál... mert aki azt mondja, hogy nem azért van itt, az hazudik. Ha a missziós haverjaim mennek, én is megyek... a család túri... szerencsére. De hát nincs jövő ebben a hadseregben... négy éve vagyok tizedes... lehetnék már szakaszvezető vagy őrmester nem? Elkezdtem az érettségit, aztán fél évet kihagytam, mert jött az árvíz és menni kellett... Az iskolában meg azt mondták: jól van fiam, húzzál el... így nem lehet leérettségizni. Akinek csókja van, annak lehet... Nincs értelme maradni... nem úgy állnak az emberhez, ahogy kellene. Nem a pénz, meg a felhajtás, hanem, hogy néha mondják, Janikám, köszönöm szépen, jó volt a munkád... nesze itt van 10 ezer forint, meg egy koszos csillag. Tűzd fel magadra, aztán szia! Ez, ami hiányzik!”

„... A céljaim ugyanazok maradtak... az itteni szolgálatért kapott pénz közelebb visz hozzájuk, bár lehetne több is... Egy olasz háromszor annyit kap hasonló munkáért... ”

„... Szeretnék a jövőben még többször kijutni. Csak a családdal minden rendben legyen... én tudok magamra vigyázni... Optimista vagyok a jövőt illetően.”

„... Igen... hát az anyagiak... Lakást szeretnék venni és másképp ez nem jön össze... Optimista vagyok... minden embernek kell, hogy legyenek céljai és akkor rajta, meg kell valósítani. Lehet, hogy nem most, majd később... és akkor ki lehet pipálni... Aztán már csak élni kell, meg nevelni a gyerekeket...”

„... A családom. A feleségem, meg a gyerekeim...ők az én hitem. Nem vagyok a hadseregnek elkötelezve... ha jobbat találok, azt csinálom, de a céljaim nem változnak...”

A minta zöme azt állítja, hogy sorsának alakulásában hite nem változott. Kudarcélménye, mely a hadsereg által nyújtott érvényesülési lehetőséggel, a perspektíva bizonytalanságával kapcsolatos, összesen 3 főnek van, csoportonként 1-1 katona nyilatkozott így. Hozzá kell tennem, hogy ebbéli vélekedésükben nem a Pristinában eltöltött hónapok befolyásolták őket és más – magán jellegű – céljaikat illetően ők is optimistán nyilatkoztak.

Azt mondhatom tehát, hogy a kérdezett állomány pozitív jövőképpel bír, melynek megvalósításához a külszolgálatért kapott illetmény nagyban hozzájárul.

4.3. A pristinai felmérés összegzése

1.

- A misszióban szolgáló katonák korrekt, a hadszíntéri viszonyokra vonatkozó, kompetens személyek által nyújtott tájékoztatást várnak el, mely az otthoni felkészítés szerves részét kell, hogy képezze.
- Az újonnan – „idegen” alakulatoktól – érkező tisztek beilleszkedésének segítése esetenként kívánni valót hagy maga után.
- A szerződéses állomány bizonyos csoportjainak leterheltsége az átlagot jóval meghaladja.
- A szerződéses katonák nem érzékelik az állománykategóriájuknak megfelelő, elvárt bánásmódot.

2.

- A 2001. szeptember 11-ei terrorcselekmények és az azt követő amerikai válaszlépések nyomán, a kontingens katonái körében érzékelhető a félelem. Ennek irányultsága kettős: egyrészt a várhatóan veszélyesebbé váló hadszíntéri szolgálat, másrészt, az események eszkalálódása, Magyarország és az otthon maradtak biztonsága felett érzett aggodalom. A csoportfélelmek különbözősége a csoportok szociológiai jellemzőivel magyarázható.

3.

- A missziót ellátó katona tisztában van a rá leselkedő veszélyforrásokkal, veszélyérzetét az általa viselt fegyver lényegesen nem csökkenti.
 - A hadszíntéri veszélyforrásokkal kapcsolatosan az elfogadó attitűd a jellemző. Ezzel szemben a magyarországi hozzátartozók irányában a féltő, aggódó megnyilvánulások a tipikusak, mely a rájuk leselkedő betegségek, munkanélküliség, esetleges terrorcselekmények stb. által determinált.
- 4.
- A katonák úgy ítélik meg, hogy a magyar zászlóalj veszélyeztetettségének mértéke – a többi nemzet kontingenseihez mérten – az átlagosnál alacsonyabb szintű.
- 5.
- A katonák a hadszíntéri viszonyok között megélhető – relatív – biztonságról beszélnek. Egyrészt más kontingensek katonáihoz hasonlítják helyzetüket, másrészt biztonságban akarják tudni önmagukat, hiszen az őket vezérlő motívum – a pénz megszerzése és otthoni felhasználása – nem fér össze az indokoltnál nagyobb veszély, bizonytalanság felvállalásával.
- 6.
- Az önkéntes alapon vállalt, kellően kohézionált csoportokban végzett és jól megfizetett szaktevékenység megfelelő motivációs tényezőként hat az átlagon felüli veszélyeztetettséggel járó hadszíntéri körülmények között.
- 7.
- Mind deviáns viselkedési formák, mind pedig pánik vagy pánik közeli helyzetek előfordulnak a szolgálat során. Ezek szakkezelése a csapatpszichológus feladata, akinek az állománytáblában biztosított helye nem maradhat feltöltetlenül.
- 8.
- A válaszadók többsége különlegesnek tartja szolgálatát, amit a hadszíntéri jellemzőkkel, az eltérő kulturális környezet hatásaival és a relatíve magas illetménnyel magyaráz.
 - A szolgálat értelmét az anyagi ellenszolgáltatás és a legitim missziós feladatok fontosságának tudata adja.

- Különleges tapasztalatokkal gazdagodott, de egyenrangú félként közelítenek otthon maradt katonatársaikhoz.
- Felkészültségüket, teljesítményüket illetően egyenrangúnak tartják önmagukat más NATO kontingensek katonáival.
- Nemzeti elkötelezettségük demonstrálása, a Magyar Honvédség melletti kiállásuk példaértékű.

9.

- A missziót teljesítő állomány hazai politikai és katonai vezetők által történő látogatása alkalmával a túlfeszített, külsőségekre koncentrááló rohammunka a jellemző. Az előljárók a zászlóalj parancsnokságával történő kommunikáción túl nem lépnek, az alacsonyabb beosztású személyekkel, szerződéses katonákkal kapcsolatot nem keresnek, problémáikra nem kíváncsiak. Ez a gyakorlat az érintettek körében az előljárók iránti ellenérzéshez, bizalomvesztéshez vezet, mely a szövetségeseknél tapasztalható – pozitív – példák láttán tovább mélyül és a morál romlását eredményezi.

10.

- A zömében informális kapcsolatokra épülő bizalmi háló megfelelő szilárdságot mutat és a struktúra horizontális dimenziójának kohézionáltsága a bajtársi érzület magas fokára enged következtetni. Ezzel ellentétben a vertikális kapcsolatok kívánni valót hagynak maguk után. Ez – a misszió jellegét figyelembe véve – kockázatot rejt magában.

11.

- A minta nagy többsége sorsának jövőbeni alakulását illetően optimistán nyilatkozott. Céljaik elérésében a külszolgálatért kapott deviza-ellátmány meghatározó tényezőként mutatkozik.

Fenti megállapításaim az általam vizsgált mintára vonatkoztathatóak.

Ez 16 főt jelent a külszolgálatot teljesítő, majd 340 katona közül, az állomány közel 5%-át. Az alacsony elemszám miatt nem beszélhetünk reprezentativitásról. Ettől függetlenül a személyes, hónapokig tartó együttlét tapasztalata azt mondatja velem,

hogy meglátásaim a kontingens túlnyomó többségére vonatkoztatva helytállóak és igazak.

Meggyőződésem, hogy az általam tapasztalt közreadásával, döntési helyzetben lévő személyekhez való eljuttatásával javíthatunk a leendő missziók állományának szolgálati és életkörülményein, javíthatjuk komfortérzetüket és csökkenthetjük a tevékenység jellegéből adódó – amúgy is magas – veszélyeztetettség szintjét.

4.4. A KFOR állományára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata

A dolgozatom elején megfogalmazott hipotéziseim közül a Koszovóba vezényelt katonákra vonatkozóak a következők voltak:

H4: A koszovói KFOR misszióba vezénylésre kerülő magyar katonák megfelelő ismeretekkel bírnak a rájuk váró hadszíntéri viszonyokat illetően.

H5: A Pristinában szolgáló magyar katonák zászlóaljuk – a többi nemzet kontingenseihez viszonyított – veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg.

Az eddigiek ismeretében kísérletet teszek állításaim igazolására.

H4: A hadszíntéri viszonyok előzetes ismertségére vonatkozó hipotézisemet interjúalanyaim megcáfolták. Hangsúlyoznom kell, hogy nem az alapvető katonai – szakmai tevékenységekről, hanem azok gyakorlásának körülményeiről, a munkahelyről, munkarendről, elvárásokról, környezetről, elhelyezésről, rekreációról anyagi biztosításról stb. van szó. Tájékozottság tekintetében azok a katonák élveznek előnyt, akik már második alkalommal szolgálnak Pristinában. Ők a megszerzett tapasztalatok birtokában könnyebben boldogulnak.

A többség azonban felkészületlenül – jó esetben a már kint járt kollégáktól beszerzett információkkal a tarsolyában – érkezett a külszolgálatra.

A misszióra történő magyarországi felkészítés keretei biztosítják az időszerű, kompetens tájékoztatás lehetőségét, de ez vagy nem történik meg, vagy felületes, nem korszerű és nem a helyszínen tapasztalatokat szerzett személyektől származik. Ennek következtében az állomány többsége hadszíntéri szolgálatának első hetei – a beilleszkedés szakasza – nem az elvárható, optimális mederben és hatékonysággal folyik, ami mind a katona, mind a szervezet számára diszfunkcionális.

H5: A Pristinában szolgáló magyar katonák veszélyeztetettség érzetét illetően vizsgálatom az alábbiakat igazolta:

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások és az ennek nyomán – az iszlám köntösében kibontakozó – bioterror hullám, majd az Afganisztánra koncentrált amerikai válaszlépések félelmet keltettek a katonák soraiban.

Lévén a Koszovóban megvalósuló KFOR misszió iszlám környezetben zajlik, így joggal feltételezhető, hogy más nemzetek katonái körében a magyarokéhoz hasonló reakciókkal találkozhattunk volna, ami a veszélyeztetettség egy magasabb, a KFOR egészére kiterjedő szintjét jelenti. A katonák tisztában vannak a rájuk leselkedő veszélyekkel, de úgy ítélik meg, hogy veszélyeztetettségük mértéke az átlagosnál alacsonyabb szintű. Ezt az albán környezetben „kompromittálódott” orosz, amerikai és angol katonák relatíve magas veszélyeztetettségével, Magyarország menekült politikájával, és a kontingens speciális szerepvállalásával magyarázzák.

Önmagukat – más nemzetek katonáival való összehasonlításuk során – felkészültségük, teljesítményük, megjelenésük tekintetében egyenrangúnak tartják, ami szintén a veszélyeztetettség érzet ellen hat és kellő önbizalom meglétéről árulkodik. Ezen túl, a relatíve megnövekedett veszélyeztetettség érzetet a jól kohézionált horizontális struktúra is tovább tompítja.

Mindezek alapján eredeti állításom – miszerint a magyar katonák zászlóaljuk veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg – módosítására kényszerülök és a mérések alapján bizonyossá vált „átlagosnál alacsonyabb” szintű veszélyeztetettséggel számolok.

Lassan elérkezem dolgozatom utolsó, befejező szakaszához, ahol még egyszer – nagyvonalakban – összefoglalom következtetéseimet, lehetőséget adva az olvasónak arra, hogy az általa fontosabbnak vélt kutatási irányokban ezt – a feldolgozott kérdéskörök mentén – ő is megtehesse.

4.5. Összefoglaló következtetések

A civil minta vizsgálata során az „Adekvát lakossági attitűdök”, míg a katonák felmérése kapcsán „A pristinai felmérés összegzése” címmel részletesen rögzítettem következtetéseimet.

Itt valóban csak a legfontosabb gondolatokra kívánok visszatérni.

Állítom, hogy a vizsgálatomhoz hasonló – civil és katonai környezetben végzett – terepkutatásokra a hadtudomány keretein belül is szükség van. Ebbéli meggyőződésemben mindazon felek megerősítettek, akikkel munkám során kapcsolatba kerültem. Várakozásaimon felül sikeresnek mondhatom az érintett intézmények vezetőivel, végrehajtói szinteken dolgozó képviselőikkel, önkormányzati vezetőkkel és - mindenek előtt – az érintett lakossági csoportokkal, missziót teljesítő katonákkal kialakított kapcsolataimat. Tevékenységemet kivétel nélkül minden fórumon támogatás és segítőkészség övezte, aminek eredményeképpen egy – reményeim szerint – több szakterület számára is információkkal szolgáló és hasznosítható dolgozat született. Köszönet a segítő együttműködésért.

A kutatás egyéb tapasztalatait illetően:

A katasztrófák megelőzése, a várható veszteségek minimalizálása érdekében – ahol ez lehetséges – kiemelt fontosságú feladat a lakosság és a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények közötti bizalom kialakítása és erősítése. Ezen a téren a helyi önkormányzatok vezetői és a katasztrófavédelem operatív munkatársai (hátuk mögött az intézményi támogatással és feltételrendszerrel) látszanak kulcsszereplőknek.

- A katasztrófák megelőzését a veszélyeztetett területeken élők többsége az egyik legfontosabb, országos jelentőségű, állami feladatnak tartja. Ebből következik, hogy a megelőzés érdekében viszonylag kevesen hoznának személyes áldozatot. Az anyagi és egyéb hozzájárulást mind a megelőzés, mind pedig a bekövetkezett katasztrófák költségeit illetően az állami költségvetéstől és a veszély forrásaiként funkcionáló, nagy nyereséggel működő óriásvállalatoktól várják.
- A katasztrófák által súlytott – vagy veszélyeztetett – települések lakóinak többsége nem tudott a település védekezési, evakuálási terveiről. Számukra ezek csak az események bekövetkezte után váltak ismertté.
- Az emberek úgy érzik, hogy ismereteik elégtelenek, lehetőségeik korlátozottak (vagy nem is léteznek) a hatékony cselekvéshez, így csupán a hatóságok utasításaira hagyatkozhatnak egy katasztrófa bekövetkezte esetén.
- A veszélyeztetettebb – esetleg már katasztrófát átélt – települések lakossága ide vonatkozó ismeretei meghaladják a kevésbé veszélyeztetett területeken élőkét. Ezek

közül az idő és a fenyegetettség mértéke nem befolyásolható, de a közeg, amelyet érint és a vezetői hozzáértés színvonala igen. Hogy ugyanaz a hatás eltérő mértékű félelmet vált ki az érintett csoportokból, szociológiai jellemzőkkel magyarázható. A csoportok reakciói lényegében nem különböznek az egyes tagok reakcióitól.

- Kritikus helyzetben a dolgok kimenetelét nagymértékben befolyásolja a csoport kohézionáltsága, az általa meghatározott bizalmi háló minősége és a tagok, vezetők szakmai hozzáértése.
- Katasztrófaesemények kapcsán a pszichikailag sérültek száma nagyságrendekkel meghaladja a fiziológiailag sérültekét. A tünetek többnyire később jelentkeznek, kezelésük hosszan tartó folyamatként prognosztizálható.
- Minden vezetési tevékenységnek – függetlenül attól, hogy ez civil vagy katonai környezetben történik-e – arra kell irányulnia, hogy a vezetettek cselekvési és döntési képessége fennmaradjon, így az emberi és anyagi erőforrás-veszteségek az elkerülhetetlen – minimális – szintet ne haladják meg.

A fentiekben néhány fontosabb következtetésemre kívántam a figyelmet ismételten ráirányítani annak utána, hogy ezt a civil és a katonai minták vizsgálata kapcsán előbb már részletesen is megtettem.

4.6. A kutatás tudományos eredményei

1. Az általam végzett szociológiai vizsgálat több – különböző típusú veszélyforrás által sújtott vagy veszélyeztetett – objektum, gyakorlatilag egyidejű empirikus kutatását jelenti. Célját, módszerét, irányultságát – civil és katonai mintát egyaránt (a maga környezetében) vizsgált – és eredményeit tekintve rendhagyó a hadtudomány területén.

A hazai – civil – társadalomtudományi kutatások körében sem található hasonló átfogó és kiterjedésű, a veszélyeztetettség érzet vizsgálatával foglalkozó munka. (Ezek zömében az árvízi eseményekre koncentrálnak.)

A strukturált megfigyelés módszerének a mélyinterjú technikával való ötvözése – ami a hazai hadtudomány gyakorlatában szintén egyedi – lehetővé tette az érintett csoportok (csapást szenvedett, veszélyeztetett, a veszélyt önként vállaló) legmélyebb érzéseinek, véleményének feltárását. Az alkalmazott „hólabda” kiválasztási módszer – a formális vélemények megismerése mellett – hozzásegített a közösségek informális vezetői véleményének megismeréséhez is.

2. Kutatásom rávilágít arra a tényre, hogy a vizsgált populáció veszélyhelyzetekkel kapcsolatos pszicho-szociális attitűdjeinek ismeretében a katasztrófák kezelésére szerveződött intézményrendszer a lakossági csoportok igényeinek megfelelően (tájékoztatás, felkészítés, begyakorlás, tervek és módszerek közös kidolgozása) racionalizálhatja szervezeti, technikai, technológiai képességeit. Felülvizsgálhatja és korrigálhatja a célcsoportok irányába végzett munkáját és a kríziskommunikációra szakosodott szervezeti elemek működését. Az emberi és anyagi erőforrás-gazdálkodás ésszerűsítése ez esetben lokális és társadalmi szintű gazdasági megtakarításokhoz vezet.

3. Felméréseim bebizonyították, hogy a katasztrófák által sújtott vagy fenyegetett települések lakossága mindenek előtt az aktuális veszélyforrások által veszélyeztetett. A katasztrófák (fenyegetettség) kapcsán kérdezett személyek magas intenzitású lelki traumáról és folyamatos félelem-érzetről, szorongásról számoltak be. Veszélyeztetettség érzetük a veszélyforrásokra, veszélyhelyzetekre vonatkozó ismereteikkel, tapasztalataikkal fordítottan arányos, ami esetenként a veszély fatalista felfogását eredményezi. Pszichés terheltségük könnyítését a sokoldalú, korrekt és folyamatos tájékoztatás által vélik elérhetőnek. A tájékoztatás, felkészítés hiányosságait mutatja, hogy a védekezési, kitelepítési tervek létezéséről a többség csak a katasztrófák bekövetkezte után szerzett tudomást. Ezért nem is rendelkezettek a hatékony cselekvéshez szükséges ismeretekkel.

A katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények és azok feladatai csak részben ismertek a civil minta előtt, ami a tájékoztatás, felkészítés lokális, regionális és országos rendszerének hiányosságaira utal.

A kérdezettek biztonságérzetük javítása érdekében politikai és szakmai együttműködést remélnek a szomszédos országokkal és a katasztrófa-szituációk szakértő kezelésének személyi, anyagi és technikai feltételeit várják el az illetékes döntéshozóktól.

A fentiekből következik, hogy a lakossági csoportok elvárása és a katasztrófák kezelésére szakosodott szervezetek kínálata között egyensúlytalanság van.

4. Feltártam a részminták településük jövőbeni esélyeire vonatkozó ellentmondásos érzületét. Eszerint mindhárom település válaszadói veszélyeztetettebbeknek gondolják magukat és községüket más – szintén a veszélyforrás körzetében lévő – településeknél,

de a legnagyobb csapást átélte tákosi részmintában a leginkább bizakodó, míg a „csupán” veszélyeztetett státusú Fajszi lakosai egyértelműen pesszimistán látják falujuk jövőjét.

Azt találtam, hogy a katasztrófa sújtotta települések jövőjét illetően számos – főleg külső – tényező játszik meghatározó szerepet (védekezéssel kapcsolatos tervek, módszerek ismerete, gyakorlati tapasztalatok a védekezés terén, az önkormányzatok kapcsolata a veszélyforrásként működő cégekkel és más intézményekkel, a katasztrófavédelemre szerveződött intézmények lakossági kapcsolatainak minősége, a regionális és országos média tevékenységének hatása, szakmai és politikai vezetők megnyilvánulása, állami szerepvállalás mértéke, stb). Ezek megléte (minősége) vagy hiánya differenciálja a lakossági csoportok településeik jövőjével kapcsolatos attitűdjeit.

5. Ráműtöttem, hogy a kérdezők többsége bizalmatlan a MOL Rt., de főleg a Paksi Atomerőmű Rt.-vel szemben, míg a Katasztrófavédelem, Vízügy, ÁNTSZ, Honvédség elfogadottsága 50 % körüli. Ez a válaszadók irányukba megnyilvánuló, várakozó attitűdjeit bizonyítja, ugyanakkor rávilágít ezen szervezetek passzivitására, az óriási cégekkel szemben mutatkozó alárendelt helyzetére, anyagi és tárgyi feltételrendszerük hiányosságaira és esetleges érdektelenségükre is. A stabil intézményi háttér hiánya kizárja az ezt feltételező hatékony egyéni védekezési-túlélési stratégiák kialakítását is. A válaszadók többsége számol egy újabb katasztrófa (a katasztrófa) bekövetkeztével, de saját érdekei védelmében nem képes hatékony lépéseket tenni. Az emberek főleg rokoni, családi kapcsolataikban és saját magukban bíznak.

6. Bizonyítottam, hogy a hadszíntérre vezényelt katonák többsége, azok akik első alkalommal teljesítettek missziós szolgálatot Pristinában – beosztásuk ellátásának körülményeit, a munkahelyet, munkarendet, elvárásokat, környezetet, elhelyezést, rekreációs lehetőségeket stb. illetően – felkészületlenül, jó esetben a már kint szolgált bajtársaktól beszerezett információkkal a tartsolyukban érkeztek külszolgálatra.

Bár a misszióra történő magyarországi felkészítés keretei biztosították volna az időszzerű, kompetens tájékoztatás lehetőségét, de ez vagy nem történt meg, vagy felületes volt és nem a helyszínen tapasztalatokat szerzett személyektől származott. Ennek következtében a kikerített állomány többsége hadszíntéri szolgálatának első hetei – a beilleszkedés szakasza – mind a katona, mind a szervezet számára diszfunkcionális volt.

Bizonyítottam továbbá, hogy a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás és az azt követő – az iszlám köntösében kibontakozó – bioterror hullám, majd az afganisztáni események félelmet keltettek a katonák soraiban. Tisztában vannak a lehetséges veszélyekkel, mégis úgy ítélik meg, hogy veszélyeztetettségük mértéke az átlagosnál alacsonyabb szintű. Ezt az albán környezetben „kompromittálódott” orosz, amerikai és angol katonák relatíve magas veszélyeztetettségével, Magyarország menekült-politikájával és a kontingens speciális szerepvállalásával magyarázzák. Önmagukat – más nemzetek katonáival való összehasonlítás során – egyenrangúnak tartják, ami kellő önbizalomról árulkodik. Ez és a jól kohéziónált horizontális struktúra megléte tompítja a relatíve megnövekedett veszélyeztettség érzetét.

7. Végezetül bemutatom a két különböző (civil és katona) veszélyeztetettségi tudat modell sajátosságait és kommentálom az alapvető különbségeket.

A veszélytudat megjelenésének dimenziói	A veszélytudat tartalma		
	Civilminta (egyirányú veszélyeztetettség)	Katonaminta (kétirányú veszélyeztetettség)	
		Szervezeti reláció	Magánéleti reláció
1. Az aktuális veszélyforrás megítélése	<p>- <i>A félelem alapvető tárgya a veszély fő forrása.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a természeti forrás típusa • a veszélyeztetettség nagyságrendje, mértéke • a váratlanság tényezője • a természeti forrással való emberi szembeszegülési képesség hiánya, elégtelensége 	<p>- <i>A hadszíntéri szolgálattal, a katona léttel kapcsolatos – kalkulált- veszélytartalmak elfogadókalkulált, váratlan veszélyhelyzetektől való félelem</i></p> <p>- <i>A konfliktus kiszélesedésétől, Magyarország háborúba keveredésétől való félelem</i></p> <p>- <i>Az aktuális eseményekbe való részvétel miatti aggodalom</i></p>	<p>- <i>A hozzátartozóktól való elszakítatásból adódó félelmek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • családtagok kiszolgáltatottsága miatt érzett félelem • a segítségre való képtelenség miatt érzett aggodalom • a férj, apai, anyai stb. szerepek kényszerű szüneteltetése miatti aggodalom <p>- <i>Az aktuális és tágabb környezeti változások miatt érzett aggodalmak</i></p>

<p>2. Egzisztenciális helyzet</p>	<p>- <i>Mindennapi élettel kapcsolatos félelmek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • megélhetési problémák • anyagi veszteségek, melyek háttérben többnyire az aktuális veszélyforrás áll • munkanélküliség <p>- <i>Hosszú távú veszélytudat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • az egyén, család szociális, gazdasági helyzetének romlása • lehetőségek, kilátások beszűkülése • a szűk megélhetésen túli igények, - felhalmozás, képzés stb. - anyagi feltételeinek hiánya • ingatlanok, ingóságok veszélyeztetett helyzete • státus süllyedéstől való félelem 	<p>- <i>A külszolgálattal, távolléttel, az ismeretlen új helyzetekkel kapcsolatos egzisztenciális félelmek.</i></p> <p>- <i>A hazai illetmények alacsony szintje miatti aggodalom.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a hierarchikus szervezetben való előrejutás nehézsége miatti aggodalom, státus féltés • a szolgálatból következő egyéb jutalmak realizálhatóságának hiányai • hátrahagyott problémák • képzési, továbbképzési nehézségektől való távozás után várható bizonytalanság 	<p>- <i>A mindennapi élettel kapcsolatos félelmek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • megélhetési problémák a családban • anyagi veszteségek • kiszolgáltatottság növekedése • a családtagok munkanélküliségén ek veszélye miatti aggodalom • gyerekek iskolai előmenetele miatti aggodalom <p>- <i>Hosszú távú veszélytudat.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a család szociális, gazdasági helyzetének romlása • lehetőségek, kilátások beszűkülése • a szűk megélhetésen túli igények, felhalmozás, képzés stb. anyagi feltételeinek hiánya • a státus süllyedésétől való félelem
<p>3. Egészségügyi helyzet</p>	<p>- <i>Magas intenzitású lelki trauma.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • folyamatos félelemérzet • a jövővel kapcsolatos szorongás, mely a veszély objektumainak kiszámíthatatlan működésén alapul • félelem a daganatos betegségektől <p>- <i>A katasztrófa események kapcsán szerzett testi betegségek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • daganatos megbetegedések számának növekedése • fiatalkori elhalálások számának növekedése 	<p>- <i>Érthető, de nem túlzott aggodalom a saját testi épség megőrzése miatt.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a szervezeti megfelelés miatt érzett aggodalom • a misszióra alapozott egyéni célok megvalósulása felett érzett aggodalom • a munkahelyi bizonytalansága miatt érzett aggodalom <p>- <i>Kiképzés során szerzett testi sérülések.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • szokványos megbetegedések 	<p>- <i>Aggodalom az otthon maradt családtagok egészsége, kiszolgáltatott helyzete miatt.</i></p> <p>Félelem a segítségnyújtásra való képtelenség, az egyébként megakadályozhatónak vélt betegségek miatt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • a munkaszolgálat ideje alatt családtagok körében bekövetkező végzetes eseményektől való félelem.

<p>4. Szervezeti rendszer működése</p>	<p>- <i>Bizalmatlanság és félelem a veszélyforrásként működő cégek irányában.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a karbantartási hiányosságok, technikai, technológiai avittság, emberi mulasztások miatt érzett aggodalom • a profitéhség, ésszerűtlen megtakarítások, és a biztonságot növelő beruházások, begyakorlások, almonáhelyzetből aggodalom • a monodirányú szervezeti, intézményi kapcsolatok diszfunkciói miatt érzett aggodalom • aggodalom a katasztrófavédelem struktúrájába betagolt szervezetek képességei, lehetőségei, lakossági kapcsolataik elégtelensége miatt 	<p>- <i>A szervezeti funkcionalitás miatt érzett aggodalom.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a struktúra hatékonysága • a technikai állapot • technológiai képességek • emberi kapcsolatok • a kiképzettség, begyakorlottság szintje • a vezetés hatékonysága • a szervezetben uralkodó erkölcsi morális helyzet • az együttműködés minősége • a logisztikai kiszolgálás stb. miatt érzett aggodalom <p>- <i>A szervezet működésének megítélése, legitimitásának elismerése a civil társadalom, kül- és közszolgálatok között, otthoni szolgálat szervezeti feltételei miatt érzett aggodalom.</i></p>	<p>- <i>A hierarchikus szervezet által kisajátított – a családtól elvont – erőforrások miatt érzett aggodalom.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a szervezeti lojalitás érvényesítése • a szülői, férji stb. szerepek szüneteltetése • az otthon maradottak érdekérvényesítő képességének csökkenése • a folyamatos kapcsolattartás lehetőségének hiánya miatt érzett aggodalmak <p>- <i>A szervezeti lét, a katonai szerep családon belüli és társadalmi megítélése.</i></p> <p>- <i>A külszolgálatot követő hazai szolgálat és a család intézményének érdekütközései miatt érzett aggodalmak.</i></p>
<p>5. Tájékoztatás</p>	<p>- <i>Bizalmatlanság és aggodalom a híripar – főként az országos kereskedelmi adók és sajtó - szenzációhajhász, az objektivitás követelményét gyakran figyelmen kívül hagyó tájékoztatási gyakorlatok miatt.</i></p> <p>- <i>Aggodalom a katasztrófavédelem rendszerébe tartozó szervezetek és az óriás vállalatok közötti egyensúlytalan tájékoztatási, együttműködési gyakorlat miatt.</i></p>	<p>- <i>Aggodalom a hazai előjáró, ellátó szervezetek, az anya alakulatok lassúsága, rugalmatlansága, körülményessége, a missziót teljesítő katonát és családját egyaránt érintő problémák megoldásában való elégtelen kezdeményező-készsége és felelőtlen hozzáállása miatt.</i></p> <p>- <i>Aggodalom a hazai munkarend különbözősége miatt adódó tájékoztatási nehézségek miatt.</i></p>	<p>- <i>Aggodalom az otthon maradottakról, a lokális és regionális környezetről rendelkezésre álló szűkös és késve érkező információk miatt.</i></p> <p>- <i>Aggodalom a hadszíntéri szolgálattal foglalkozó hazai tájékoztatás túlzásai és a magyar katonák esetleges afganisztáni szerepvállalásával kapcsolatos hírek miatt.</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> • a katasztrófavédelmi struktúra elégtelen anyagi –technikai képességei miatt • a szervezetek lakossági kapcsolatainak hiányosságai, elégtelensége miatt 	<ul style="list-style-type: none"> • a személyes tájékozódás technikai lehetőségének korlátozottsága, az otthonról érkező tájékoztató anyagok, sajtó késve történő 	
6. A jövővel kapcsolatos vélekedések	<p>- <i>Félelemmel teli várakozás az előbb vagy utóbb (újra) bekövetkező katasztrófa tudatában.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a katasztrófákat előidéző okok változatlansága miatt érzett félelmek • a katasztrófák kezelésére szerveződött intézményrendszer diszfunkciói miatt érzett félelmek • a várható katasztrófaesemények ellenére továbbra is elégtelen megelőzési, felkészülési, tájékoztatósi, együttműködési lépések miatt érzett félelmek <p>- <i>Egészségügyi problémák miatti aggodalmak.</i></p> <p>- <i>A lakóhely jövőjével kapcsolatos bizonytalanságok, terrorizmustól, esetleges háborútól való félelmek.</i></p>	<p>- <i>A külszolgálat esemény nélküli végigvitele felett érzett aggodalmak</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • állományában való szervezeti megfelelés miatti aggodalom • <i>aggodalom</i> szolgálatot követő otthoni megítélés miatti aggodalom • ismételt külszolgálat vállalásának lehetősége miatt érzett aggodalom <p>- <i>Az életrajz aggodalom békeviszonyok közötti szolgálattal együttjáró szervezeti problémáktól való félelmek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • státusfélelem • egzisztenciális félelem • a katonai pálya jövőjének bizonytalansága miatt érzett félelem 	<p>- <i>A saját és családtagok jövőjének bizonytalansága miatt érzett félelmek.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • a családon belüli egzisztenciális problémáktól, egészségromlástól, esetleges halálesetektől való félelmek • <i>félelmek</i> iskoláztatása, családtagok képzése, továbbképzése miatt érzett aggodalmak • <i>aggodalom</i> problémáktól • <i>aggodalom</i> katonai léttel együttjáró, szervezeti elkötelezettségből adódó, családot súlytó kiszolgáltatottság miatt érzett aggodalom • <i>aggodalom</i> magabiztonsági kétségbeesés, visszailleszkedés sikere miatt érzett aggodalom • a terrorizmustól, háborúba való sodródástól való félelmek

A két modell bemutatása kapcsán azt állítom, hogy a civil csoport veszélyeztetettség érzete alapvetően az aktuális veszélyforrások által meghatározott. A civileknek sugárszerű, egyirányú viszonya van a veszélyeztetettség tényével, a veszélyeztetettség megelőzése, kivédése, a katasztrófa felszámolása és a rehabilitáció,

konszolidáció tekintetében rendelkezésre álló erőkkel. Megfelelő eszközökkel nem rendelkeznek, kiszolgáltatottak és ezért egyirányú félelmet mutatnak.

A katonák ehhez képest skizofrén helyzetben vannak. A katona megosztott figyelmű, mert egyfelől szakmai felelőssége szembeszállni a katona létből, hadszíntéri tevékenységből adódó veszélyekkel, önbizalomra van szüksége, identitását az adott szervezet részeként el kell fogadtatnia, meg kell ítélnie a szervezet ütőképességét és bíznia kell benne. Ezzel egyidőben azonban ő is részese a civilekre jellemző veszélyeztetettségnek, mégpedig azokkal a „túszokkal” akiket otthon hagyott és akikről gondoskodni időlegesen képtelen. Személyisége meghasonlik. Nem hogy a veszélyelhárító szakszerűségét nem tudja működtetni, de még legradicionalisabb apai, férji, férfiúi helytállását sem. A katona esetében tehát az összesség nevében rendelkezésre álló védelmi kapacitáshoz való lecsatlakozásnak az az ára, hogy energiáit a magánszektorából kivonja, és kapacitásait a katonai szervezetbe fekteti be. A katonai közösség felhasználja az ő ilyen irányú energiáit, amit az egyén konfliktushelyzetként él át. A privát szektor védettségének igénye és a köz szektorához való hozzájárulásnak kényszere így gyakran konfliktushelyzetet eredményez, amit a katona szerepkonfliktusként él meg. Esetében tehát megkettőződik a veszélyeztetettség érzete. Míg a szervezeti lét és működés által generált veszélyekkel kapcsolatosan rendelkezik a veszélyérzet elhárítására, tompítására használható kapacitásokkal, addig az otthoni eseményekre, hozzátartozókat érő hatások befolyásolására nem képes. Éppen ez – a kiszolgáltatottság tudat – gerjeszti a katonák másik, s egyben domináns félelem típusát.

Mindezek alapján azt állítom, hogy a két féle veszélyeztetettség tudat más-más típusú beavatkozási szakszerűséget követel a hatósági és védelmi szervek illetékesei részéről. Ennek figyelmen kívül hagyása, a félelem-szimptómák kezeletlensége a katasztrófaelhárítás struktúrájában és a totális szervezetben egyaránt az alaprendeltetést veszélyeztető disszfunkciókhoz vezet.

4.7. OECD Irányelvek, EU normák és a nekik való megfelelés követelménye

Mielőtt dolgozatom végéhez érnék, a civil mintára vonatkozó „adekvát lakossági attitűdök” és a fenti „összefoglaló következtetések” kapcsán néhány összefüggésre kívánom felhívni a figyelmet tekintetben, hogy a mai magyar valóság – az általam

tapasztalt lakossági attitűdök fényében – és a katasztrófavédelemmel szemben támasztott követelmények milyen viszonyban állnak egymással.

Deklarált célunk, hogy hazánk a NATO-tagság sikeres elnyerése után az Európai Uniónak is mihamarabb tagjává váljék. Ezirányú törekvéseink előfeltétele – egyebek mellett – az elavult szabályozó rendszerek EU normáknak való megfeleltetése.

Most a példa kedvéért, a teljesség igénye nélkül és csupán egy területre, a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzésére vonatkoztatva – mely vizsgálatom esetében Pusztaszőlöst és az annak lakosságát veszélyeztető MOL Rt-t, illetve a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények tevékenységét érinti – ismertetem az OECD ide vonatkozó irányelveit.

A nukleáris és természeti katasztrófák esetében más elvárások irányadóak. Ezeknek – és az érintett vállalatok katasztrófákkal kapcsolatos tevékenységének, vagy az azok kezelésére szerveződött intézmények képességeinek – bemutatása egyébként sem képezik dolgozatom tárgyát.

Az OECD (Organization for Economic Co-operation and Development), tehát a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, mely Párizsban székel és jelenleg 30 tagországot számlál (hazánk 1996 óta vesz részt munkájában), s mely az Európai Unióhoz való csatlakozás előszobájaként értelmezhető „Irányelveket” fogalmazott meg (1992) a tagországok közigazgatási hatóságai, az ipari vezetők és alkalmazottak, az érintett lakosság és a nem-kormányzati szervezetek számára.

Az „Irányelvek” világosan tükrözik a megelőzésen alapuló kémiai biztonságfilozófia és gyakorlat elveit és módszereit, amelyek a különböző szereplők partneri együttműködését és a társadalmi részvételt nélkülözhetetlenné teszik. Segíti a kémiai biztonsággal, a balesetek megelőzésével és elhárításával kapcsolatos honi jogalkotási folyamatot, megfelelő útmutatásul szolgál a központi és helyi hatóságok szakemberei, az ipari vállalatok vezetői és alkalmazottai, és nem utolsósorban az érintett lakosság számára hasonló irányelvek kidolgozásához, alkalmazásához.

Az általunk elfogadott SEVESO II. (A Tanács 1996. december 9-ei, 96/82/EK irányelve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek szabályozásáról)

irányelvben meghatározott alapelvek az Európai Unió országaiban az ipari és környezeti biztonság egyik alapidokumentumává vált.

Magyarországon, csatlakozási törekvéseink értelmében megalkotásra került a SEVESO II-nek megfelelő, „Katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény”. Ennek IV. fejezete a súlyos balesetek elleni védekezés főbb szabályait taglalja, melynek nyomán kiadásra került a 2/2001. (I. 17.) Kormányrendelet „A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről” címmel.

Mint látható, az EU normákat követő törvényi szabályozás (1999-ben a Katasztrófa törvény is) és az adekvát kormányrendelet a mi esetünkben is elkészült. Ennek megalkotása és a végrehajtásukhoz szükséges személyi, anyagi, technikai és egyéb feltételek biztosítása garantálhatja, hogy a jövőben bekövetkező katasztrófaesemények kapcsán mért lakossági attitűdök más képet mutatnak majd, mint jelen vizsgálatom esetében.

Térjünk azonban vissza az OECD Irányelvekhez. Lássuk – nagyvonalakban – a „Társadalmi tudatosság” című fejezet tartalmát: a fejezet a nyilvánosság számára történő információ átadását tárgyalja, mint kritikus elemet a baleseti megelőzésben, a vészhelyzeti felkészülésben, és az elhárító programokban. Az itt lefektetett irányelvek azon a tényen alapulnak, hogy a kommunikáció a nyilvánossággal, a közigazgatási hatóságoknak és az iparnak közös felelőssége.

„1. A közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell az általuk megfelelőnek ítélt jogi és eljárási eszközökön keresztül, hogy a potenciálisan érintett lakosság:

- általános információhoz jusson a tervezett, vagy működő veszélyes létesítményekben a lehetséges súlyos balesetek természetéről, kiterjedéséről és az emberi egészséget és/vagy környezetet, beleértve az anyagi javakat veszélyeztető potenciális, üzemén kívüli hatásokról;
- speciális és időbeni információhoz jusson a megfelelő magatartásról és biztonsági intézkedésekről, amelyeket alkalmazniuk kell a veszélyes anyagokkal kapcsolatos baleset esetén;

- hozzáférhessen más rendelkezésre álló szükséges információhoz azért, hogy megértse egy baleset lehetséges hatásainak természetét (mint pl. információ az üzemem kívüli károkat okozó veszélyes anyagokról), és hatékonyan tudjanak közreműködni a veszélyes létesítményekkel kapcsolatos döntésekben és a közösségi vészhelyzeti felkészülési tervek kidolgozásában.
2. A közigazgatási hatóságoknak és az iparnak a lakossággal történő kommunikációval kapcsolatos tevékenységét össze kell hangolni, hogy optimalizálják a kommunikáció értékét, és, hogy kiépítsék a bizalmat és a hitelességet.
3. A veszélyes létesítmények potenciális káros hatásait érintő információt nyíltan és aktívan meg kell osztani, és az információnak átfogónak, korrektnek, hitelesnek, érthetőnek és következetesnek kell lennie.
- Ügyelni kell arra, hogy ne becsüljék alá a létesítményekre vonatkozó információval foglalkozó lakosság képességét... az információ ne legyen lekezelő.
 - ... nem szabad aggodalomból olyan információt eltitkolni, amely félelmet vagy érdeklődést kelthet.
 - A lakosságnak tudomást kell szereznie a veszélyes létesítményekkel kapcsolatosan rendelkezésükre bocsátott információról, és arról, hogy azok hol vizsgálhatók meg.
 - A túlságosan technikai jellegű dokumentumoknak tartalmazniuk kell egy világos és átfogó összefoglalást közérthető nyelven.
 - A közigazgatási hatóságoknak nem kell a lakosság részéről az érdeklődés hiányára következtetniük, ha a nyilvánosság ritkán fordul ezekhez a dokumentumokhoz.
4. ... a lakosságnak olyan információkkal kell szolgálnia, amelyek lehetővé teszik a szabályozási rendszer képességének megértését és a bizalom kialakulását, biztosítva azt, hogy a veszélyes létesítmények biztonságosan működnek. Ennek a kommunikációnak kétirányúnak kell lennie, egyrészt lehetőséget adva a lakosságnak a

véleménynyilvánításra, másrészt a hatóság részéről információt szolgáltatva a lakosságnak...

8. ... az információkat időben át kell adni, periodikusan meg kell újítani, és szükségszerűen naprakésszé kell tenni...

9. ... az információközlés felelősségét olyan személyre kell bízni, akinek meg van a szükséges ismerete és szaktudása, intelligens, szavahihető, bizalommal vannak iránta és élvezi a lakosság elismerését...

10. ... ezeket a személyeket speciálisan képezni kell, hogy megértsék hogyan kell az információt kialakítani a célcsoport számára, és hogyan kell azt hatékonyan átadni, különösen vészhelyzetben.

11. A lakossággal történő kommunikáció hatékonyságát értékelni kell...

- A közigazgatási hatóságoknak megbeszéléseket kell kezdeményezniük az érdekelt felekkel az elfogadható/tolerálható kockázatokról azért, hogy a lakosság ismerje meg a kockázati elképzeléseket, és képes legyen hatékonyabban részt venni a döntéshozatali folyamatokban. A közigazgatási hatóságoknak meg kell fontolniuk e célok elérése érdekében a közösségi csoportok létrehozásának lehetőségét.
- Az iparnak elő kell segítenie ezt az oktatási folyamatot a helyi lakossággal, a közösségi vezetőkkel és csoportokkal, valamint oktatási intézményekkel fenntartott közeli kapcsolatok révén.
- A nem kormányzati szervezetek szerepet játszhatnak a társadalmi tudatosság növelésében a veszélyekről, biztonsági gyakorlatokról, eljárásokról és berendezésekről nyújtott információkkal.

13. Az ipar az üzembiztonságról, a biztonsági intézkedésekről és az anyagok jellemzőiről a lakosságnak szánt információit nem korlátozhatja indokolatlanul a kereskedelmi titokra való hivatkozással. Általános szabályként a multinacionális

vállalatok nem hivatkozhatnak a kereskedelmi titok védelmére az egyik országban olyan információ típusokra, amelyeket a másik országban nyilvánosságra hoztak.

14. A veszélyes létesítményen belüli hatékony belső kommunikációs rendszer előfeltétel az ipar számára, hogy eredményes kommunikációt érjenek el a lakossággal. A veszélyes létesítményekben az alkalmazottak fontos szerepet játszanak a közösséggel folytatott kommunikáció kialakításában, miután rendelkeznek munkahelyi ismeretekkel a létesítményről, és erős a motivációjuk arra, hogy biztosítsák a biztonságos működés folyamatosságát azért, hogy megvédjék magukat és családjukat.

15. Mivel a média a lakosság számára a tájékoztatás elsődleges csatornája, azok képviselőit be kell vonni a kommunikációs folyamat fejlesztésébe és megvalósításába. Az iparnak és a közigazgatási hatóságoknak el kell látniuk a média képviselőit háttérinformációkkal a veszélyes létesítményekről, hogy hatékonyabban tájékoztathassák a közvéleményt.⁴³

Mint jeleztem, a fenti OECD, illetve EU alapelvek és a belőlük következő magyar törvények, rendeletek vizsgálatom szempontjából a pusztaszőlősi gázkitörésre, és a hozzá hasonló veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetekre vonatkoztathatók. Létezik tehát a megfelelő EU normákkal kompatibilis hazai szabályrendszer, melynek gyakorlati megvalósítása az arra hivatott szervek és intézmények fő feladatát jelenti.

A nukleáris balesetekre más szabályok vonatkoznak. A potenciális veszélynek kitett Fajsz és más, atomerőmű-környéki települések vonatkozásában hasonlóan aprólékos és egyértelmű, a lakosságot partnerként tételező szabályozás van érvényben. Erről azonban ottlétem alkalmával – interjúalanyaim körében - nem sikerült bizonyosságot szerezniem...

Zárszó helyett

Dolgozatom végéhez érve, eredeti célkitűzésemre emlékeztetem az olvasót, mely szerint három település – Pusztaszőlős, Tákos és Fajsz – lakóinak és a Pristinában szolgálatot

⁴³ Szemelvények az OECD környezetpolitikájából. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Budapest, 1998. 51-53. oldal.

teljesítő magyar katonai kontingens állományának veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűd-vizsgálatára vállalkoztam. A feladatot végrehajtottam, a civil és a katonai mintákkal kapcsolatos hipotéziseimet megerősítettem, korrigáltam vagy cáfoltam. A vizsgálat által igazolt „valóság” jelentős mértékben eltér várakozásaimtól, ami lényeges vezetői és intézményi igazodást tesz szükségessé.

Tapasztalataim mindazon intézmények számára hasznosak lehetnek, amelyek a katasztrófák megelőzésére, felszámolására szerveződtek vagy szakmai téren kapcsolódnak ehhez a tevékenységhez. Hiszem, hogy a veszélyeztetett környezetben élő vagy szolgálatot teljesítő civil és katona polgárok véleményeinek ismeretében javítható az érintettek életlehetősége, komfortérzete, humánusabb és hatékonyabb emberi és anyagi erőforrás-gazdálkodás valósítható meg, ugyanakkor a szervezeti disszfunkciók kiküszöbölésére is lehetőség nyílik.

Azt remélem, hogy a kiszolgáltatott, veszélyeztetett helyzetben élő csoportok kutatása terén az enyémet más empirikus vizsgálatok követik majd, aminek eredményeképpen egyre közelebb kerül egymáshoz a lakossági elvárások és az intézményi kínálatok rendszere és optimalizálódik a nemzetközi kötelezettségeinkből adódóan külföldön missziót teljesítő katona-csoportok és szervezeti környezetük közötti összhang.

Ami a kutatásokat illeti: az OECD irányelveinek egyike a kutatások és fejlesztések érdekében is megfogalmazza alapelveit. Többek között az alábbiakat mondja:

„... A közigazgatási hatóságoknak meg kell fontolniuk az alábbiak finanszírozását is:

- azokat a kutatásokat, amelyeket normális körülmények között az ipar nem végez, mert pl. olyan elemzői szakértelmet kíván, amely nem szükségszerűen áll rendelkezésre egy vállalatnál, vagy ipari ágazatnál; és
- azokat a kutatásokat, amelyek a balesetek szociológiai és pszichológiai szempontjaival kapcsolatosak, mint a szervezési módszerek és az emberek viselkedése vészhelyzet alatt.”⁴⁴

Az általam végzett kutatás – kéretlenül is – épp ez utóbbi elvárásnak próbált megfelelni.

Ami a vizsgálat eredményeinek felhasználását illeti, így folytatja:

⁴⁴ Szemelvények az OECD környezetpolitikájából. (uo. 67. oldal.)

„... A biztonsággal kapcsolatos kutatások eredményét a lehető legszélesebb körben kell terjeszteni. Ezért az eredményeknek elfogadható formában és nyelven kell rendelkezésre állniuk, amelyet a potenciális használók széles köre megért.

– A kutatások legszélesebb körű felhasználásának elősegítése érdekében olyan tevékenységeket kell kezdeményezni, amelyek közös terminológiát alakítanak ki nemzetközi szinten és más eszközökön keresztül.

... Az egyetemek, főiskolák tudományos és mérnöki tanszékeinek oktatási és kutatási programjaiba be kell venni, integrált elemként a veszélyes anyagok szállításának, valamint veszélyes létesítmények tervezési, működtetési és vezetéssel kapcsolatos biztonsági szempontjait ...”⁴⁵

Végezetül: Azt gondolom, hogy az általam végzett szociológiai vizsgálat – a számomra elsődleges, tudományos értékűnek tételezett eredményeket túl – az olvasó (felhasználó) részére is tartogatott érdeklődésének megfelelő, eddig ismeretlen információkat, összefüggéseket, tényeket.

Fontosnak tartom ugyanis, hogy a téma további kutatásához – a már rendelkezésre álló szűkös, hazai szakirodalom-kínálatot bővítve – jómagam is hozzájáruljak, megfelelő alapot és kiindulási feltételeket biztosítva a katasztrófaeseményekkel kapcsolatos további vizsgálódásokhoz.

⁴⁵ Szemelvények az OECD környezetpolitikájából. (uo. 68. oldal.)

Felhasznált irodalom

1. Dr. Barlai Róbert-Kövágó György: Válság – (katasztrófa) kommunikáció. Tanulmányok és szemelvények. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1996.
2. Rozgonyi Tamás-Tamás Pál-Tamási Péter-Vári Anna (Szerk.) A tiszai árvíz. Vélemények, kockázatok, stratégiák. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2000.
3. Dr. Heinz-Rolf Lückert: Félelem és pánik. Trivium Kiadó, Budapest, 1997.
4. Barla Ildikó: A katasztrófavédelem hazai és nemzetközi rendszere. SVKI Védelmi Tanulmányok, No.45. Budapest, 2001.
5. Dr. Halász László-Földi László: Környezetvédelem-Környezetbiztonság. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest 2001.
6. Csiszár Tamás (Szerk.): Katasztrófavédelem 2000. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Budapest, 2001.
7. Csiszár Tamás (Szerk.): Megzabolázott természet. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Budapest, 2001.
8. Earl Babbie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest, 1995.
9. Dr. Kőváry E. Péter (Szerk.): Magyarország Kiszéregi. Békésmegye, Mezőkovácsháza és térsége. CEBA Kiadó, Budapest, 2001.
10. Dr. Kőváry E. Péter (Szerk.): Magyarország Kiszéregi. Békésmegye, Oroszháza és térsége. CEBA Kiadó, Budapest, 2001.
11. Enyedi György: Falvaink sorsa. Magvető Kiadó, Budapest, 1980.
12. Némedi Dénes (Szerk.): A régi szociográfia. Dokumentumok 1934-1940. Népművelési Intézet, Budapest, 1984.
13. Torkos Veronika (Szerk.): Falurajzok 1935. MTA Szociológiai Kutató Intézete, Budapest, 1990.
14. Hann Endre: Egy „földrengés” hatásai. A tájékoztatási rendszer paradoxonairól egy rémhír kapcsán. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1981.
15. Mátyus Alíz: Pusztafalu. Művelődéskutató Intézet, Budapest, 1987.
16. A szociológiai felvétel módszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
17. Magyarország Megyei Kézikönyvei 15.; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Kézikönyve. CEBA Kiadó, Budapest, 1988.
18. Magyarország Megyei Kézikönyvei 2.; Bács-Kiskun Megye Kézikönyve. CEBA Kiadó, Budapest, 1997.
19. Magyarország Megyei Kézikönyvei 3. Békés Megye Kézikönyve. OKTINFO-Szeged BT.- CEBA Kiadó, Budapest, 1999.

20. A Magyar Köztársaság helységnévtára. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1995.
21. Filepné Nagy Éva (Szerk.): A statisztikai körzetek fő jellemzői. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség, Nyíregyháza, 1998.
22. Hévvizi Sándor-Szabó Ferenc (Szerk.): Tanulmányok a kétszázötven éves Orosháza és vidéke történetéről. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 1995.
23. Szincsek György (Szerk.): Tótkomlós története. A település alapításának 250. évfordulója tiszteletére. Tótkomlós Önkormányzat, 1996.
24. A Magyar Köztársaság Nemzeti Katasztrófavédelmi Stratégiája 2000-2005. OKF Budapest, 2000.
25. Dr. Szabó László: A koszovói válság. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
26. Hankó József: Két évszázad a Wenckheim családdal. Linotype Betéti Társaság, Gyula, 2000.
27. Karácsonyi János. Békésvármegye története, II. kötet. Gyula, 1896.
28. Balogh István. Tanyák és majorok Békés megyében a XVIII-XIX. században. Gyula, 1961.
29. Erős Ferenc: A válság szociálpszichológiája. T-TWINS Kiadó, Budapest, 1993.
30. Hankiss Elemér: Diagnózisok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.
31. Matus János: Válságkezelés és a konfliktusok megelőzése. Új Honvédségi Szemle, 10., 1995.
32. Kémenczy István: Tömegkatasztrófák pszichológiai hatásai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980.
33. Pető Csilla: Krízis és krízisintervenció. Traumák egyéni és kollektív szinten – gyógyításuk. Kézirat, Debrecen, 1997.
34. Pető Csilla-Szekeres András: Pszichológiai krízistámogatás a 2000. tavaszi árvízi katasztrófa helyzetben. Kézirat. Debrecen, 2000.
35. Pető Csilla: Összefoglaló a Pszichológiai Krízis Szolgálat árvízi munkájáról 2001. márc. 7-14 között. Kézirat. Debrecen, 2001.
36. Ferenczi Sándor: Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. Magvető Kiadó, Budapest, 1982.
37. Pauchard, J.P.: A lakosság magatartása katasztrófhelyzetben. Honvédelem, Budapest, 1989.
38. Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
39. Mészáros Ernő-Schweitzer Ferenc (Szerk.): Magyar tudománnytár. Föld, víz, levegő. MTA Társadalomkutató Központ és a Kossuth Kiadó, Budapest, 2002.
40. Damjanovich Imre-Radványi Lajos: A Magyar Köztársaság környezeti biztonsága. SVKI, Védelmi Tanulmányok, No. 15. Budapest.

Publikációk jegyzéke

- Érték-értékválság-értékpluralizmus. Akadémiai Közlemények, 1990.
- A hivatásos katonák nemzettudatáról, a HDS nemzeti jellegéről. Társszerzőként, Társadalompolitikai kérdések 3. sz. füzet, 1991.
- Hitélet a hadseregben. Társszerzőként, Módszertani Közlemények, 1991.
- A hivatásos katonák nemzettudatáról, a HDS nemzeti jellegéről. Társszerzőként, Új Honvédségi Szemle, 1991.
- A HDS nemzeti jellege. Társszerzőként, forrásanyag. Védelmi Kutatóintézet, 1991.
- Alternatív javaslat a MH humánszolgálatának létrehozásához. Kézirat. A MH Kiképzési és Szárazföldi Főcsoporffőnökség számára, 1992.
- A MH sorállományának közérzete. Kézirat, 1992. (A HM számára)
- A MH tiszti- és tiszthelyettesi állományának családi viszonyai. Kézirat, 1992. (A HM számára)
- Hadseregkép '93. (A ht. állomány körében végzett közérzetvizsgálat alapján.) Tanulmány a HM számára, 1993.
- Lakossági vélemény a honvédség védelmi képességéről és a lakosság veszélyeztetettségéről. Résztanulmány, 1993. (A HM számára)
- Pályaelhagyás '92. Résztanulmány a HM részére, 1993.
- Katonacsaládok a hadsereg és a család intézményének kettős szorításában. Szakdolgozat, 1993.
- Katonaszervezetek a kistelepülések kulturális felemelkedéséért. Társszerzőként. 1999. (A HM számára)
- Békefenntartók-2002. Könyv, társszerzőként, megjelenés alatt.